

2223

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

TARTALOM: MÁLYUSZ ELEMÉR: *Vörös emigráció.*
 GYALLAY DOMOKOS: *Egyszer voltunk fényképeszek.* ~ JUST BÉLA: *Mécs László.* ~ NAGY BERTA: *Készülődők.* ~ PRAHÁCS MARGIT: *A kor szelleme és a zenei pályázatok.* ~ TAMÁSI ÁRON: *Danika.* ~ MÉCS LÁSZLÓ, ERDÉLYI JÓZSEF, PÁLFFY ISTVÁN, GULYÁS PÁL: *Versek.* ~ *Elvek és művek: Zátony.* ~ *A nagy éhség.* ~ *Magyar történet. II. kötet.* ~ *Móricz Zsigmond, az író és az ember.* ~ *A megváltozott Afrika.* ~ *Kotaklizma.* ~ *Kritikai napló.* ~ *Szemle: Tudományos élet.* ~ *Színházi szemle.* ~ *Képzőművészeti szemle.* ~ *Zenei szemle.* ~ *Magyar folyóiratszemle.*

64

1931. ÉV

JANUÁR 1.

1. SZÁM

IX. ÉVFOLYAM

ÁRA 2.50 PENGŐ

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI TORMAY CECILE

HELYETTES SZERKESZTŐ: HARTMANN JÁNOS

ROVATVEZETŐK: ECKHARDT SÁNDOR, GENTHON ISTVÁN, NÉMETH LÁSZLÓ,
PRAHÁCS MARGIT, RÉDEY TIVADAR.

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetési ár: Negyedévre 7 pengő. Tisztviseleknek 5 pengő. Külföldre egész évre 32 pengő.

A Napkelet szerkesztősége és kiadóhivatala:

Budapest, I., Döbrentei-utca 12. sz. ~ Telefon: Automata 534—32.

Postatakarékpénztári számla: Magyar Irodalmi Társaság, szám: 52.901

Főbizományos Pfeifer Ferdinánd (Zeidler Testvérek) nemzeti könyvkereskedése
Budapest, IV. ker., Kossuth Lajos-utca 5. sz. * Telefon: Aut. 857—30.

TARTALOM:

	Lap		Lap
Mécs László: Szamadás. (Vers)	1	Nagy Berta: Készülődők	39
Mályusz Elemér: Vörös emigráció	2	Pálffy István: Búzamezők dermesztő nyu- galma. (Vers)	45
Erdélyi József: Ősz a kertben. (Vers)	21	Prahács Margit: A kor szelleme és a zenei pályázatok	46
Gyallay Domokos: Egyszer voltunk fény- képészek	22	Erdélyi József: Folyondár. (Vers)	51
Mécs László: Versek	29	Tamási Áron: Danika	52
Just Béla: Mécs László	32	Gulyás Pál: Gyermekeim a porban. (Vers)	62
Erdélyi József: Az erdő szélén. (Vers)	38		

ELVEK ÉS MŰVEK:

Kerecsényi Dezső: Székely Mózes: Zátony	63	Gaál István: Kittenberger Kálmán: A meg- változott Afrika	70
Németh László: Johan Bojer: A nagy éhség	65	Szinnyei Ferenc: Gesztesi-Balogh Gábor: Kataklizma	71
Török Pál: Hóman Bálint és Szekfű Gyula: Magyar történet. II. kötet.	66	Németh László: Kritikai napló	73
Kilián Zoltán: Halmi Bódog: Móricz Zsig- mond, az író és az ember	67		

SZEMLE:

Eckhardt Sándor: Tudományos élet	80	Prahács Margit: Zenei szemle	89
Rédey Tivadar: Színházi szemle	82	K. B. O.: Magyar folyóiratszemle	92
Genthon István: Képzőművészeti szemle	87		

Januári számunkhoz postatakarékpénztári befizető lapot mellékelünk. Nagyon kérjük t. Olvasóinkat, hogy az esedékes megújítás iránt intézkedni szíveskedjenek.

Külön és nyomtatékosan kérjük azokat a t. Olvasóinkat, akik az elmúlt évről hátralékban vannak, szíveskedjenek a hátralékos díjak kiegyenlítése iránt mielőbb intézkedni, mert a hátralékok nyilvántartása jelentékeny munkatöbblettel jár és megnehezíti kiadóhivatalunk munkáját.

Kiváló tisztelettel

A NAPKELET kiadóhivatala.

SZÁMADÁS.

Az Idő karavánt hajt, fut sok tevéje:
mennek az órák, megy a tevesor
ragyogó hajnalból reménytelen éjbe
mennek az órák, megy a tevesor.

Az Idő kergeti karavánját bőszen,
mennek a napok, megy a tevesor,
fele a tavaszban, fele már az őszben,
mennek a napok, megy a tevesor.

Az Idő kergeti, se hossza, se vége,
mennek az évek, megy a tevesor,
ifjúság fényéből, öregség ködébe,
mennek az évek, megy a tevesor.

Hátukon fűszerek, szerelem, bor-tömlők,
játékok, álmok, ópium, mámor,
ezeregyéjszaka ezeregy kiömlött
vágyának gyöngye, gyönyöre, kéje.

Barátom, láttalak: hátukról markollál,
folyton fizetél, agyad, szived is
részletekben ment rá, amint vásároltál.
Mondják: mindened füst és levegő.

Mutasd csak a markod: nincsen semmi hűja,
csak ép hogy üres, üres zsebed is.
Barátom, bűvészet, fekete mágia
Ami te láttál! Látomás, család!

Én vettem pár dolgot, ami örök érték:
pár forró imát, sürgönyt Istentől
anyám tiszta csókját, apám veritékét,
jószág-balzsamot, gyermeki kacajt.

Az Idő kergeti karavánját bőszen,
mennek az órák, hónapok, évek,
fele a tavaszban, fele már az őszben.
Nem várok semmit. Számadásom kész.

Mécs László.

A VÖRÖS EMIGRÁCIÓ.

I. Emigrálás előtt.

AVILÁGHÁBORÚ alatt Magyarország nagy változáson ment keresztül. Korábban a társadalom egyes rétegei — széleskörű autonómiájuk birtokában — sikerrel tudták visszautasítani az államhatalomnak azt a törekvését, hogy az egyént akarátának mechanikus végrehajtójává alacsonyítsa le. A háborús kényszergazdálkodás, az államra ruházott kivételes hatalom súlya alatt azonban lassan megtört a társadalom belső ellenálló ereje. A háború végére Magyarország minden ízében centralizálódott. A nyersanyagok termelése, azok felhasználása a gyárakban, a kereskedői közvetítés, az élelmiszerek szétosztása, mind állami felügyelet és ellenőrzés alatt történt. A jegybank tulajdonképpeni életfunkciója is megszűnt, mert hovatovább csak az állam szükségleteinek kielégítésére szolgált. S ugyanez az állam az emberek életével korlátlanul rendelkezett; a hadiszolgálatról csak a gyermekek és aggok maradtak mentesek. Az állam tehát beavatkozott az egyes ember életének szinte minden vonatkozásába s parancsolt oly dolgokban is, amelyekhez korábban nem mert volna hozzányulni.

Igy lassanként egy hatalmas mechanizmus épült fel. A háborús ország mintegy piramis alakot öltött, amelynek széles alapzatát a lakosság, felfelé egyre keskenyedő síkjait a centralizált hadi közigazgatás alkotta, míg fent a csúcson pár tucat ember volt csak, a kormány tagjai és a legfőbb funkcionáriusok, kiknek utasítására történt minden.

Nem kellett éles szem hozzá, bárki is észrevehette, hogy ha a piramis csúcsát sikerül valamiképpen néhány embernek megszállania, akkor azoké lesz az ország is.

Ezt a ritkán kínálkozó alkalmat igyekezett néhány elszánt ember kihasználni. Obskurus újságírók, harcteret kerülő kalandorok, párt nélküli vezérek törtek előre. A dolgozók és a katonák milliói közül senki sem rokonszenvezett velük, nem állottak mögöttük a tömegek; ezek ösztönszerűleg idegenkedtek tőlük. Céljukat így törekvéseik nyílt bevallásával soha el nem érhatték volna. Csalárdsághoz kellett tehát folyamodniok. A tömegek megtévesztése céljából kerestek egy férfit, kinek neve megejtően jó hangzású.

Igy esett választásuk gróf Károlyi Mihályra, aki nemcsak elkápráztatta az embereket fejedelmi vagyonával, hanem mindenképpen alkalmasnak látszott a neki kiosztott szerep eljátszására. Tudták róla, hogy

szellemileg erősen korlátolt, önállótlan ember, akinek élete dorbézolásokban és a kártyaasztal mellett zajlott le. Az ilyen embert könnyű orránál fogva vezetni, mert csekély szellemi képessége és önhittsége egyaránt megakadályozza annak felismerésében, hogy csak eszköz mások kezében. A tömegek félrevezetése végett takargatják hibáit és minden lehetséges alkalommal igyekeznek nimbuszba burkolni. Mesterséges népszerűséget szereznek neki azzal, hogy demokratikus érzelműnek, a nép barátjának hirdetik. A háború alatt elhíresztelik róla, hogy az entente vezető államférfiaival titkos, de annál szorosabb kapcsolatban van s így egyedül ő az, aki a magyar nemzet életérdekeit biztosítani tudja. A nép nem szereti, hiszen semmit sem köszönhet neki, de nem is gyűlöli, mert a ravaszul, mesterségesen támasztott hírnév megzavarja ítéletében. A hatalomra törők pedig egyre tolják Károlyit maguk előtt. Meghúzódnak mögötte s beszélgetik maguk helyett a grófot. Így eléri azt, hogy jelszavaik elterjednek azok körében is, akik különben bedugnák fülüket, ha tudnák, kiktől származnak azok.

Az entente győzelmei megadják az alkalmat a hatalom megszerzésére. A háború elvesztése, a Habsburg-monarchia széthullása elemmentáris erővel rázza meg a piramist. Szörnyű kaosz támad, az emberek elveszítik fejüket, hiszen egy világ dült össze. Amikor orgyilkosok agyonlövik Tiszát, akinek erélyes keze kormányozta a háború alatt az országot, holttestét átlépve már könnyű feljutni a hatalomra törőknek a csúcsra. Győzelmüket teljesen ki tudják aknázni, mivel Tisza munkatársai, az eddigi vezetők megrettenve a háború elvesztésének következményeitől, zavartan állnak az eseményekkel szemben s visszavonulnak. A nagy földrengés megzavarja pár napra, szinte csak órákra a magyar népet is. Elkábul az egymásra dühörgő események forgatagában s a tömegléleknek ez a pillanatnyi megbénulása éppen elég ahhoz, hogy a Károlyit bábí gyanánt mozgó emberek a hatalom polcára jussanak.

A zavarosban sikerrel halásznak még olyanok is, akik előtt nem lebegnek messzi célok. Egy civil ember, foglalkozása szerint gyáros, minden megbízás, felhatalmazás nélkül felmegy a hadügyminisztériumba és ott beül az államtitkári székbe. Parancsokat osztogat, amelyeknek engedelmeskednek és ő heteken keresztül államtitkár is marad. Hasonló könnyedséggel lesz egy tartalékos főhadnagy a főváros katonai parancsnoka. Elképzélhető, minő eredményt érnek el azok, akik céltudatosan már régóta készülnek az állam kormányának átvételére.

Ezek Károlyit köztársasági elnöknek kiáltják ki és így, következetesen régi szemfényvesztő taktikájukhoz, a kirakatba teszik, míg maguk a háttérben megosztóznak a hatalmon. Nem telepednek be minden miniszteri székbe, annyi eszük van, hogy egyelőre nem szolgáltatják önző hatalomvágyuknak ily kiáltó bizonyítékait. Csak a legfontosabb pozíciókat tartják, a többibe színtelen, önállótlan embereket ültetnek, akiken feltétlenül uralkodnak, de akiknek megvan az a nagy jelentőségük, hogy nem feltűnők a tömegek szemében. A közoktatásügyi mi-

niszter tehát a jelentéktelen Lovászy Márton lesz, ellenben hadügy-miniszterré az az ember, akinek legelső teendője a még háborús állapotban levő Magyarország haderejének azonnali feloszlata.

Mire felocsudik a közvélemény pillanatnyi zavarából, már késő. Nyakára telepedett egy kis csapat önző ember, amelyet sehogyan sem lehet lerázni, mert pióca módra szívósan ragaszkodik a hatalomhoz. Békés körülmények között nem lett volna nehéz a nemzetnek leparancsolni őket, de most a háborús centralizáció után már körülményesebb dolog ez, éppen mert minden gépszerűen van központosítva. Csak egy általános parlamenti választás, a népre való appellálás teremthetne tiszta helyzetet, a csalárd úton erőszakos eszközökkel hatalomra kerülők azonban minden lehetőt elkövetnek, csak hogy erre ne kerüljön sor. Félnek ettől, mert tudják, hogy a népakarat megnyilvánulása egyszerre véget vet hatalmuknak.

1919 elején már mindenki sürgetve követeli az általános választások megejtését, hogy végre tisztázódjék a politikai helyzet, ők azonban minden lehető és lehetetlen ürüggyel halogatják azt. A legmakacsabbak a munkáspárt vezetéi. Ezek nyíltan hirdetik, hogy a választásnál pártjuknak mindenáron többséget kell kapnia, mert ha nem, szétverik az egész nemzetgyűlést. Maga a munkáspárti Garami Ernő, a Károlyi-kormány kereskedelmi minisztere is kénytelen elismerni emlékirataiban, hogy «a szociáldemokrata párt legtöbb vezetője fanatikus elszántsággal akart felhabzsolni, felszívni a munkáspártba minden osztályt, minden politikai pártot és akart egyeduralkodóvá lenni az egész országban»; még ő is megrója e vezéreknek azt a követelését, hogy a választásokat mindaddig ki kell tolni, amíg csak a forradalmi pártok többsége nincs biztosítva.

A halogatásra más okuk is van a vezéreknek. Érzik, hogy a közbizalomnak még akkor is el kellett volna már fordulnia tőlük, ha a nemzet akaratából nyerték volna is el a hatalmat. Néhány hónap alatt ugyanis bebizonyították teljes tehetségtelenségüket, vezető szerepre való alkalmatlanságukat. Nem tudták, mihez kezdjenek, hogyan oldják meg azokat a nagy felelősséggel járó problémákat, amelyeket egy nemzet és állam vezetése vet fel. Perfid könnyelműségüket hallatlan cinizmussal be is vallották bukásuk után az emigrációban. A Károlyi-kormány egyik pillére, a munkáspárti Kunfi miniszter mondotta: «Jobb- és baloldalastul, kommunisták csakúgy, mint szociáldemokraták szamarak voltunk ahhoz, miképpen kell és lehet elkormányozni egy országot. Formuláinkkal, eltanult és sokszor rendesen át sem gondolt tanulmányainkkal nekimentünk az életnek és jaj volt neki, ha nemakart belegyömöszölni formuláinkba, vagy hamarosan kicsúszott belőlük». (Az Ember, 1920. ápr. 18.) De a hatalomhoz, a jóléthez azért mégis csak ragaszkodnak. Erről szépszerével nem tudnak lemondani. Ámbár érzik, hogy egy választáson a mérsékelt elemekkel szemben feltétlenül kisebb-ségben maradnának, nincs annyi lelkiismeretük, becsületézésük, hogy

le is vonják ennek következményeit. Nem, erről náluk szó sem lehet. Nyugateurópai ember előtt elképzelhetetlen fordulat történik ekkor.

Amíg a központi hatalmak összeomlásakor az akkori konzervatív rendszerrel szemben a demokrácia hangoztatásával jutnak hatalomra, most, csakhogy részük maradjon abból, Oroszországgal szövetkeznek és máról-holnapra a demokrácia ellentétét, az ázsiai vörös diktatúrát honosítják meg. A világtörténelemben mindenkor példátlanul fog maradni ez a lépésük. Az megeshet még más államokban is, hogy a demokrácia képviselőit éppen úgy elúzi egy forradalomra tüzelt tömeg, mint valamely arisztokratikus kormányzat konzervatív képviselőit. De hogy egyik napról a másikra a proletárdiktatúra híveivé legyenek azok, akik korábban a demokratikus szabadságjogok hirdetői voltak, s hogy legfőképpen ezen diktatúra aktív kezelői is legyenek, ennek megismétlődése alig képzelhető el. Ehhez az emberi gonoszságnak felülmulhatatlanul magas foka szükséges.

A vörös propaganda Magyarországon már 1918 decemberében felütötte fejét. Ekkor Oroszországból a hadifoglyok ezreivel több agitátor is hazatért, bőven ellátva orosz pénzzel és moszkvai utasítással. Vezérük Kun Béla volt, a háború előtt jelentéktelen vidéki ujságíró és csalások miatt degradált munkásbiztosítópénztári tisztviselő. Az orosz népbiztosoknak azonban meghitt munkatársa és ezek által nagyra értékelt propagandista. Itthon is csatlakozik hozzá néhány jelentéktelen ember; az egyik egy polgári lap kiadóhivatalának kis tisztviselője, a másik ismeretlen nevű ügyvéd, a harmadik kültelki orvos, valamenynyien megférhetetlen természetük miatt a munkáspártból és a szakszervezetekből régen kizárt, elégedetlen intellektuel. Mivel a munkásság képviselői mellett eddig nem jutottak szóhoz, ellenben nagyfokú érvényesülési vágy vezette őket, kapva-kapnak a Kun Béla által felkínált alkalmon, hogy a munkásságot olyan helyzetbe kergessék bele, amelyben az kénytelen elfogadni az ő vezetésüket.

Ezek az agitátorok sikert egyáltalán nem tudnak felmutatni. A polgárság természetszerűleg tiltakozik működésük ellen, de a munkásság is, amelyre pedig örökösen hivatkoznak beszédeikben, idegenkedik tőlük. Csak azokat tudják megnyerni, akik pénzért mindenre kaphatók és akciójuk csak azon határokig terjed, ameddig a lélekvásárlás lehetősége ezt megengedi.

Nem «elfogult» polgári író, hanem a szociáldemokrata Garami tollából idézzük ezen működésükre vonatkozólag a következő sorokat: «Az Oroszországból hazatérő, ott pénzzel bőven ellátott bolsevista agitátorok pokoli demagógiával és a leglelkiismeretlenebb korrupciót terjesztve maguk körül, dolgoztak. Szórták maguk körül a pénzt s így kapcsolták magukhoz mindazokat az elemeket, amelyeket a szociáldemokrata párt az utolsó évtizedek során korrumpáltságukért magából kilökött. Összeférhetetlen természetük és rágalmazásra való hajlandóságuk miatt ki voltak közösítve a pártból már évek óta Alpári Gyula,

Vágó Béla, Rudas László, Szabados Sándor és még egy sereg kétes alak, akik most, természetesen, mind kommunistáknak csaptak föl és Kun Béla legszűkebb környezetéhez tartoztak. A pártból kivetni való salaknak bizonyult emberek tömörültek így Kun Béla köré és aknázták alá mind a szociáldemokrata párt, mind a kormány helyzetét. Válogatás nélkül minden eszközt fölhasználtak céljaik elérésére. Ahol valami gyöngéje volt a forradalom utáni kormányzatnak, ahol megoldhatatlan problémák akadályai tornyosultak elénk, ott azonnal munkához láttak ezek az alakok és igyekeztek a hibát még nagyobbá, a problémát még megoldhatatlanabbá tenni. A harctérről hazaözönlött rokkantak serege éppúgy eszköz volt céljaik elérésére, mint a munkanélküliség kérdése vagy a szocializálás problémája».

Károlyi kormánya semmi gátat sem vet propagandájuk elé, de azért ők még így is alig mutathatnak fel valami eredményt, annak jeléül, hogy a munkásság idegenül áll velük szemben. A kormány részéről csak csekély erély is gyökerében elfojthatta volna a kommunista mozgalmat, sőt még közvetlen beavatkozása nélkül is belátható időn belül diadalmaskodtak volna az életerős társadalmi energiák. A magyar munkásság szerencsétlenségére azonban egy olyan ember áll a munkáspárt élén, aki maga is egyike a Károlyi környezetében legtevékenyebb szerepet vivőknek s aki rettegve félti a konzervatív és polgári erők túlsúlyrajutásától a maga érvényesülését. Kunfi Zsigmond, ez az éleseszű, jólképzett kereskedelmi iskolai tanár, Károlyi forradalmi kormányában már miniszter és játszva uralkodik a tanulatlan munkásokon éppen úgy, mint hiányos műveltségű munkásvezértársain, kik a nehéz testimunkát végzők köréből önerejükéből emelkedtek fel.

Ez az egy ember a tulajdonképpeni kapocs a Károlyi-kormány és a munkáspárt között, ennek ravaszkodása biztosítja azt a látszatot, mintha a forradalmi kormány mögött legalább a munkásság állana. Mellette háttérbe szorul a többi munkáspárti miniszter és államtitkár. A higgadtabb, belátóbb Garami szóhoz sem juthat a diktátor mellett, a jelentéktelenebbek meg vakon mennek utána. Ugyanis a munkáspártnak még azok a vezérei is, akik a minisztériumban vezető állásokat nyerne, szűk látókörű, megdöbbenően tanulatlan emberek. Nemcsak az iskola nevelő hatásának hiányát bizonyítja írásaiknak minden sora, sokkal nagyobb baj, hogy a józan értelemnek és egészséges ítélőképességnek hihetetlenül alacsony fokán állanak. Világnézetük nem emelkedettebb, látókörük nem szélesebb még a hatalom gyakorlásakor sem, mint volt utcai agitátor korukban, amikor a hiszékeny munkásságnak ismételtgették betanult frázisaikat.

A vezérek értelmi súlyával egyenes arányban van különben magának a munkásságnak számbeli tömege is. A magyar munkásság a földművelő ország lakosságának csak elenyésző hányadát teszi ki. 1910-ben a szociáldemokrata oldalról származó megállapítások szerint a mintegy 18 millió lakosból csak 401.950 az üzemi munkások száma, de ebből is

csak 86.478 az «öntudatos» munkás, aki tagja valamely szakszervezetnek. Ezen szakszervezeti tagok száma mutatja a súlytalanságot és jelentőség nélküliséget, amelyet az ipari munkásság Magyarországon az agrár jellegű társadalomban képviselt:

1901-ben	9.999,
1905-ben	71.173,
1910-ben	86.478,
1913-ban	100.944.

Sem értelmi, sem számbeli súlya szerint nem követelhet a magyar munkáspárt magának kizárólagos vezetős szerepet. De nem is követelte ezt soha. Sajnos, azt nem tudja megakadályozni, hogy vezére az ő nevében ne támasszon kielégíthetetlen igényeket. Magatartása, hogy Kunfit nem tagadja meg, érthető. Ez a vezér intelligenciájával uralkodik felette, ravaszságával pedig megdöbbentő eredménnyel vezeti félre.

A fegyverszünet és békekötés közötti hónapok kaotikus viszonyai, zavaros, megbízhatatlan hírszolgálatok lehetővé teszik számára, hogy az európai államok belső helyzetéről és a kommunizmus eszméjének terjedéséről, erősödéséről a valóságtól elütő képet tárjon állandóan a munkásság elé. Külföldi példákra való hivatkozással, ígéretekkel, kecsesítő jövő feltárással lovalja bele a munkásságot, hogy a polgársággal szemben egyre követelődőbb legyen. A nemtelen emberi szenvedélyekre épít és e szenvedélyek fölkorbácsolása valami forradalmi, nyugtalan hangulatot is teremt Magyarországon, olyan hangulatot, amelynek végső következményéül tűnhet fel Károlyi köztársasági elnöksége, noha — éppen ellenkezőleg — a forradalmi lázt mesterségesen hívták elő a hatalom bitorlásának igazolására.

Ezernyi ember félrevezetése mellett már igazán gyermekjáték Károlyi elboldondítása. A semleges államokba, főleg Svájcba éppen azok az újságírók mennek ki propaganda útra, akik helyette eddig is gondolkodtak, akik cikkeiket és beszédeiket készítették. Ezek pedig most a világforradalom közeli kirobbanásáról, a bolsevizmusnak a győztes Franciaországban való terjedéséről küldenek célzatos jelentéseket. A tudósítások pedig a korlátolt Károlyinál nemcsak hitelre találnak, hanem egyre ösztökélik, hogy maga is a világforradalom apostola legyen. Önhittsége és tudatlansága így sodorja őt egyre inkább balra, nagy öröme azoknak a munkatársainak, akik az ő segítségével akarják maguknak véglegesen biztosítani a hatalmat.

1919 január 17-én a Károlyi-kormány félhivatalos közleményben bejelentette, hogy «végleg lemondott arról, hogy a választásokat megtartja». A demokráciával való szakítást jelentette ez a hír, a leplezett vörös terror beköszöntését, hogy azután két hónap múlva, mialatt a világforradalom esélyeit latolgatták magukban a munkáspárt vezérei, eldobják maszkjukat és nyíltan megmutassák igazi arcukat. 1919 márciusában Kunfi és társai megegyeznek Kun Bélával és a többi vörös agitátorral, a proletárdiktatúra kikiáltására és az Oroszországgal való

szövetség megkötésére. A magyar államot ezzel a megsemmisülés örvényébe taszítják, de ez őket egyáltalán nem érdekli. Nekik csak a hatalom a fontos. Eddig a demokrácia, most a diktatúra nevében gyakorolják azt, de mindkét alkalommal a munkásság kompromittálásával.

Mennyire nem benső meggyőződés vezette őket, a munkásság sorsa mennyire csak önző hatalmi vágyaik kielégítésére szolgáló eszköz volt, azt tán legjobban Pogány József példája mutatja. A szociáldemokrata párt napilapjának, a Népszavának ez a fő vezércikk írója, 1919 február 21-én még harcra tüzelte a proletártömegeket a kommunista agitátorok ellen, akiket így aposztrofált: «Az úgynevezett kommunisták vezetői, akik egytől-egyig nem mások, csak a magyar munkásmozgalom kivettjei, csak olyan alakok, akik vagy tehetség, vagy becsület, vagy karakter híján nem tudtak beleilleszkedni a magyar proletármozgalom nagy kereteibe, akiket a magyarországi szociáldemokrácia száműzött és kikergetett magából — most mint erkölcsbírák, mint fölényes kritikusok, mint «kommunista» apostolok merészelnek megjelenni». A felháborodás hangján bélyegezte meg eljárásukat is, mondván: «Nincsen olyan hitványság, amivel ezek az álkommunisták föl ne próbálták volna kelteni az öntudatlan tömegek gyűlölködését és vad ösztöneit». Általános sztrájkra hívta fel ellenük a munkásságot — és egy hónap múlva már maga is kommunista népbiztos, kiszolgáltatja Kunfival együtt a félrevezetett munkásságot Kun Bélának, csak hogy a hatalomról ne kelljen lemondania.

Az eddigi szürke polgári minisztereket elkergetik, a munkáspárti miniszterek — Garami kivételével — és Kun Béla vörös agitátorai pedig népbiztosok lesznek. Most már nincs szükségük többé lepelre, szemükben Károlyi már befejezte hivatását. Félrelökik hát szégyenteljes módon, úgy, ahogyan azt megérdemelte, de ahogyan «államfővel» még sohasem bántak azok, akiknek oly nagy szolgálatokat tett. Nem érdekesítik arra, hogy közölgék vele a szociáldemokraták és bolsevikiek közötti tárgyalásokat. A háta mögött mindent elintéznek Kunfiék s azután bejelentik neki, hogy ők hajlandók átvenni egészen a kormányzást. Károlyi ebbe is készséggel beleegyezik. Azt hiszi, hogy ő természetesen köztársasági elnök marad s mert csak ez érdekli őt, a részletekkel nagyúri könnyedséggel nem is törődik. Futtában, anélkül, hogy átolvasná, aláír egy kiáltványt, amelyben tudatja az országgal, hogy a kormányzást a munkásságra bízta. Gyanútlanul írja alá a kiáltványt, mert hiszen azt legszűkebb környezetének egyik tagja, Kéri Pál ujságíró fogalmazza meg. Erre az utolsó gesztusára csak azért van szükség, hogy a polgárság még csak kísérletet se tegyen az ellenállásra és a bolsevik népbiztosok minden akadály nélkül vegyék át a hatalmat. Csak másnap tudja meg Károlyi, hogy — kedvenc szavai szerint — hiába száguldott gyorsvonatsebességgel balfelé, a bolsevikieknek nincs szükségük rá s nem maradhat tovább köztársasági elnök.

A hatalom ekkor már végleg a forradalmi kormányzótanács kezében volt.

1919 március 21-én kezdetét vette a legdurvább abszolutizmus, a legkíméletlenebb rémuralom. Ideig-óráig való fennmaradását a munkásság félrevezetésén kívül megkönnyítette az is, hogy a polgárság nem tanusított elég nagy ellenállást vele szemben. Bár konzervatív szellemű része természetesen ellenségeként tekintette kezdettől fogva, szervezkedésében megzavarta másik részének, a radikálisoknak megértő vonzódása a kommunizmus iránt.

A radikálisok vezérük, Jászi Oszkár tanácsát követték. Károlyinak ez az egyik leghízelmebb politikai tanácsadója, aki még az uralomra jutás előtti években, midőn a «magyar népköztársaság elnöke» még csak egy közjogi ellenzéki frakció vezére volt és midőn még nem volt szó bolsevizmusról, sugalmazta annak tetteit, a proletárdiktatúra kitörésekor a következő tanácsot adta párthíveinek: «A politikai felelősségben való részvételt ne vállalják ugyan, de viszont ne szabotáljanak, hanem szellemi és az igazgatási munkával támogassák az új kommunista-rendszert». Ez a tanács az öngyilkosságot javasolta a polgárságnak; azt ajánlotta neki, hogy önként hajtsa fejét a bárd alá. Jászi később így indokolta meg ezt a lépését: «Óriási jelentőséget tulajdonítottam annak, hogy a kommunista-rendszer gyakorlatilag kipróbáltassék. Ha sikerül, annál jobb: akkor nyitva áll az út a fejlettebb világrend felé; ha nem, bár szörnyű áldozatok árán, az orosz és magyar példa felszabadítja az emberiséget a kommunista tan zsarnoksága alól». (Magyar Kálvária 112. l.)

A «demokratikus» forradalomnak ez az egyik fővezére mindenkor hírheft volt korlátoltságáról, hogy az elméletek emberének tekinti magát, aki süket és vak lehet az élet realitásaival szemben, ez az indoklása azonban mégis a döbbenet erejével hat. Azt jelenti ugyanis, hogy a magyar középosztálynak úgynevezett progresszív része olyan embert vallott vezérének, aki nem áttalott egy egész nemzetet odavetni a laboratórium asztalára, hogy ott beoltassék a kommunizmus szérumával s azután mint egy kísérleti nyulat, érzéketlenül, szenttelenül nézte vergődését. Ilyen rosszindulatú emberek juttatták Magyarországot a bolsevikiek kezei közé...

Nem kommunizmus volt Magyarországon, nem is munkásdiktatúra. Proletárdiktatúra címén egy maroknyi ember uralkodott és nyomta el a polgárságon, meg a parasztságon kívül magát a munkásosztályt is.

Pár hétnak kellett csak eltelnie és felnyílt a munkások szeme. Az események rávezették őket annak felismerésére, hogy nevükben, félrevezetésükkel galád játékot űztek vezéreik. Még ezt a társadalmi osztályt is, amelynek érdekeit pedig kimélték az elv kedvéért a népbiztosok, lihetetlen undor és gyűlölet fogta el a diktatúra gyakorlóival szemben. A vörös generalissimus, Böhm Vilmos, mondotta július 5-én egy bizalmas értekezleten, amelyen arról volt szó, hogy Kun Béláék terrorjától miképpen lehetne megszabadulni: «A front és a gyárak munkásai egyaránt, már nemesak elégedetlenek, hanem gyűlölik ezt a rendszert».

De ugyanezt be kellett vallania szégyenszemre magának Kun Bélának is, a munkástanács azon ülésén, amelyen a hatalomról való lemondását jelentette be, mondván : «A proletariátus elégedetlen volt a mi kormányzatunkkal szemben és immár a gyárakban hangosan kiabálta minden agitáció ellenére, hogy : le a diktatúrával!».

Belülről roskadozott, omladozott már a diktatúra, amidőn a vörös hadsereg a románoktól szenvedett vereség következtében felbomlott. A veszély pillanatában a diktatúra gyakorlói, a népbiztosok, magára hagyták a munkásságot és augusztus 2-án különvonattal, autókon menekültek Ausztriába. Így lettek emigránsok. Ausztriában ott találtak már néhányat azok közül, akik a diktatúrában nem játszottak aktív szerepet, mint Jászit és néhány társát ; maga Károlyi is elhagyta már előbb az országot. Rövidesen követték őket többen is, azok, akiknek volt okuk félni az igazságszolgáltató hatóságoktól.

A diktatúra összeomlása után a néhány napos munkáspárti, átmeneti Peidl-kormány után — amelyben még mérsékeltebb népbiztosok is helyet foglaltak —, a polgárság maga veszi kezébe az ország sorsának intézését. A polgári kormány 1920 elején, a legszélesebbkörű választói jog alapján, nemzetgyűlési választásokat tart, amely a polgári pártok fényes győzelmét hozza meg. A szociáldemokrata párt, szépítgetni akarván biztos vereségét, nem vesz részt a választásokon, amelyeknek eredménye a forradalmakból kiábrándult közvéleményt híven tükrözi vissza.

Ez ellen a polgári kormány és nemzetgyűlés által képviselt Magyarország ellen indítják meg a külföldre, emigrációba szorult vezérek és híveik támadásaikat, egyre megújuló kísérleteket téve arra, hogy ismét visszatérhessenek az országba és újból átvehessék a hatalmat.

II. A vörös orientáció.

Az emigránsoknak, amikor menekülés közben átlépték a magyar határt, nem szorult el szívéük. Nem érezték a fájdalmat, amely elfog mindenkit szeretteitől való elválásakor. Nekik senkitől sem kellett elválniuk ; ők nem a hazát hagyták el. Ezt már rég megtagadták, kigúnyolták, sárba taposták. Már rég elszakították azokat a láthatatlan szálakat, amelyek mindenkit hozzáfűznek a fajhoz, amelyből származott, a földhöz, amelyen bölcsője ringott, a családhoz, a környezethez, amelyben felnövekedett. Magyarország csak a vadászterületet jelentette számukra, ahol eddig jól folyt életük és megtalálták az áhított élvezeteket. Minthogy pedig, mint mondják, «az élvezet az élet egyetlen bölcsessége és igazsága», remélik, hogy más országban még jobban fogják érezni magukat, ha az még több élvezetet nyújthat nekik. Lehet tehát, hogy végleges a mostani csere, ha az új terület alkalmasabb a réginél, de az is lehet, hogy visszatérnek még Budapestre, ha a megélhetés másutt nehéznek bizonyul.

Az emigránsok lelki állapotának, hangulatának megismeréséhez nem kell külön tanulmányokat végeznünk. Bár frivolul, de őszintén leírta azt az egyik tollforgató emigráns, Roboz Imre, még 1920-ban, amikor az örömtől fuldokolva szemlélte a lábai előtt elterülő, bő zsákmánnyal kecsegtető új vadászterületet. Amikor feltáruul előtte «az egész világ minden varázsával és elragadó eshetőségével, amikor megcsapja a nagyvilág első szellője és felhörpinti az első kortyot abból a friss és mámorító édességből, amelyből az ember egyszerre felérzi, mind a távoli horizontokat, az egész forgó nagyvilágot, az egész felszabadulást és újjászületést», — ugyan érdemes-e még szót is vesztegetni az elhagyott magyar földre?

«Drága ifjúságom szemétdombja, álmaim temetőárka, Budapest székesfőváros, kis csirkefogók Eldorádója, mit is sajnálhatnék belőled? Szellemedet, műveltséged, művészszereteted, előkelőséged, eleganciád, eredetiséged, nagystílúságod, becsületes karaktered, vagy tisztesség-érzetted s helyes kritikádat, mellyel felemeled az érdemeset és elejted a méltatlant, közéleti férfiaidat, józsefvárosi angyalaidat és lipótvárosi dámáidat? Te tudod, székesfőváros, hogy mindezekért nem érdemes megszakadnia a hő kebelnek! És ne cseréljem-e el a Rákóczi-utat Berlinért, a Dob-utcát Párisért, a Kálvin-teret Londonért, a Múzeumkertet az olasz tavaszokért, a Belvárosi-kávéház karzatát az Óceánok mérhetetlenségéért, az Astoria IV. emeleti szobáját a newyorki kikötőért, ahová messzire leragyog a World aranykupolája, a Vígszínház művésznőjét a csodálatos kis tokiói színésznőkért, akik úgy hálnak meg a színpadon, hogy az ember megborzong és felzokog; az írók és hírlapírók körét Ceylonért, amely a buddhisták hite szerint, az első emberpár paradicsoma volt és ahol egy szegény magyar matrózfiúból tíz esztendő alatt milliárdos szénkirály lett. Ne cseréljek?»

A kérdésben már benne van a felelet, még ha nem is mondaná ki leplezetlenül «a régi nyomorúságos környezet, unott kishitűségek és barbár állapotok gögös megtagadása, hetyke lenézése és megvetése».

Ettől a megvetett, lenézett országtól volna nehéz talán megválni? Ó, nem! Nem érez az emigráns nagyobb kényelmetlenséget, mint amikor korábban kedveseit változtatta. «A válás pedig az asszonyoktól és főként a szőke, zöldes szemű és dagadó, fehérkeblű asszonyoktól, szintén nehezen ment mindég — folytatja frivol vallomásait koronatanunk — ámbár visszapillantva már az útról, megkönnyebbülten sóhajtottam fel és beláttam, hogy a legmelegebben gratulálhatok magamnak, mert ismét sikerült elkövetni életem legokosabb cselekedetét. Egy asszonytól megszabadulni ugyanis tiszta haszon. Először: Nem pazarol rá többé az ember se pénzt, se szívet, se idegeket, se becsületet. Másodszor: Az ember ráköltetheti pénzét, szívet, idegeit, becsületét egy új nőre...»

El hát a magyar rögtől!

«Pokolba a parasztnak, féregnek való nosztalgiával, tűzre minden, minden pesti gondolattal, magyar gonddal, magyar ragadással. Fel a

nagy utakra, a nagy próbálkozásra, a csoda nagy idegenbe ! Ott messze is sűt izzón a nap, ott is illatos a virág, forró az asszonycsók, zengő a dal és csillogó az arany. Mit silbakoljak a rút magyar tragédia függőnye előtt? Mit dideregjek gaz és ostoba önmarcangolása láttán, mit fájjon nekem a pesti hitványság kínszenvedése, mit pusztítsam büszke életkedvem, egészséges élniakarásom, jogos emberi nyugalom a magyar pusztulással? Miért legyek jó fia, hű fia egy rossz hazának, hűtlen hazának ! Hátam mögött a magyar táj : Hadd maradjon. Hátam mögött a pusztulás : hadd pusztuljon. Nem kellettem : nekem se kell. Gyenge népem, gyáva népem, hitvány népség : mi közöm már hozzád. Munka, gondolat, szabadság, erő, forradalmi láz : én felétek indulok, előre. Vissza se pillantok rátok.»

«Magyar röggel, magyar szóval, akár sohse találkozom többé.»

Ime, ilyen érzéssel hagyta el az emigránsok nagy többsége a magyar földet. Még ha ugyanezen érzésüket eláruló más minden tettük feledésbe merülne is, ez a vallomásuk eltagadhatatlanul bizonyítja, hogy a magyar nemzet organizmusába kívülről behatoló káros elem voltak, amelyet valóban az utolsó pillanatban sikerült a magyar fajnak kivetnie magából. De azt is bizonyítja a vallomás, hogy ez az emigráció örökre békében hagyta volna Magyarországot, — ha érvényesülését máshol megtalálja.

Az emigráció másik, kisebb része ellenben már eleve azzal a szándékkal távozott, hogy az első adandó alkalommal visszatér. Ezek a forradalmak vezérkarának tagjai, akik jól tudják, hogy sehol oly nagy hatalmuk, oly jó dolguk nem lehet a világon, mint Magyarországon volt, hol mindenki életével és vagyonával rendelkeztek. Az ő felfogásukat a diktatúra vezére, Kun Béla fejezte ki a legtalálóbban 1919 augusztus 1-iki búcsúbeszédében, még Budapesten, mielőtt társaival vonatra szállott volna. A hatalmat átadva a munkáspárt mérsékeltbb tagjai vezetése alatt álló kormánynak, ennek működését csak ideiglenesnek, átmenetinek minősítette. «Mi ez alatt az átmeneti idő alatt — mondotta — félreállunk, hogy majd újult erővel, tapasztalatokkal gazdagabban és objektívebb, reálisabb körülmények között egy érettebb proletariátussal új harcba kezdjünk, a proletariátus diktaturájáért, új fázisát kezdjük meg a nemzetközi proletárforradalomnak.»

Ez a félre nem érthető kijelentés tehát azt mutatja, hogy az emigránsoknak nagy többsége, a világgá polyva módra szétszóródní kész rész mellett volt egy elszánt csoport, amely minden energiájával a hatalom visszaszerzésére tört.

Magyarországra ez az utóbbi, kisebb számú jelentette a nagyobb veszélyt.

1. A vendégszerető Ausztriában.

Az emigránsok a szomszédos Ausztriában, főleg Bécsben, találtak szíves fogadtatásra. Itt 1919-ben a kormányt a szocialisták majorizálják, akik demokráciát hirdetnek ugyan, de azért rokonszenveznek a bolseviz-

mussal is. Az osztrák kancellár, Renner és államtitkára: Bauer, a szociáldemokrata párt e két kiemelkedő vezére azonban több belátással és nagyobb megfontoltsággal rendelkezik, mint a velük rokonszabású Kunfi s ezért nem is kockáztatják meg vakmerően a halálugrást. Óvatosságra kényszeríti különben őket Ausztria nehéz közéleti helyzete is. Tudják jól, hogy rá vannak utalva a behozatalra s hogy a vasúti élelmiszerszállítványok megállítása és ennek nyomában az éhínség napok alatt véget vetne a diktatúrának. Hivatalos állásfoglalásuk bolsevikellenes tehát, titokban azonban annál nagyobb rokonszenvvel fordulnak az emigránsok felé. Mindenkit szívesen fogadnak, mindenkinek a legteljesebb mozgási szabadságot biztosítják, nem nézve, hogy kommunista, szociáldemokrata vagy polgári radikális-e az illető.

Az osztrák kormány Kun Bélának és társainak, a legkompromittáltabb népbiztosoknak, a menedékjogot írásban is biztosítja még a magyarországi diktatúra bukása előtt. Egyedül azt köti ki, hogy a menekült népbiztosok ne fejtssenek ki politikai ténykedést Ausztriában. Elővigyázatosságra valló kikötés, amelyre az a tapasztalata ösztönözte, hogy a magyar népbiztosok uralmok alatt bécsi követjeik által állandóan a diktatúra kikiáltására izgatták az osztrák proletariátust. A feltétel megtartását azonban már éppen nem követeli meg szigorúan.

A legexponáltabb népbiztosok és családtagjaik egyelőre nem Bécsben telepednek meg, mert itt testi épségük sem volna biztonságban. A polgári lakosság gyűlöli őket, éppen mert az ő bőrére akarták az osztrák fővárost a bolsevizmusba belekergetni, de éppen így jó okuk van óvakodni a kiábrándult és koldusbotra juttatott magyar munkásoktól is. Lakóhelyükül az udvarias, megértő osztrák kormány Graf van der Straatenak, az alsóausztriai Karlstein faluban nagy park közepén álló tágas kastélyát jelöli ki. A falu és a környék lakossága gyűlölettől eltelve, görbe szemmel nézi az «előkelő idegeneket», akik panaszkodtak is eleget, hogy a bántalmazásoktól félve, nem mernek a kastélyon kívül mutatkozni. Az osztrák kormány azonban vigyáz álmukra; állandó őrséget tart a kastély környékén, hogy a bolsevikellenes parasztok és a bosszútól fűtve odasiető magyarok támadásaival szemben megvédelmezze őket. Mert az őrség csak porhintés a világ szemébe, mintha Karlstein internáló hely volna.

A valóságban Kun Béla és társai minden ellenőrzéstől mentesen, fészelyezetlenül fogadhattak látogatókat, nyilatkozhattak az őket felkereső idegen újságírók előtt és irányíthatták embereik működését. Kun Béla maga bevallotta, hogy sehol és soha életében nem fejthetett ki nyugodtabban működést, mint éppen Karlsteinben. Állandó összeköttetésben volt kurok útján Béccsel, Prágával, Berlinnel, Moszkvával, ahonnan agitációjához megkapta a szükséges pénzt s ahová tanulmányait, beszámolóit küldötte az ottani Vörös Ujság részére. Az osztrák kommunisták vezére, Toman, személyesen járt kint nála «Kasperek» néven, vele együtt tett ott látogatást Milanónak akkori szélső szocialista

polgármestere is. Lenin szikratávirata Kunhoz, Danneberg és más szocialista vezérek látogatásai már az osztrák nemzeti tanácsban is annyira feltűntek, hogy interpellációra és annak a vádnak a hangoztatására adtak alkalmat, hogy a magyar népbiztosoknak ez a nagy pártfogása tulajdonképpen bujkáló bolsevizmus, leplezett tanácsköztársaság.

Kun Béla és társai az osztrák kormány jóvoltából így zavartalan nyugalomban elmélkedhetnek uralmuknak letűnt dicsteljes napjain és marad bőven idejük emlékirataik megszerkesztésére is. Ezeket a könyveket magyarországi működésük igazolására szánják, de egyszersmind a tanulságokat is le akarják vonni, hogyha még egyszer kezükbe kerül a hatalom, ne kövessék el azokat a hibákat, amelyek miatt sietve kellett Magyarországból menekülniök. Miként a proletárdiktatúra gyakorlása alkalmával — Kun Béla szavai szerint — «mindenkor, szinte doktrinárius módon, úgy fogták fel a forradalmat, mint a nemzetközi proletárforradalom egy részét és szempontjaik sohasem voltak valami magyar szempontok, hanem mindenkor a nemzetközi proletárforradalom szempontjai», úgy most is hideg nyugalommal taglalják, hogyan szenvedett a magyar társadalom intézkedéseik súlya alatt.

A világorradalom apostolainak mondják magukat s a magyar állam szervezetének szétrombolása, ez a Herostratosi művük csak annyiban érdeklí most már őket, amennyiben az tanulságokat nyújthat rombolásuknak más államokban nagyobb sikerrel való folytatására. Hangsúlyozottan ilyen agitátorképző célzattal ismerteti Varga Jenő, a szociális termelés népbiztosa a proletárdiktatúra közgazdasági életét «Die wirtschaftspolitischen Probleme der proletarischen Diktatur» című könyvében, amely nem is tévesztette el célját; a kommunisták bizonyára nagy haszonnal forgatták, legalább erre látszik mutatni, hogy a könyv Berlinben, majd 1921-ben Oroszországban újabb kiadást ért. Rákos Ferenc, igazságügyi népbiztos és a budapesti forradalmi törvényszék elnöke, hasonló tanító céllal rajzolja meg «Revolutionäre Gerichtsbarkeit» címmel a szovjet igazságszolgáltató működését, követendő példa gyanánt emelve ki, hogy «a proletárbírák prakszisban nem bűntették a házasságtörést és a homoszekszualitást.»

Nem kevésbé tanulságosak azok a könyvek, amelyekben a népbiztosok a magyarországi kommunisták működését és uralomrajutását vázolják. Ezek közül Szántó Béla hadügyi népbiztos könyve, az «Osztyárharcok és proletárdiktatúra Magyarországon» a bécsi német kiadáson kívül Moszkvában, illetőleg Petrogradon is megjelent magyarul és németül. Mondanunk sem kell, hogy szerinte az 1918 elejétől kezdve egyre erősödő forradalmi szellem határozta meg az események menetét, ragadta magával a munkásságot s az írónak és társainak egyetlen ténykedése arra szorított, hogy ezt a forradalmi szellemet minden erejük megfeszítésével terjesszék. A történeti kutatás a fejleményeknek ugyan egészen más indító okait tárta fel, megállapította például, hogy a kommunista agitátorok megvesztegették az egyes gyárak hangadó mun-

kásait és így szerezték híveiket az európai forradalmak történetében eddig ismeretlen eszközzel, a két előadás közül azonban Moszkva, a III. Internationale, a neki kellemesebb Szántó-félét fogadja el hitelesnek és parancsolja rá hatalmi szóval a kötelékébe tartozó proletároknak: Igy történt, így kell hinned; sic volo, sic iubeo . . .

Az orosz szovjet vezetői ugyanis a magyar proletárdiktatúrában világforgadalmi elméleteik valóraválását látják s mert Oroszországban uralmukat a proletariátus akaratából származónak mondják, hasonló fikcióval kell magyarázniok a magyar fejleményeket is. Ilyen tetszetős magyarázatot kapván Szántó könyvében, ahhoz szívesen ír előszót az egyik nagy szerepet játszó orosz népbiztos, Radek Károly, külön is hangsúlyozván, hogy «a tanácsdiktatúra Magyarországon is a proletariátus forradalmi osztályharcának eredménye volt».

Az orosz és a magyar népbiztosok érdekei tehát egymásra találtak a mult megszépítésében. Az ügyes Kun Béla, kinek elég oka volt félni Moszkva neheztelésétől, nem is késett alaposan kiaknázni ezt a helyzetet. A bukás következtében saját társai előtt megtépázott tekintélyének megszilárdítására azonnal lenyomatja Radek, Zinovjev és a III. Internationale nyugateurópai titkárságának a magyar proletárdiktatúráról nyilvánított elismerő véleményeit «Mit mond a III. Internationale a magyarországi proletárforgadalomhoz?» címen és így közhírré téve a felmentő verdikt t, a jövőre vonatkozólag sietve adja ki azt a jelszót, amelyről eleve biztosan tudja, hogy az Moszkva tetszésével találkozik.

«A kommunisták feladata: lángra lobbantani a parazsat, hogy fölégesse a fehér terror egész szervezetét. Legközelebbi teendő: az önkritika és forradalmi harcok társaink kritikája által nyújtott tanulságok felhasználásával kiépíteni forradalmi szervezeteinket; minden áldozat árán öntudatos forradalom akarássá és cselekvéssé sűrűsíteni a magyarországi ipari munkásság és földműves szegénység forradalomvárását.»

Kun Béla saját szereplésének igazolásával külön röpiratban is foglalkozott, amelyet «Forgadalomról forradalomra» címmel még 1919 őszén írt. Ez tulajdonképpen beszámolónak készült, de már alcíme is: «A kommunisták feladatai Magyarországon», az említett kritikai tanulságoknak az értékesítésére céloz. Kritikával valóban találkozunk a füzetben, de ez egyáltalán nem a szerző saját személyére vonatkozik. A kritikával egykori társait illeti, Kunfit és a szociáldemokrata párt többi vezérét, akiknek szabotálása buktatta meg — szerinte — a diktatúrát Magyarországon.

Az első pillanatban érthetetlennek látszik, hogy Kun Béla éppen azokat vádolja, akiknek opportunizmusa a hatalom birtokába juttatta s akikkel a legutolsó percig együtt működött. A bűnbakra azonban szüksége van, mert különben önmagát és az egész bolsevik terror-rendszert kellene az összeomlás okozójául feltüntetnie. Minthogy pedig ezt a jövő és a világforgadalom érdekében nem teheti meg s mert Oroszországban

a bolsevikieknek a polgári osztályon kívül a jobboldali szocialistákat, a mensevikieket is ki kellett irtaniok, ő is a szocialistákat jelöli meg a diktatúra legnagyobb ellenségei gyanánt. Igaz, hogy az elmúlt hónapok története épen az ellenkezőjét bizonyítja; igaz, hogy mindenki tudja, hogy Kunfi és társai nem tanúsítottak menseviki ellenállást — mindez azonban nem zavarja Kunt.

Az orosz analógia megbékíti Moszkvát, mert elégtétellel állapíthatja meg, hogy a diktatúra még ma is megvolna Magyarországon, ha a jobboldali szocialistákat a kommunisták idejekorán lámpavasra akasztották volna s mert e tanulság birtokában megnyugvással gondolhat vissza az általa felkoncolt orosz mensevikiek ezreire. Kun Béla szerencsés kézzel választotta tehát ki argumentumát. Amint kiderül, hogy Moszkvának tetszik ez az érv, sajtóinasa, Rudas László azonnal hosszú röpiratban variálja ezt a jó témát. «A szakadás okmányai. Adalékok a magyarországi proletárdiktatúra bukásához» kiméletlenül kipellegézi a szociáldemokraták állásfoglalásainak okait. «A független szocialisták aknákat raktak a világforradalom Budapest felé törő hajója útjába, de rögtön beszálltak, mihelyt az oda ezek ellenére megérkezett és félrelökték az útból azokat a kommunistákat, akik e forradalomért küzdöttek és szenvedtek. Ám menekültek a hajóról, mihelyt az egy helyen léket kapott és tagadják körömszakadásig, hogy ők is voltak annak utasai, még pedig önként beszállt utasai — ha ez nem árulás, hát ugyan mi az árulás?»

A Kunfi, Rudas és Szántó röpirataiban nyíltan kimondott taktika tehát a következő: a proletariátust szakításra bírni a szociáldemokráciával és rávenni, hogy tudatos küzdelemben, a kommunisták vezérése alatt törjön a diktatúrára. A közvetlenül a kommunistákra váró feladatot Kun Béla ismét a következőképpen fogalmazza meg: illegális, földalatti pártot kell alakítani, amelynek eszközei a társadalmi rend átalakítására természetesen nem lehetnek törvényesek, sem alkotmányosak s amelynek az erőszak alkalmazásával kell a tömegakciókat, a proletariátus fegyveres fölkelését előkészíteni. Ebbe a kommunista pártba csak megbízhatók vehetők fel, erősen válogatva. Minden gyárban, minden munkahelyen kommunista szervezetet létesíteni, ezeket kiépíteni, kiszélesíteni: ez a pillanat legelsőrendű feladata. A pártban pedig szigorú centralizációt kell megvalósítani, mert csak az egységesen irányított tömegakciók lehetnek eredményesek.

Ezeket a könyveket magyar és német nyelven egyaránt terjesztik s bennük a történeti tények meghamisításával, rabulisztikával igazolják önmagukat. Mint a világforradalom félelem és gáncsnélküli lovagjai tűnnek föl és a sikertelenség ódiumát elhárítják magukról.

Vádolnak magukon kívül mindenkit, még a félrevezetett, becsapott magyar munkásságot is. Akik örökké a barrikádokon vívandó utolsó nagy harcról szavaltak, de akiknek legelső gondjuk életük biztonságba helyezése volt, azok mertek most a nyugodt kényelemben hipok-

rata arccal pálcát törni a magyar proletárok magatartása felett. Mint Szántó, aki a következőket írta : «A proletariátus harc és áldozat nélkül jutott a hatalomhoz, hiányzott tehát belőle a belső áldozatkészség. Lelkesedett ugyan a diktatúráért, de szenvedésekről, nélkülözésekről, áldozatokról nem akart hallani». Vagy Rudas László, kinek egyetlen vakmerő forradalmártette az volt, hogy a diktatúra alatt Magyarországból Moszkvába utazott, így bélyegzi azt meg : «A proletariátus maga mondott le diktatúrájáról. Nem harccal szerezte, nem volt hajlandó harcban megvédeni. A forradalmi nekilendülés rövid szakasza után nem tudta elviselni a szenvedést, melyet minden forradalom okoz, nem tudta eltérni a hibákat, nem tudta következetesen a forradalom nagy elveit szemmel tartani és elkedvetlenedett az apró hibákon, melyek minden forradalommal velejárnak».

Ezek az öngazoló visszaemlékezéseken kívül, amelyek propaganda jellegűek is, amennyiben a mult tanulságait azzal a céllal ismergetik, hogy azok a jövőre vonatkozólag okulásul szolgáljanak, a közvetlen sajtópropagandára két organumot szerveznek az emigráns bolsevikiek. «Internationale» címmel «kommunista tudományos folyóiratot» indítanak 1920 legelején, amely a magyarnyelvű példány homlokán levő felirat szerint egyidejűleg még négy nyelven, úgymint olasz, német, szerb-horvát és román nyelven is megjelent. A cikkeket a volt népbiztosok álnév alatt írják.

Jellemző szerénységükre és titkon ápolt nagyravágásukra az a mód, ahogyan álneveiket kiválasztották. Bár Kun Béla könnyen elleplezhette volna magát azzal, hogy ismét régi nevét veszi fel és Kohn Ábelnek írja magát, ő egy tősgyökeres magyar gentry-nevet választ és Kolozsváry Balázsnak nevezi magát azon város után, ahol a háború előtt élt. Varga Jenő igénytelenebb, egyszerűen lefordítja nevét németre és mint Eugen Schuster szerepel, Rudas László pedig orosz nevet választ és túltesz még mesterén is : ő, a proletár, aki a diktatúra alatt a Vörös Ujságot szerkesztette, ím', nevének kiválasztásában arisztokratikus hajlamokat árul el, az egyik legelőkelőbb és leggazdagabb orosz hercegi család nevét, a Rasumovsky nevet véve fel.

Ezen a nagyhangú «tudományos» revűn kívül szerkesztenek a tömeghez szóló napilapot is. Az osztrák kommunista párt lapjának, a németül megjelenő «Rote Fahne»-nak utolsó oldala «Vörös Ujság» nevet nyer és itt hozzák napvilágra a tömegekhez szóló, azok hétköznapi nyelvén írott cikkeiket. Ezek a cikkek felkelésre, lázadásra uszítanak. Az európai államok belső helyzetének egyoldalú, hamis ismertetéséből, a világgazdaságnak kritikusként rajzolt válságából bonyolódott következtetésekkel, — amelyek éppen az ellenőrzésre képtelen tömegek félrevezetésére szolgálnak — vonják le napról-napra végső következtetésüket : a forradalom feltartóztathatatlanul, mérőföldes csizmákkal közledek. «A fejlődés hulláma ma a forradalomé ; az idei év tavasza a győztes forradalom tavasza lesz.» (1920 febr. 4.)

Igy iparkodnak beleszuggeralni a tömegbe, hogy egyrészt kikerülhetetlen végzet hatalmában van, amely akarva-nemakarva a régi világ megdöntését fogja kikényszeríteni s hogy másrészt az eljövendő új világnak ők az apostolai. Ezek az általános cikkeken kívül reagálnak a mindennapi eseményekre is. Állandóan támadják a magyarországi munkásokat, amiért azok nem akarnak róluk tudni, de éppen így támadják a velük nem mindenben egyetértő emigránsokat is.

E folyóiratban és napilapban napfényre jutó működésük mellett nem kisebb arányú tevékenységet fejtenek ki a föld alatt. Céljuk az, hogy otthon, Magyarországon kiépítsék a forradalmi gócpontokat, ahonnan a hatalmat kedvező alkalommal megint megszerezhetik. A fővárosban és az egyes vidék ipari centrumokban létesítenek ilyen központokat és ezeket — egy 1920 május 30-iki beszámolójuk szerint — sikerült is Ausztriából «rendszeres kapcsolatba összefoglalni, megerősíteni és kifejlesztetni», úgyhogy egyre gyarapodó, illegális szervezet alakulhatott. Amíg így megint készenlétbe helyezik embereiket, hogy azok adandó alkalommal megragadják a kormánygyeplőket, az alkalmat erőszakos, mesterséges módon is siettetni akarják.

Jól tudják és érzik, hogy békés viszonyok között semmit sem remélhetnek, ezért minden igyekvésük a helyzet felborítása, a belső ellentétek szítása. Röplapokat, kisebb röpiratokat szerkesztenek, egyszer a szabad királyválasztók, másszor a legitimisták nevében; a földművelő nép indulatát a polgárság ellen akarják felkorbácsolni, a munkásságét meg mindkettő ellen. Ma az antiszemiták nevében írják röpcéduláikat, holnap pedig a zsidóbarátok nevében. A főcél mindenütt a belső ellentétek mélyítése, hogy a felfordulás lehetséges legyen. Ezekkel a röplapokkal elárasztják az országot. A magyar rendőrség nap-nap mellett talál a bécsi vonatok és hajók rejtett fülkéiben, ártatlan külsejű postacsomagjaiban ilyen röplapokat százszámra.

Ennek a báránybőrbe bujtatott félrevezető munkának irányítását Landler Jenő vezette, aki a diktatúra utolsó napjaiban a vörös hadsereg főparancsnoka volt. Működését nagy sikerrel irányította, úgyhogy Kun Béla már 1919 decemberében megalégedéssel számolhatott be Moszkvában a «lehetőség szerint sok» röpirat kiadásáról és e propaganda hatásáról, a bomlásnak Magyarországon mutatkozó jeleiről. A magyar kormány éberségén mult, hogy e propagandának mégsem lettek veszélyesebb következményei. A postacsomagokon kívül a csendőrök kezébe kerül néha egy-egy kommunista emisszárius is, akik titkos megbizatással jönnek Bécsből. Ezek a szerencsétlenek, mint Vadas Márton és Andor szomorú végre jutnak az akkori túlérzékeny időkben, vérük azonban azoknak fejére száll, akik «internáltságuknak» jól védett, biztos menedékhelyről, a saját életüket kimélve, másokét oly könnyen kockára tették.

Az osztrák szocialista kormány csendesén nézi Kun Béláéknak ezt a széleskörű akcióját. Korlátokat egyáltalán nem vet neki, ami azokat csak jobban fölbátorítja. Amikor Rákosi Mátyás exnépbiztos

1920 május 1-én az osztrák kommunisták előtt nagy beszédet tart, még pedig már az osztrák állam ellen forduló éllel, a bécsi rendőrség is megmozdul, letartóztatja és Steinhofba szállítja őt. De ez a határozott fellépés is csak porhintés a világ szemébe. Arra már ismét nem ügyel a rendőrség, hogy Rákosi pár nap múlva akadály nélkül egyszerűen elhagyja internálási helyét, vonatra ül és elutazik Oroszországba, ahol június 20-án hosszú cikket ír a moszkvai Vörös Ujságba a magyarországi helyzetről.

Ugyanilyen elnéző a szocialista kormány a többi magyar népbiztossal szemben is. 1920 februárjának elején Karlsteinben már csak heten maradtak, a többiek lassan mind behúzódtak Bécsbe, ahol még feszélyezetlenebbül dolgozhattak. Pedig az osztrák kormány éppen nem mentegődzhetett azzal, hogy kényszerhelyzetben van és hogy a közvélemény nyomása alatt cselekszik. Ez a közvélemény leplezetlenül megmutatta igazi arculatát akkor, amidőn, 1920 február elején, Kun Béla kórházba kíváncozott. Stockerauba, egy kis alsóausztriai városba szállították be, ahol egy rendőrbiztos ügyelt rá. Amikor a városka lakói tudomást szereztek, hogy a gyűlölt bolsevik kórházukban van, negyventagú küldöttséggel keresték fel február 11-én a bécsi rendőrfőnököt és követelték két nap alatti elszállítását, azzal fenyegetődzve, hogy ellenkező esetben e határidő letelte után hatalmukba kerítik és a magyar határra viszik. Az osztrák kormánynak a magyar kommunistákkal szemben tanusított szerfölött megértő bánásmódja, különben nyílt közbelépésre kényszerítette a bécsi olasz missziót, amely 1920 áprilisában tiltakozott a népbiztosok szabadonbocsátása ellen. Erre a kormány Kun Bélát és néhány társát kénytelen-kelletlen a Bécs tőszomszédságában lévő steinhoffi elmegyógyintézetbe vitette, ahol mint egy jól berendezett szanatóriumban élhettek és érintkezhetek továbbra is a külvilággal.

A magyar hatóságok ismételten kérték Kun Béla és társai kiadatását, minthogy ellenük a bíróság előtt az államügyészség nemcsak politikai, hanem közönséges bűncselekmények miatt is keresetet indított. A bécsi főtörvényszék, Ausztria legfőbb igazságszolgáltató fóruma, ezt a kérést jogosnak ismerte el, az osztrák kormány azonban megtagadta teljesítését. Érvelése eléggé feltűnő volt. Ezt az érvelést Bauer 1920 januárjában a Nationalratban úgy fogalmazta meg, hogy a kiadást nemcsak politikai deliktumoknál kell megtagadni, hanem ott is, ahol politikai deliktummal bűncselekmény függ össze.

A magyar kormányra Kun Béla sorsa ettől az igazságszolgáltatási eljárástól eltekintve sem volt közömbös. Oroszországban ugyanis a magyar hadifoglyoknak ezrei éltek, akik a forradalmak és a bolsevizmus miatt nem tudtak még visszatérni. Ezeknek sorsára köteles gondoskodással kellett Magyarországnak ügyelnie, nem volt azonban kezében semmiféle eszköz, amellyel a moszkvai kormányra hathatott volna. Kun Béla játszhatta volna a tusz szerepét, az ő személye garantálhatta volna a hadifoglyok életét.

De ugyanezen hadifoglyok miatt Leninnek is szüksége volt Kun Bélára. 1920 tavaszán már folyamatban voltak a vörös hadsereg katonai előkészületei Lengyelország megtámadására. Ennek a hadjáratnak a kimenetelétől sok függött; nemcsak Lengyelország, hanem egész Közép-Európa sorsa is. Az orosz hadsereg egy részének már ki volt osztva a feladat, hogy a lengyel és ukrán seregek szétszórása után Magyarország, mint az egyetlen középeurópai antibolsevik ország ellen induljon. Ennél a hadseregnél várt nagy szerep Kun Bélára. Egyrészt, hogy a magyar hadifoglyokat vezesse, ha lehet, saját hazájuk ellen, másrészt pedig, hogy nevével rémületet keltsen Magyarországon és uralomra segítse az ott titokban szervezkedő bolsevikieket.

Az osztrák szocialista kormánynak, talán az orosz hadjáratától is rettegvé, nem volt elég bátorsága, hogy a magyar nemzet érdekei mellé álljon. A mód, ahogyan szorongatott helyzetéből ki akart kerülni, éppenséggel nem mondható nyíltnak és férfiasnak. A szó szoros értelmében kiszöktette Kun Bélát. 1920 július 5-én Oroszországgal egyességet kötött, amelyben kötelezettséget vállalt arra vonatkozólag, hogy a volt magyar népbiztosok számára nemcsak biztosítja a szabad elutazást Oroszországba, hanem azt a leggyorsabban, minden célravezető eszközzel lehetővé teszi. Minthogy Lengyelország vonakodott engedélyt adni az átutazásra, felmerült az olasz kommunisták segítségével Trieszten és Odesszán keresztül való menekülés terve. A milánói polgármester és az olasz kommunisták látogatása már ezzel a céllal történt. Az olasz katonai misszió azonban idejekorán vétót mondott a szöktetésnek.

Renner kancellárnak tehát más, ravaszabb módhoz kellett folyamodnia. Egy oroszországba hazaindított hadifogollyszállítmányba csempészteti be Kun Bélát egyik társával együtt s azután július 18-án Csehországon át vasúton útnak indítja őket Stettin felé. A titkolódzásra szükség volt a német kormány álláspontja miatt is. Németország ugyanis előzőleg már ismételtelen visszautasította az osztrák kormánynak berlini követe által előterjesztett azon kérését, hogy Kun Béla német területen át menekülhessen ki Oroszországba. A hadifogollyszállítmány akadálytalanul jut el a keletitengeri Swinemündeig, itt azonban július 21-én az ellenőrző tisztviselő ébersége felfedi a ravasz csalást. A német hatóságok visszatartják az egész hadifogollyszállítmányt, arra hivatkozva, hogy Ausztria csak hadifoglyok szállítására kért engedélyt, Kun Béla és társa pedig politikai foglyok. Már komolyan szóba kerül, hogy visszaviszik Ausztriába.

A magyar kormány az események hírére azonnal útnak indítja kurirját a kiadatási megkereséssel, ez a kurir azonban elkésve érkezik. Megérkezése napján, július 29-én, csak órákkal előzőleg, a német kormány már szabadon bocsátotta Kun Bélát, arra hivatkozva, hogy a magyar kormány nem juttatta el hozzá idejében kérelmét. A valódi ok azonban, természetesen, más volt. Simons német birodalmi külügyminiszter ugyanekkor a parlamentben nagy oroszbarát beszédet tartott

s ez a beszéd Kun Béla, Leninék ezen kedvencének szabadonbocsátásával együtt Németország előzékenységét volt hivatva bizonyítani a szovjettel szemben. Úgylátszik, nem ok nélkül kereste a közvélemény Simons viselkedésének magyarázatát a német elektromos nagyipar azon törekvésében, hogy Oroszországban piacot találjon és az orosz nagyiparral kapcsolatba lépjen. Simons legalább minisztersége előtt vezető szerepet játszott a német elektromos iparban, Krasszin, az orosz népbiztos pedig Pétervárott korábban szintén egy német elektromos cég igazgatója volt. Ilyen nagy materialis érdekek találkozásánál ugyan ki gondolt volna a kis Magyarország kérésének jogosságára?

Ez a Magyarország az osztrák kormány eljárásával egy lesújtó tapasztalattal lett gazdagabb. Annál inkább megnövelte Kun Béla szabadonbocsátása a magyar bolsevikiek önérzetét és új, hathatós érvet adott kezükbe a munkásság félrevezetéséhez. A bécsi emigránsok nem is késtek lapjukban fennhangon hirdetni: «A kommunisták ma már a proletariátus védelme alatt állanak az egész világon. A proletariátus ma már a világforradalmat hirdető kommunistákban ösztönszerűen igazi vezéreit látja, akiknek sorsa az ő sorsa. A kommunistáknak a proletariátus által mindenütt való megvédelmezése is jelzi a kommunizmus diadalmas térfoglalását». (Proletár, 1920 aug. 5.)

Kun Béla most már akadály nélkül jutott el Moszkvába. Itt azzal a tisztelettel és ünnepléssel fogadták, amely kijár a vakmerőnek, ki sikerrel tudta a kommunista tanításokat az életben megvalósítani és a vörös propaganda eszközeivel — bár ideig-óráig — de mégis diktatúrát tudott szervezni. A szovjet elnöksége, a kommunista párt, a szakszervezetek és a vörös hadsereg, Oroszország urainak képviselői várták őt üdvözleteikkel a moszkvai pályaudvaron, majd fontos vezető megbizatással azonnal a déli orosz hadsereghez osztották be. Politikai megbízott lett annál a seregnél, amelynek feladata az Ukrajna, majd a Közép-Európa, elsősorban Magyarország elleni offenzíva.

Mályusz Elemér.

ŐSZ A KERTBEN.

*Kerek márványasztal a kertben,
vadgesztenyeágak alatt, —
ráborulnak körül a székek,
mintha siratnák a nyarat.*

*Könnyek lócsája tükrözik tán
a síma, hús márványlapon,
a felhőfátylon, sárgalombon
átmosolygó őszi napon.*

*Könnybenázó kedves kezek tán
az asztalrahullt levelek. —
Kérdés, amelyre halk, lemondó
lombsuttogás a felelet...*

Erdélyi József.

EGYSZER VOLTUNK FÉNYKÉPÉSZEK.

”**Ö**SZ UTÓJÁN, amikor már ellankadt a harc, parancs jött a hadosztálytól, hogy néhány tisztársammal menjünk vissza a front mögé: tartalékszázaljakat fogunk frontszolgálatra kiképezni.

— No, Sándor, csomagolj, mégpedig hosszú időre! — adtam tovább az örvendetes változás híret tisztilegényemnek.

Elhagytuk a frontot, hátramentünk vagy negyven kilométert és jelentkeztünk a megjelölt tartalékszázalaj parancsnokánál. Jól kezdődött a dolog, az őrnagy nagy megbecsüléssel fogadott. Elmondotta, hogy őt nyugdíjas állományból emelték ki mozgósításkor, mostanig irodai szolgálatot teljesített odahaza, egy bácskai városban. Miután még nem volt a fronton, az újmódi, harcszerű kiképzéshez semmit sem ért, intézzük tehát dolgunkat legjobb belátásunk szerint, ő nem fog akadályokat gördíteni munkánk elé.

Örvendeztünk, hogy új parancsnokunk ilyen megértő, nemeslelkű ember: ha már használni nem tud, ártani sem kíván.

De a történet csattanója érdekében azt is érintenem kell, hogy milyen volt új parancsnokunk külseje. Noshát kissé elhízott, vaskos, törpe ember volt, föltűnően barna arccal és fekete szemmel. Arcszíne és neve után rácnak véltük, de az őrnagy szívesen hangoztatta, hogy anyja magyar volt, nagyanyja pedig német, így hát ő élő vegytani képlete Bácska népességének.

Szavát beváltotta, egyáltalán nem törődött a kiképzés menetével. Szolgálaton kívül sem szívesen érintkezett velünk, az étkezőben is ritkán jelent meg.

Nagy volt tehát meglepődésem, mikor egy délben, a gyakorlatozás végén, küldönc fogadott szállásom kapujában és jelentette:

— Az őrnagy úr azt parancsolja, hogy főhadnagy úr azonnal jelentkezzék nála! Az irodában várja főhadnagy urat.

Levertem magamról a port és az irodába siettem. Miért hivat, micsoda hírrel vár? Miért épen engem?

Nagyon nyájasan fogadott, kéznyujtással tisztelt meg.

— Bocsáss meg, hogy fárasztottalak, de fontos beszédem van veled! — mondotta. — Föl akarlak menteni a századparancsnokság alól. Igen unalmas, fárasztó foglalkozás, nem igaz?

— Nem nagyon mulatságos foglalkozás, de mi lehetnék én egyéb? — kérdeztem őszinte csodálkozással.

— Mielőtt megmondanám, tisztáznunk kell egy kérdést. Úgy hallottam, hogy az egész zászlóaljban te tudsz legjobban írni.

— Ez tévedés, őrnagy úr! — ráztam meg fejemet. — Egyáltalán nincs jó írásom.

— Kérlek, nem a külső alakot értem. Nem arról van szó, hogy milyen betűket tudsz vetni. Úgy értem, hogy te tudsz legjobban fogalmazni, érzelmeket festeni, helyzeteket leírni, eseményeket elbeszélni. Ha jól értesültem, ujságokban is jelennek meg írásaid.

— Hát ez igaz, őrnagy úr! Nem tagadom, szívesen írogatok, ha időm engedi.

— Noshát én időt és alkalmat akarok nyújtani neked. Ha nincs ellenedre, segédtisztemmé nevezlek ki. Nem fogsz azokkal a nehézfejű bakákkal vesződni, kényelmesen áldozhatsz az írásművészetnek. Van kedved a segédtisztséghez?

Már hogyan lett volna kedvem! Két kézzel kaptam a szerencse kedvezésén. A legkellemesebb beosztás.

A vezénylet még az esti parancsban megtörtént.

Másnap reggel segédtiszti minőségben nyitottam be a zászlóalj-irodába. Azon kezdtem, hogy eléfogtam Finkelsteint, a zászlóalj-írnokot és kifejtettem neki fellebbvalói kívánságaimat. Vége az irodában a lompos, magyartalan, nehézkes írásmodornak. Ezután minden írást, ami a zászlóaljirodában kél, átnézek, megfésülök, formába öntök.

Finkelstein sokkal szívesebben működött az irodai fronton, sem-hogy velem, közvetlen föllebbvalójával, tolla becsületéért pörbe mert volna szállani. Bizony — ismerte be — ő nem nagy mestere a tollnak. Mindjárt elém rakott egy csomó élelmezési cédulát, létszámjelentést, zsold-jegyzéket: javitgassak, fésülgessek rajtuk legjobb belátásom szerint.

Az őrnagy ott talált az irodai asztal mellett.

— Hát te mivel foglalatoskodik? — kukkintott felém.

— Jelentem alássan, az iratok fogalmazását vizsgálgom!

Az őrnagy nagyot nevetett.

— Eh, hadd ezeket a vacak dolgokat! Szép volna, ha ilyesmikre pazarolnád írói képességedet. Ezeket jól elvégzi Finkelstein, add csak vissza neki!

Finkelstein győzelmes pillantással mért végig, én meg értetlenül néztem az őrnagyra.

— Nem tudom, hol szolgálhatok tollammal, ha nem itt, az irodában! — jegyeztem meg.

— Hát persze, hogy nem tudod! — hahotázott az őrnagy. — No, majd meg fogod tudni. Majd adok én olyan feladatot, ami méltó lesz tolladra.

Megnyugodtam és vártam a feladatot.

Egy délután, mialatt a zászlóalj künn gyakorlatozott a téli zuzmarában, mi ketten az őrnaggal beültünk a kantinba és jó meleg kincstári tea mellett bizalmas beszélgetésbe bocsátkoztunk. Gondoltam, itt az

alkalom! Tisztázom, hogy mi lesz az én szerepem az őrnagy oldalán. Okkal-móddal úgy forgattam a szót, hogy az én írói feladatomban is szőnyegre kerüljön.

— Noshát, barátom, asszony van a dologban...Vagy nevezzük nevén a gyermeket: szerelemről szól az ének! — szolt parancsnokom, miközben némi pirosság ütött át arcának zsiros feketeségén.

— Hogy mi lesz a te feladatod? Az, hogy érzelmeimet illő szavakba öntöd: szerelmes leveleket fogsz fogalmazni. Az én tollamat ugyanis katonás rövidség és szárazság jellemzi, nem bízhatom reá szívügyemet. Nos, méltónak tartod?

— Nagyszerű feladat! — örvendeztem. — Örömet írok, de, természetesen, előbb megfelelő környezetrajzot és egy kis jellemzést kérek arról, akinek a levelek szólni fognak.

— Gazdag és még mindig szép özvegy Baja városában — kezdte el mindjárt az őrnagy csillogó szemmel. — Fellelkes gondolkodás, regényes hajlam! Szereti a hősies megnyilatkozásokat, engem például állandóan szemrehányásokkal illet, hogy miért nem megyek ki a harctérre és miért nem szerzek kitüntetések. Meghoztam az áldozatot, itt vagyok jóval túl a hadtápon, a hadrakelt sereg körletében. Meg fogod érteni, ha fenéki ki akarom használni helyzetemet. Olyan leveleket szeretnék küldeni az özvegynék, amelyekben a harctér vadregényes hangulata és az én gyöngéd érzelmeim művészi egységbe olvadnak.

— Pompás írói lehetőségek! — erősítettem meg előbbi nyilatkozatomat. — Szeretném mihamarább próbára tenni szerény tollamat.

— Próbára tenni, ez az! Először próbalevelet fogsz írni, azt meghányjuk-vetjük, én is közlöm ötleteimet, majd csak megtaláljuk a legszebb szavakat.

Másnap bemutattam a próbalevelet. Dicsekedjem-e? Az őrnagy elragadtatással tette magáévá fogalmazványomat, lemásolta, aláírta és elküldte a bajai özvegynék. A válasz megerősítette az őrnagy belém vetett bizalmát. Nem hitte volna — válaszolta az özvegy —, hogy az őrnagy olyan színesen, költői szárnyalással tud írni. A levél élénk cáfolata annak a szólásmondásnak, hogy fegyverek zajában elnémulnak a múzsák!

Most aztán rendszeresen megindultak a levelek Baja városa és Galicia egyik faluja között. Az asszony is nagy gondot fordított a válaszkra, én is igyekeztem kitenni magamért. Azt mondhatnám, párbajt vívtunk az írásművészet porondján. Az őrnagy azzal a boldog meggyőződéssel szemlélte tollharcunkat, hogy végül is ő, a harmadik, fog örvendeni kettőnk versengésének.

Egyszer, úgy március utóján, az asszony nagy kívánságát közölte az őrnaggyal. Azt írta, hogy az őrnagy küldjön fényképeket is azokról a helyekről, amelyeken az a sok érdekes eset lejátsszódik vele. Vétesse le magát egy-egy harctéri jelenetben. Ma divatos dolog ilyen képekkel büszkélkedni az ismerősök körében.

A kívánság nagy szöveget ütött mindkettőnk fejébe. Harctéri jele-
netek? Hiszen ilyeneket egy kis csalafintasággal lehetne összehozni, de
egyéb baj is volt. Utána nyomoztam a zászlóaljnál: senki sem akadt,
akit fényképező szolgálatra lehetett volna vezényelni. Megállapodtunk
az őrnaggyal, hogy agyonhallgatjuk az özvegy kívánságát. Alkalmasint
múló női szeszélyről van szó, az özvegy meg fog feledkezni a dolgról.

De csalódtunk: az özvegy megsürgette a fényképeket! Kezdték
kínossá válni az ügy, az őrnagy olyan pillantásokat vetett rám, amiből
meg kellett értenem, hogy tőlem várja a megoldást. Mintha máris
sokallta volna habozásomat!...

Mit tegyek? Áldozatot kell hoznom kellemes beosztásomért!

Menetlevelet állítottam ki Finkelstein számára s Budapestre kül-
döttem fényképező felszerelésért. Hozzon egy jó szakkönyvet is, ami-
ből a gép kezelését megtanulhatom.

Finkelstein sikerrel járt. Minden megtakarított pénzemet befek-
tette a vásárlásba. De már mindegy, csak kedve teljék parancsnokom-
nak. Azonnal hozzáálltam a fényképezés elsajátításához. Mindent levet-
tem, ami utamba esett, a szállásunk kerítését, a templomot, az őrnagyot
gyalog és lóháton, külön az őrnagy lovát, Finkelsteint tollal a füle
mögött, a kivonuló és hazatérő századokat, konyhát, kantint, ruha-
raktárt, a rutén gyermekeket elviselt katonasapjában, a falu csor-
dáját a bivalyokkal, mindent, ami környezetünknek színt és érdek-
séget kölcsönzött.

A főlvételek mind jobban sikerültek: haladásomat az őrnagy is
elismerte. Az igazat megvallva, én már akárhány főlvételt alkalmasnak
találtam volna az elküldésre.

De az őrnagy lehűtötte duzzadó önérzetemet.

— Tudod, ezeknek a tárgya nem olyan, amivel az özvegyet kielé-
gíthetnők! — magyarázta meg. — Éppen az hiányzik belőlük, amit
az özvegy elvár tőlem: a harciasság, a hősiesség színezet. De most már
annyira haladtál, hogy az igazi feladatot is megkísérelhetjük. Nekem van
néhány eszmém a hatásos beállításra nézve: azokat rendre megcsinál-
juk. Holnap, mikor a zászlóalj kivonul, mi is kimegyünk a határra és
megvalósítjuk egyik ötletemet.

Másnap az őrnagy a határ egyik emelkedettebb pontjára vezetett.
A helyszínen megmagyarázta ötletét. A dombélen az előző harcok ide-
jéből védelmi vonal maradványai látszottak. A földözék még jó állapot-
ban volt, a drótakadályok és gránátölcsérek is szépen látszottak.

— Hát itt fogsz engem levenni! — mondotta az őrnagy. — Ez
igazán harcias kép lesz — szólt és fölállt a földözék szélére. — Nézd
csak! — szólt újra és keresztbe kulcsolta karját, mint ahogyan Napo-
leont szokták ábrázolni.

Csakugyan, magam is úgy ítéltam, hogy az ötlet nagyon jó. Az a
hely nagyon alkalmas hátteret fog nyújtani egy hadrakelt katona fény-
képe számára.

Most tehát remekelnem kell!

De már úgy szokott az lenni, hogy a dolog elé akkor gördül legtöbb nehézség, amikor az ember legjobban ki akar tenni magáért. Mindjárt a készülődés elején nagyon kellemetlen fölfedezést tettem. Rájöttem, hogy csupán egyetlenegy olyan lemezt hoztam magammal, amit használni lehet.

Nem mertem bevallani szórakozottságomat (az őrnagy nagy szuszogással mászott fel a tetőre), inkább elhatároztam, hogy mindent el fogok követni az egyetlen lemez sikeres felhasználása érdekében. A beállítás . . . az a fő! Evégből a gépet is, az őrnagyot is ide-oda mozgattam a terepen.

Végre pontosnak és élesnek ígérkezett a fölvétel. Ekkor azonban új baj jelentkezett. Észrevettem ugyanis, hogy a falu csordája ott legeleszik az őrnagy közelében. Szerencse, hogy észrevettem! Hiszen ha a csorda is rajta lenne a képen, akkor hiába volna földözék, drótsövény, gránátöltésér, vége lenne a kép harcias hangulatának. Elszaladtam és elriasztottam a csordát. Nem volt könnyű dolog, mert a bivalyok részben lustaságból, részben szemtelenségből nem akartak eltakarodni.

Mire visszatértem, egészen megváltozott a világítás. Az őrnagya felhő árnyéka esett, ami amúgyis túlságosan barna arcát teljesen elsötétítette. Új beállítással kellett vesződnöm. Végre elköccintésre került a sor. Ekkor azonban megint észrevettem, hogy a bivalyok visszaszállingóztak. Megint elkergettem a nem kívánatos hátteret.

Új nehézség! Szél indult meg, amely gépemet ide-oda ingatta a magas lábakon. Az őrnagyon a türelmetlenség tünetei jelentkeztek: kezdett belefáradni a merev, katonás állásba. Újra beállítottam a gépet, de mi tagadás, ez már nem történt azzal a nyugalommal, mint az előzőek. Kezem reszketett az idegességtől, szemem könnyezett a csípős szélről. Át kell esni rajta: elköccintettem a gépet!

Még egy köccintést rendeztem, annak azonban — lemez hiányában — nem volt magja. De így akartam elleplezni feledékenységemet.

Hazamenet arról beszélgettünk parancsnokkal, hogy a háttér és a beállítás nagyon jó volt, csak most már az előhívás és kidolgozás sikerüljön!

Az őrnagy némi köntörfalazás után fontos indítványt tett.

— Legjobb volna, ha a lemezt elküldenénk egy pesti fényképésznek! . . . — mondotta. — Az művésziesen kidolgozná a képet és továbbítaná Bajára az özvegynek. Egy levélben előre jeleznök az özvegynek, hogy a képet a pesti fotográfus útján fogja megkapni.

Éreztem, hogy ez a terv némi bizalmatlanságot jelent fényképész tudományom iránt. Hiába, a kép előhívásában és kidolgozásában nem voltam még tökéletes. Szerénytelenség volna ahhoz ragaszkodnom, hogy a képet mégis én készítsem el.

Megírtam a megfelelő utasításokat a pesti fényképész számára és sietve postára adtam a lemezt. Most aztán az özvegynek kell olyan

levelet írnom, amely méltó kísérő zenéje legyen a fényképnek. Minden tudásomat befektettem ebbe a munkába. Megmagyaráztam a fénykép hátterét, felidéztem az elviharzott harcok emlékeit, méltattam a gránát-tölcséreket, összezúzott drótakadályokat, a vérrel áztatott földözékeket. A levegő mintha most is tele volna a háború borzalmas lármájával.

— Én pedig — amint a fénykép mutatja — itt állok a történelem megszentelt földjén és lelkemben az átélt szenvedések hangulatával nézek . . . nézek arra dél felé, ahol a Duna áldott síkságán egy szelíd, angyali szív álmodik a békeség boldogságáról . . . Vajha ez az angyali szív rokonérzéssel andalogna el a fényképen, amely dúló csaták után ábrázol egy talán nyers, de igaz szívű katonát! — írtam ehhez hasonlókát.

Ha valaha írásmű tetszett nyers, de igaz szívű katonának, akkor ez a levél igazán tetszett az őrnagynak. Megölelt és hálásan veregette meg vállamat.

— Igazán szeretném valamivel meghálálni szolgálatodat! — mondotta. — Mivel tudnék örömet szerezni neked?

Titkos vágyamat pattantotta föl ez az ajánlat.

— Legnagyobb öröm az volna számomra, ha szabadságra mehetnék! — feleltem. — Mire új levél írására kerül a sor, megint itt lennék őrnagy úr szolgálatára . . .

Elkomolyodott, azt mondotta, hogy nem szívesen válik meg tőlem. De hálája végül mégis legyőzte önzését.

— Eredj, de térj vissza minél előbb, mert az özvegy válasza esetleg hamarabb megérkezik, mint ahogy kiszámítottuk . . .

Szállásomra siettem, nekigyürkőztettem legényemet, csomagoljon, szabadságra megyünk.

Sándor sokkal jobban bele volt avatva dolgaimba, semhogy a szabadság előzményeit elhallgathattam volna előtte. Nagyon bent vagyok az őrnagy kegyeiben, dicsekedtem neki, ami nem is csoda, hiszen most már fényképfölvételeket is tudok csinálni róla . . .

Pesten elváltunk egymástól, Sándor a Dunántúlra ment, én Erdélybe. Megállapodtunk, hogy ő fog hamarabb visszatérni Galiciába, várni fog az állomáson, mikor megérkezem.

Hát úgy is történt. Az őrnagynak tett ígéretemet beváltottam, késedelem nélkül visszatértem a szabadságról. Sándor pedig az állomáson várt reám.

— No, mi újság a zászlóaljnál? — kérdeztem.

— Elég rossz újság van, az Isten büntesse meg! — méltatlankodott a legény. — Visszamegyünk a frontra. A főhadnagy urat letették a segédtisztségről.

— Ki mondta? — bámultam a legényre.

— Finkelstein, az Isten büntesse meg! Azt mondja, hogy a napokban benne volt a parancsban.

Nem hittem el a hírt. Alkalmasint Finkelstein rá akart ijeszteni

Sándorra, ugratni akarta, rossz tréfa az egész. Engem letenni? Hisz én nélkülözhetetlen vagyok az őrnagy számára.

A zászlóaljirodába siettem. Finkelstein kimért, katonás szárazsággal fogadott.

— Mi újság? Adja ide a parancsokat! — szóltam reá keményen.

Előmbre rakta az utóbbi napok parancsait. És egyikben csakugyan megtaláltam nevemet vörös ceruzával vastagon aláhúzva. Semmi kétség, az állt ebben a pontban, hogy amint megérkezem szabadságról, azonnal vonuljak be a frontra ezredemhez. A segédtsztséget Máthé hadnagy veszi át.

— Ahá, Máthé, a versfaragó! . . . Micsoda ármánykodások folytak itten távollétem alatt.

Miután a dolog nem ért egészen váratlanul, felindulásomat el tudtam leplezni a kajánul mosolygó Finkelstein előtt. Majd megkérdem az őrnagytól, hogy honnan ez a sértő eljárás!

— Nincsenek leveleim? — vetettem oda az irnoknak.

Finkelstein ideadta postámat. Szállásunkra mentünk Sándorral, ott bontottam fel a leveleket. Sándor nagy morgadozások közt kezdett csomagolni.

A pesti fényképésztől is érkezett címemre egy vastag levél. Másolatot küldött arról a fényképről, amelyet megrendelésem értelmében Baja városába adott föl az özvegy címére.

Vajjon, hogy sikerült a fölvétel? — feledtem el pillanatra kedvetlen helyzetemet. A fényképet kivettem a burkolatból.

Szemem-szám fönnakadt a rémülettől!

Átkozott szél, amely fújni kezdett az elköccintés előtt! Úgy látszik, megingatta fényképező gépemet és más irányba fordította a lencsét.

A fényképről egy csúnya, nagy bivaly meresztette rám szemét! A bivaly körül gránáttölcsepek, drótakadályok, földözékek . . .

Hogy is szól a levél idevágó része: « . . . itt állok és nézek . . . nézek arra dél felé, ahol egy szelíd, angyali szív álmodik . . . »

Odaintettem Sándort és megmagyaráztam neki a fénykép jelentőségét. No, mi ugyan megjártuk! Bivalyt küldöttünk az őrnagy képében az özvegynek . . .

Dejszen, nem volt kedvünk az őrnaggyal találkozni! Még a kötelező jelentkezésről is lemondottunk, búcsúvétlen iparkodtunk ki a zászlóalj körletéből. Irány a front!

— Mi is egyszer voltunk fényképészek, nem igaz, főhadnagy úr? — akarta Sándor menetközben megnyugtatni magát a jövődre nézve.

— Igaz, Sándor! Már én soha többet . . .

Gyallaj Domokos.

MÉCS LÁSZLÓ: VERSEK.

TILINKÓ.

Ó néha mintha rossz penész, pókháló lepné csont-velőm
s vérem pezsgetni törtelőn végigfutok a domb-letőn,
körülnézek s bizsergetőn vig szél csókolja gond-redőm.

Az Isten nyáját őrizem. A birkák száma kétezer!
A felelőség nagy teher! Ó Gazdám, mivel vértel,
hogy mindig jó pásztor legyek s mind meglegyen, ha kérdezel?

Megettem már a Bibliát és mázsaszámra könyveket:
bűbájoskodom így meg úgy, ne ártson farkas szörnyeteg,
— de néha csak sután-bután önlöm a titkos könnyeket.

Mutatnom kell a jó utat és az ezerjófűveket
a sok mérges virág között, miket a Lókörmű vetett;
mutatnom kell a patakot, mely Isten-hegyben született.

És mindig vig-legényesen, farkas-riasztó izmosan,
és mint a Mózes oszlopa, világítón és biztosan
és mindig szeplőtelenül, soha lanyhán vagy piszkosan!

Szegények, árvák, özvegyek vigasztalója én vagyok,
a rothadást meggátoló: a lelkek sója én vagyok,
ünneplő szívek ünnepi friss tilinkója én vagyok.

És néha marnak farkasok és néha megkergült ebek,
és néha rág a rágalom és üldöznek az ütlegek
— de ez legény-fejet talál, én mindettől nem csüggedek.

Én szentelem meg nyájamat, ha éri nász, ha éri gyász;
én állok poszton éjtszaka, ha lámpállan az égi ház!
— S mikor magamtól rettegek: Uram, én rám itt ki vigyáz?

Mindig körüljár a Gonosz és rettentő nagy mersze van
s a püspök úr oly messze van, a pápa úr, de messze van,
s ha én elalszom egyszer itt, ó akkor minden veszve van!

Tudom, pókháló-fonalon tartod Napodat, Holdadat
és engem is. Megmarkolom a láthatatlan fonalat
s tilinkózom, ne sejtse más, hogy félek az égbolt alatt!

A LÉLEK LASSAN EMLÉK-MÚZEUM LESZ.

Az élet jár, kel, célok lába futkos,
a boltokban elixir, szőke rum
— s a zajló élet kellős közepében
épül, épül az emlék-múzeum.

Termek. Gyerekkor. Hernád. Első pisztráng,
mit kifogott a gömböstitő-horog.
Első halál-kín. Első hősi malmom,
melyből öröm hullt. Most már nem forog.

Első betűm. Az első vizipuskám.
Az első vers. (A méhes szendereg.)
Azóta mennyi vers! Hogy ostromolták
a szívek várát! Színes hadsereg.

Az ifjúság vérlázító virágja
még szíriuszban is milyen pogány!
De holt. Nem tudná visszaénekelni
se vággy, se csiz, se csók, se csalogány.

Ez itt az első szerelem batárja.
Arany. Nem csókolt csókok aránya.
Csak Hófehérke kocsikázott rajta.
Ez itt a sors. Vasorrú vén banya.

Vallási téboly. Tiltott könyvek láza.
Önképzőköri láz. Matura-láz.
Egyetem. Kínnal hordozott szűzesség:
legendás hőssé tesz, ha megaláz.

Kispapság. Béke-méz nyalogatása.
Isten ugart szánt: vér jut mindenütt.
A vágyaim kitömve. Naftalinnal
beszórva. Rémit holt üvegszemük.

Ez Magyarország. Volt. Ez Tündérország.
A térkép arca rád néz kedvesen.
Mikor belépsz, barátom, vess keresztet
könnyek szenteltvízével nedvesen.

Rövid tanárság. Vad erők viharja:
titán-csizmát hord a kántor fia,
Holddal, Nappal lapdázik, — majd mint búzát
barázda: rejti a plébánia.

Isten búzája csend méhében érik.
Haláljélelmek: földem vérezik,

Isten hullámszik millió kalászban
a tömeg Isten-testre éheznek.

Apám belép az emlék-múzeumba,
itt várja ima-léptű jöttömet
Szereplések. Könyvek. Szeretet-mámor,
tapsorkánokkal ünneplő tömeg.

Arcképcsarnok. Barátok, ismerősök
ezerszám lógnak a lélek-falon.
Ma mumia: mi tegnap test, öröm volt,
préselt virág, vers: a volt fájdalom.

- Az ember lassan emlék-múzeum lesz:
folyton bővül, épül s amit talál
a földön, égen, belevándorol mind,
míg máglyát gyújt belőle a Halál.

A TORONYÓRA HAZUDIK.

Az én órák: az én szívem,
örök időt mutat híven,
akár a Nap, Hold, csillag-óra.
De ki figyel zsebóra-szóra?
— s a toronyóra hazudik!

A mozgatóm a szeretet.
Rugómmal a nagy Szerkezet
rokon: a mindenség rugója,
amely az égi rendet ója!
— A toronyóra hazudik!

Kereskedők, napszámosok,
gazdák, küzdők, szélhámosok,
senkik, dúsak, gyávák, vitézek
közös toronyórára néznek
s a toronyóra hazudik!

Sötét hazugság-tornyokon
száz óra szól: «ilyen rokon,
olyan boldog lesz Káin meg Ábel!»
Új nyelvzavar! Új, cifra Babel!
A toronyóra hazudik!

Ó mennyi bábeli torony:
Newyork, Genf, Moszkva, Trianon
más-más időt gyárt millióknak,
korát véres ribillióknak.
A toronyóra hazudik!

Sorsomban az a szomorú:
órák arany, örök korú
— s e hangya-lélben hogy ne késsek,
kell, hogy toronyórára nézzek
s a toronyóra hazudik!

MÉCS LÁSZLÓ.*

Ni vu, ni compris!

Paul Valéry.

PAUL Claudel írja a költészet lényegéről szóló tanulmányában :
«L'art n'est qu'une pâle contrefaçon de la sainteté», a művészet csak halvány utánzata a szentségi állapotnak. A művész, véges emberi voltánál fogva, csak arra törekedhetik, hogy minél teljesebb és tökéletesebb mását adja a világnak, hogy lélektükre megszurten, de tisztán ragyogtassa a ráhulló sugarakat: Istent, embert, eszmét, életet. Eszközeit készen kapja és ezek az eszközök: az ihlet, intuición, lelkiség, érzelem, arra szolgálnak, hogy segítségével megközelítse a Megközelíthetlent. Minden művészetnek és első-sorban a költészetnek ez a célja: imádsággá finomulni, az imádság misztikus áhítatát és formáját véges emberi eszközökkel megközelíteni. Varázsló, bűvész a költő, elrejtett titkokat tár fel, emberi szem előtt láthatatlan csodákat tükröztet vissza pár röpké pillanatra.

Ezek a gondolatok nem véletlen szeszélyből vetődnek fel Mécs Lászlóval kapcsolatban, nem előre megfogalmazott eszmék vagy igazságok, hanem maguknak a verseknek az esszenciájuk:

Egy perc a hullám, egy perc az élet,
egy percig az Isten arcát tükrözni.

Ez a két sor foglalja magában Mécs ars poetica-ját, egész költészetének metafizikai és tartalmi lényegét és erre a rövidke két sorra épül fel a Költészet égigérő tornya.

Lélek.

A kertekben szappanbuborékokat fújnak a gyerekek, színes, csillogó gömböket és az emberen, a költőn végigborzong a gondolat:

Valaki a végtelenben buborékokat ereget:
Merkur, Vénus, Föld, Mars, Napok s más csillagok
csillognak és elpattannak egyszer...

Banális megállapítás, hogy minden költő egyúttal filozófus is, de logikai kategóriák, hideg fogalmi korlátok helyett lélekkel, ritmussal, zenével dolgozik. Azzal a nagy titokkal szemben, melyet Világnak nevezünk, épolyan tágranyílt szemmel áll mindkettő; a filozófus az *animus* segítségével megalkotja a maga rendszerét, a költő szétnéz tájak, évszakok, hegyek és tengerek felett és az *anima* átzúgatja rajta a világ ritmusát, mely a hegyekben, virágokban, emberekben szunnyad. A filozófus azt mondja: Lény, a költő azt mondja: Isten; a filozófus azt mondja: gondolkozó állat s a költő azt mondja: ember.

A világ egy pillanat szemszögéből tekintve hatalmas kép, melynek minden vonala és árnyalata elválaszthatatlan kapcsolatban áll a többi vonallal és

* Részlet egy nagyobb tanulmányból.

árnyalattal; a világ végtelenül bonyolult összhang, melyben minden hang összefonódik és kiegészíti egymást. Örökösen lüktető valami :

*Jár-kél : ami él, — ami áll : a halál az.
Pihenéstelenül ver a végtelen űrben
a Mindenség soha sem nyugovó szíve : Isten.

Minden örök mozgásban van egy pont körül, minden változik, elmúlik és minden megmagyarázhatatlan e pont nélkül : a világ értelmét Isten adja meg. A költők Isten-fogalma meglehetősen naiv vagy materiális : Ady cethalnak képzeli, melynek hátán minden elfér, Francis Jammes ősz nagyapának, akivel bármikor elbeszélgethetünk pipaszó mellett ; Mécs László Istene transcendens lény, végtelen magasságban minden emberi dolog felett : «az Istennek árnyéka nincsen !»

Istene kívül az emberi lélek az, mely nem változik, mely önmagában is egészet alkot, mert különleges célra rendeltetett : hogy keresse és megtalálja Alkotóját. Minden léleknek ez az elsődleges célja, ez az *értelme* :

Lépdelt csillagtól csillagig, tán ezer évig is ment :
fényel beoltott két szeme kereste őt, az Istent.

És amint a léleknek Isten az értelme, úgy az életnek is. Az egész élet Isten felé irányul :

Fájdalmak íjján ellőtt nyíl vagyok
s így repülök az Istenség felé.

Nagy vonalakban vázolja ez Mécs László metafizikája : Isten a centrális pont, mely egyensúlyban tartja a körülötte forgó emberéleteket. De az ember-sorsok külön-külön forognak : mindenki egy külön világ, távolabb egyik a másiktól, mint csillag a csillagtól :

Itt járunk s egyik csillagból
üzengetünk a másikba, oly messze, jaj, egymástól.

Olyan különös dolog az, ha egy költő vallásos költészetéről írnak : mintha a vallásos elemet, a «vallásos verseket» a költő oeuvre-éből kiszakítva, külön lehetne vizsgálni. Ha a költő «vallásos», akkor minden sorában megtaláljuk a lelkiséget, akkor nincs külön vallásos, hazafias, egyéni verse, hanem a *lélek* átjárja minden költeményét és minden sora vallásos lesz. Mécs László költészetében nincs «vallásos vers», az ő egész költészete a lélek területén mozog, tehát par excellence vallásos.

Milyen az ember viszonya az Istenhez? A világ egy lejtőhöz hasonló, melynek oldalából nővünk ki. Minden lefelé húzza az embert : a gravitáció törvénye, öröm, nő, nyugodtság, kényelem. A lejtő tetején áll az Isten. A legtöbb ember elengedi magát s mert «az Úr nem fogja meg kezéd», legurul a lejtőn és él lent a többi emberrel : jóban-rosszban, erényben-bűnben, örömben és szenvedésben. De van ember, aki a nehezebb utat választja, fel az Istenhez :

Mint Sisyphus a sziklatömbjét :
a szívem hegyre görgetem,
felgörgetem Isten hegyére,
keresztül kígyón, szörnyeken.

Véres út vezet felfelé, nincs árnyék, melyben megpihenhetne, nincs forrás, mely szomját enyhítené és «ezerszer átnyilaz a fény». Sőt : elég egy gondolat és mindent előlről kell kezdeni. Az egyetlen biztató :

Habár viharral leseper magáról a hegy-óriás :
egyszer csak én is fent leszek, ha fel tudott hatolni más !

Ez az átélt katholicizmus a Mécs László vallásos költészete : a szentségi állapot után törekvő földi ember örök dallama, aki tudja, hogy «az Isten egy mosolya világokat ad játékszerüb».

Ember.

Milyen hosszú volt az út, mely a költőt idáig elhozta ! Mécs sohasem állt olyan távol az Istentől, mint egy Verlaine ; inkább a papköltő Louis le Cardonnaléhez hasonló spirituális fejlődése : mindketten kínlódva keresték az Istent, míg örökre megragadtak lépvesszőin.

Kezdetben a magányosság, az egyedülvalóság tudata fáj : hiába adna mindent másoknak, nincs, aki a hegedűszót meghallaná, hiába melegít kályháként mindenkinek, «szívében a galambok sorra fagynak». Egyedül kószál a holdfényes éjszakában és megirigyli a suhancok gondtalan, boldog füttyürészését :

Hej, micsoda biztos lábuk lendülése,
míg a tavaszi éjt telefüttyörészik !

A magányosság elől az emberek közé menekszik : «Ember leszek az emberekkel !», de hiába : «Ember ember szavát nem érti egészen». És még egy nagy fájdalom gyötri : «Jégre dobban lábam lépte s mindörökre nyoma vész». Szerelem : örök témája minden költőnek, milyen különös szemmel lát téged Mécs László! Az Élet hajtja a rabszolgaság jármába fogott embereket :

Hajrá ! ösztön ostorral úz
vermes, tavaszló tájra,
hol cselesen virágot szórt
s mézet a veremszájra,
vakon rohanunk, csordamód . . .

Mécs szerelem-fogalma inkább manicheista, mint dogmatikus koncepció. A szerelem iszonyú erő, melybe minduntalan beleütközünk, mely elől lehetetlen kitérni. Ha vasúton utazik, ott van a kamasz diák az Angyalka képével és hajfürtjeivel és a költő hiába mondja, hogy banalitás az egész, a lelke mélyéig megzavarodik :

Fürt, kép : banalítások,
kacagni kell !
— s szívemben hantot ások . . .

A berlini éjszakában egy szobaleány viháncol előtte egy jasszal s hiába minden kicsinylő mosolygás és fintor, ott érezzük a szomorúságot a csillogó, pajkos verssorok mögött :

Az éjszakában baktatunk tovább
s azon tünődünk, ki az ostobább :
mi ketten-e,
kik rongyolt kedvünk kacagással foldjuk,
vagy ők s az ő kis, rózsaszínű holdjuk . . .

A szerelmi probléma sarkalatos pont Mécs költészetében, akár önmagára vonatkoztatva, akár függetlenül a saját személyétől, *per se*. A szerelem hajtó-

erő, mely «kezdetben volt az öntudatlan föld felett», emberi tervek, érdekek ösztönzője, a lét feltétele emberben, állatban, virágban :

És nézném, hogy a Szerelem, a Káma-isten mit mível :
 hogy száll a pille párosan, szerelmes nő a férfivel,
 patak patakka párosul, virág virággal vétkezik,
 a csók a létben leng tovább és csóktól csókig érkezik.

Mécs Sturm und Drang korszakában a szerelem állandó, szinte önkínzó probléma : gyötri a gondolat, hogy tűzhelytelenül kell ezt az életet eltöltenie; azután jön egy korszak, melyben a primitivség után vágyakozik : távol élni mindenkitől, távol a Nőtől s nem tudni semmiről, — és végül a végső korszak : «Maradok örök vőlegénynek !» Mert a mámor és a kábulat elmulik, «a megvalósult vágy halálos», emlékül csak keserű íz marad meg. Aki a szentségi állapot felé törekszik, nem hajolhat le a virágok illata után, mert «szíve helyén szivacs marad», akit az Isten nagy célokra rendelt, azt üvegbúrával védi minden földi inda ellen :

Ölelni akarta ezer édes inda,
 de üvegbúra védte, üveglegenda.

A költő mindent százszoros erővel érez : «Sebezhet még a csillagfény is», írja s ez jellemzi lelkületét. Titkos hatalmak gyötrik s ilyenkor :

Hiába bölcsék tudománya, hit :
 ha földrengést csinál az idegjáték,
 ledönti a logika lábait.

Egész költészetén állandó, szinte beteges halálfélelem vonul végig : zord fantáziája előtt «minden tárgy gyötrő szimbólum» és az utak mindig temetőbe torkolnak. Egész versciklus született a halálfélelem jegyében, a «Fekete mitológia» ; és ez az érzés állandóan kísérti továbbra is :

Valaki állt a hátam mögött,
 sötét, rejtelmes és gonosz. Expresszemen ő volt a vészfék.
 Méreggel ő keverte be az öntudatlan percek mézét.
 Hófehér lélek-falamon ő festett mindig ördögöt.

Sötét, néha vigasztalan pesszimizmus árad verseiből. A *Rabszolgák énekelnek* tagadása mindennek : léleknek, emberi akarathoz, tudásnak, munkának. Az Élet rabszolgatartóként igaz le bennünket, húzzuk a szekere s mert ezt tudjuk, lélekről beszélünk, lejtőkre kényszerít s göggel hisszük, hogy jószánunkból rohanunk, virággal beszórt, mézes verem fölé vezet és

Parancsolónknak új öröm :
 újabb rabok figyelnek
 az ostopattogás felé
 s mi sírva súgjuk : Gyermekek.

A *Vanitatum vanitas* szelíd lírai dal Mécs *Bűvész* című verse mellett. Csak Swift tudott ilyen gúnyos pesszimizmussal láttatni dolgokat : minden csak káprázat, szemfényvesztés, egy Bűvész játszik velünk, tavaszt és őszt varázsol a kalap alól, a Földet labdaként tartja az úrban, madzag nélkül, s így kering a Nap is, a «nagy tűz-labda»

És a többi milliárdnyi kisebb-nagyobb fény-labdácska!
 — Próbálják meg odahaza, hölgyeim és uraim.
 Illuzió, szemfényvesztés minden, minden a világon,
 játszunk néhány ezer évig illúziók húrjain!

Halálfélelemmel és pesszimizmussal szemben az ember-Mécs László a primitívségben keres nyugalmat: elvándorolni a sárosi hegyekbe, minden kultúrán túl, az egyszerűségben élni. Mécsnél állandó motívum a kultúrától való idegenkedés és a vágy valamilyen pogány nyugalom után. Az öntudat kínzó érzés, híres emberségét odaadná a gyümölcsben élő féreg tekintetéért és minden kívánsága:

pogány istenként fújni az egyszerű tilinkót
 s míg gyöngyöznek a bimbók vadalmafák szívéen:
 bámolni háton fekvve, mi száll az ég ívén...

Milyen ritka életében a nyugodt, gondtalan perc, mikor nem bántja sem az élet, sem a halál, amikor nyugodtan bolyonghat az őszi holdfényes éjtszakában és a szomorúfűzzel együtt sirathatja az eltűnt tavaszt:

búsuljunk ketten, sóhajtsunk ketten:
 a Tavasz elment,
 halk lombzenét sír utána lelkem.

De a «lopott pillanatok parkjában» sem szabad a prófétának pihennie; hívják az ormok, folytatni kell az elrendelt utat. Az évek nöttével múlnak a lázadások, csendes, melankólikus hangon dalol harminc évvel a háta mögött:

Még furulyálok, mint legény-koromban,
 harminc év nyúzott nyája jár nyomomban...
 Az aranygyapjút lenyúzta az Élet
 s a bőrökön ki tudja, kik henyélnek...

Fél mindenkitől, aki Szodomából jön hozzá, aki lázíthatná: már a tisztaság varázsa védi,

jósággal almozott az ól,
 az angyalok zenéje szól.

A költő látja az emberek nyomorúságát és elfelejti a saját fájdmát, mert: «Szenvedsz te is, de mások százszor annyit». A befelé néző tekintet lassan a külvilágra irányul és mindjobban előtérbe lép a szociális költő.

A szociális problémák iránt való érdeklődése már első verseiben jelentkezik. A «Hajnali harangszó»-t is «a földi szenvedésektől millió sebből vérző emberi Szívnek» ajánlja és a kötet tele van komor színezetű szociális versekkel. Soha senki olyan rettenetes képet nem festett a nyomorról, mint Mécs a *Nyomorballadája*-ban: vak öregasszony áll a mocsárban, várja, hogy sebes lábára mászszanak a piócák: ezeket fogdossa össze s ebből élnek férjével, akit vénségére elbocsátott a gróf. És arra vágat autón a bankár egy kifestett nővel, hintáján arra megy a püspök, de senki sem veszi észre a nyomorultakat. S ráadásul még az ég is ellenük tör: vihar jön.

Ez a nyomor-motívum állandóan felbukkan Mécs verseiben, akár ilyen konkrét képekben, akár általánosítva (Szegény emberek). És a nyomor mellett a másik probléma: királyi helyett csak rémet, ellenséget lát egyik ember a másikban, minden embert királyfinak lát az anyja s mégis

mért nem tudja látni
egymást a sok ember, a sok sok királyfi,
úgy, ahogy az anyjuk tudja őket látni.

Évezredes kultúra végén állunk, mindenütt mutatkoznak a bomlás, a dekadencia jelei, új barbárokra, vadakra van szükség, mert különben elpusztulunk. Mécs, a korban élő modern ember, kettős orvosságot ajánl: a középkort követendő például:

Megértitek az annyit rágalmazott Középkort,
amely szemét kiszúrta, hogy vaksötét legyen:
s csodákat, Istent látott, leszállt reá az égbolt,
pedig miként mi: vérben gázolt völgyön, hegyen...

és a krisztusi életideált minden ember számára, a szeretetet, mely megváltja a világot. Így tovább élni nem lehet, minden út véres, a szív helyén szivacs van: «Menjünk Assziszibe!»

Érdekes megfigyelni, hogy a francia thomista Jacques Maritain és Mécs László mennyire egy programot hirdetnek: Maritain is a középkor szellemét szeretné visszahozni, amikor az emberek egyszerűek és életrevalóak voltak, mert Istennel éltek együtt s amellet Maritain épügy bent él a mában, épolyan modern (vagy ha tetszik: antimodern), mint Mécs. Ami a franciáknál Claudel és Maritain, az nálunk Prohászka és Mécs.

A költő világakolról álmodozik, ahol minden ember testvér, ahol békében megfér egymás mellett minden nemzet — míg egyszer rádöbben, hogy «A Minden Ember Tornya lakhatatlan», a testvériség utópia, de a «Magyarság most vérző valóság»:

Igaz,
álmodozom a Minden Ember Tornyáról, véres maltert hordok rá,
de dinamitot tudnék alátenni, hogy anyagom legyen,
hogy tetőt építsek a viharban didergő Magyarság fölé...

Első kötetéből csaknem teljesen hiányzott a magyar hang: a költő testvériségről, egy-akolról dalolt s nem vette észre a magyar fájdalmat, vagy talán a magyar versek megszülettek, de némaságra voltak ítélve. A Rabszolgák énekelnek-ben a sorok, a látszólag elsődleges értelem mögött bujkál a magyar ember fájdalma: a költő idegen uralom alatt él, csak szordinóval hegedülhet:

Síralomházba mentem, hogy sok-sok rab magyarnak
halk szerenádot húzzak a börtönrács alatt...

Egészen újszerű vallási szimbolizmussal ír magyar verset. Tertullianus vigasztalja a katakomba sötétségébe zárt, üldözött keresztényt:

Testvér, tudom, nagy templom dült itt romba:
az Istened keresztre feszítették.
Lopd el magadnak szent *felnégyelt* testét:
lelked legmélyén ott a katakomba,
ott rejtsd el, bár a templomod dőlt romba.

Ha Cézárt látod diadalszekéren,
teli torokkal ordítsd a vivátot,
a te vivátod úgylis mindig átok!

S ilyen értelemmel kiáltja Mécs László is a hatalmon ülőknek: «Üdv néktek, győzők!» Nincs az az «irredenta vers», mely ennél a költeménynél igazabbul magyar lenne.

A nagy szétszóródás után új reménnyel kell nekiindulni a jövőnek : minden, ami történt, Isten rendeléséből volt : «Kellett, kellett kínok éje, igazabbul látunk mindent». De néha nagy reménytelenség fogja el. Havas téli éjtszakában a határban jár, valahol gramofon szól, a lemez nagyon megkopott : «Hej, Balog Ádám, Nagy Bercsényi Miklós!» De új lemez jön, mely a győzők dalát rikácsolja s a költő összeszorult szívvel, behavazottan hallgatja a Tátrák alatt a misztikus gramofont :

A hőtömegek egyre hullanak.
Ó, van-e oly pokoli lángú Nap,
mely megbirkózna ennyi hőtömeggel.

Szomorú *Téli ballada* ez ! De a reménytelenség csak múltó, *véletlenül* még tavasz jöhet :

Véletlenül, vagyis az Úr
utána nem nyomozható
végzéséből tavasz jöhet :
a tél-halál kivárható !

S mint egykoron Tinódi Lantos Sebestyén, a költő városról-városra, kunyhóból-palotába járva rendíthetetlenül hirdeti a magyar feltámadást : «dehetünk szétvágva harminckét országba», de ha egy hittel hordjuk a mézet a közös Méhesbe, magától visszajön minden :

Csak a Méhes álljon fényességes hitben !
— Szegény magyarokat segítse az Isten.

Just Béla.

AZ ERDŐ SZÉLÉN.

Az erdő szélén állt a lány,
az erdő szélén várt réám.
Fölötte kék, tavaszi ég,
a szeme is tavaszi kék,
az erdő is oly igazi,
világos erdő, tavaszi.

Eltűnt a hó a fák alól,
de még virág nem volt sehol. —
Hiába fűziünk karba kart,
hiába jártuk az avart,
néztük az erdő talaját:
nem leltünk egy szál ibolyát.

Egy bimbót leltünk volna bár,
azt hittük volna: itt a nyár
és ölelkeztünk volna tán,
egy hosszú, hosszú tél után,
szerelmesen, mint fön a fák,
az égen két virágos ág.

Csukva maradt a csók-lakat, —
egy feslő bimbó sem akadt. —
Nem nyíll ki vágó két karunk, —
azt hittük: többet akarunk,
azt hittük: többet is lehet,
mint egyesíteni két szívet . . .

. . . Az erdő szélén állt a lány,
Az erdő szélén várt réám.
Fölötte kék tavaszi ég,
szeme is oly tavaszi kék,
szerelme is oly tavaszi, —
csóktalan, első, igazi ! . . .

Erdélyi József.

KÉSZÜLŐDŐK.

SZÉP tavaszi délután volt. Izsák Ábrahám az utcán baktatott ; felnézett az égre, azután lepillantott a földre. Egész életében egyebet sem csinált : vagy az égre bámult s akkor lépten-nyomon megbotlott mindenféle jövevény göröngyben, vagy a lába alá figyelt éktelen gyáva vigyázással s akkor úgy beleszürkült szemébe a föld színe, hogy mikor felemelte tekintetét, szempilláján ragyogott a vakság pora s nem látott semmit.

Izsák Ábrahám neve ne tévesszen meg senkit. Mindennek más a neve, mint ami lényege. Lényege szerint Izsák Ábrahámnak neve se kellett volna, hogy legyen ; azok közé tartozott, akiknek se házuk, se otthonuk, idegen lelkek között csetlenek-botlanak s minduntalan szembe kerülnek velünk az utcán. Most is az utca rendjét zavarta, ajkát rágta s maga elé bámult ; de akár az eget kutatta, akár a földet vizsgálta, az egész mindenség csak azt rikácsolta feléje : Izsák Ábrahám, te semmi se vagy.

Mikor az embert megcsapja a nagy számonkérések szele — és kit nem csap meg időnkint ez az alattomos fuvalom, mely talán a sírokból kél ki, éppen ilyen zajosörömű napokon, hogy emlékeztessen az élet rohanó parancsára? — ilyenkor megütődve megtorpan az ember s kezét dobogó szívére szoritja.

— Úgy látszik, már kerülget az érzelmeszesedés — tündött Ábrahám, mert pozitív gondolkozású egyén létére a szívében felcsapó nyugtalanságot egyszerű testi szédülésnek vette. — Kicsit korán — mormolta. — Hisz mindössze negyvenesztendős vagyok . . .

Itt hirtelen megállt s a halántékához kapott. Ez a negyvenesztendő se ment a fejébe sehogysem. Hisz egész élete csupa próbálgatás volt, a negyvenedik év pedig már nem a próbálgatások, hanem a céltudó tevékenykedés kora . . . Hát lehetséges az, hogy az ember megfelejtkezzék az idejéről? Ő még mindig kisfiúként érzett, szíve vágyaktól emelkedett s agyát álmok függönyözték a valóság elől . . . S a haja megőszült ezalatt! Tegnap mult negyvenéves. Mire odajut, hogy elhatározza, miért akar élni, kiviszik a temetőbe.

Hát lehetséges az, hogy mire az ember a sok út közül valamelyikre elszánja magát, már üt az óra s előtte a Halál söpri a földet? Jaj . . .

Izsák Ábrahám szédülten állt s a fejét tapogatta. Nagy igazságtalanságnak érezte fején a fehér sűrűséget s ereiben a meszesedést. Kicsit sírni szeretett volna s kiabálni, hogy hohó, ő elfelejtkezett valamiről.

Tessék csak várni egy percig, kérem, számoljunk : öt, meg öt az tíz, meg húsz az harminc, meg nyolc, meg még kettő — nem lehet, itt valami tévedésnek kell lenni, legalább is figyelmeztethették volna, de senki se szólt, hát hogyan juthatott volna eszébe neki, hogy takarékoskodjék azzal, amiről azt hitte, hogy elfogyhatatlan? Hiszen ő ugyanaz, aki azelőtt volt, aki mindig volt, amióta ez a világ áll, mióta az Izsák Ábrahám világába napfény gyúlt, hát hogy értse most meg, hogy sietnie kellett volna? Sohasem sejtette s most egyszerre ébredt rá a valóságra, hogy nem az emberé az első és az utolsó szó ; hogy van még egy másik, nagyobb Mindenség is, amelyben ő csak tapogatózó idegen, gyenge hangzavar csupán s jöhet parancs, amelytől az élő, meleg és boldogtalan Izsák Ábrahám egy perc alatt hideg, merev és elégedett hulla lesz . . .

Ezen a szép tavaszi napon Izsák Ábrahám magába tért és gondolkozni kezdett.

* * *

— Nekem volt igazam — tépelődött, míg tovaverdődött az emberek lábai és fejei között s belebotorkált hozzá nem tartozó kirakatokba. — Akárhogyan is töröm a fejem, nekem volt igazam. Mert más az ember, ahogyan magát magában elhatározza s más akkor, mikor mozogni kezd, támpontot keres s belebotlik a valóság ugratóiba. Sok zagyva és értelmetlen dolgot cselekedtem, de szándékaim előtt mindig tiszta és értelmes célok ragyogtak. És hogy ragyogtak ! Tündököltek . . . Hol hibáztam hát el?

Haj, de nehéz kérdés, alig bírt vele. Mert egyetlen bizonyosság volt csak számára, mint tanulság negyvenéves életéből : hogy elhibázta.

Ábrahám apja szorgalmas házaló volt ; nemcsak hogy ezzel foglalkozott, hanem szíve-lelke szerint erre is született. Kivételes szerencsés állapot ! Nagy dolog az, ha valaki tudja, mire jött a világra. Idősb Ábrahám tudta, hogy neki házálnia kell. És olyan lelkesen és hittel házalt, hogy végül egy kis vagyont épített a feje fölé s mint kötelességtudó, világgal megbékélt ember, halála utánra özvegyről és árváról is gondoskodott magának.

Ábrahám tízéves korában csodagyerek volt, hegedült. Tizenhatéves koráig csodákat hegedült, akkor megtagadta őt a csodák őrangyala. Tízévesnek csodahegedús volt, de tizenhatnak már csak közepszerű muzsikus. Már pedig ő nem tudott megállni a palló egyensúlyos közepén. Más oldalra tért : mérnöknek készült. Húszéves koráig semmit sem talált fel, ekkor szakított multjával s hivatalnok lett. Huszonháromesztendőskorában még egyszer visszavágott a régi csapásra : orvosnak iratkozott. Két év mulva újságíró lett, azután verseket írt, de hamar kifogyott belőle a dalok ereje s akkor artistának állt be ; harmincéves korában tőzsdézett, vállalkozott és megbukott ; később drámát írt s azzal is megbukott.

— Miért nem tudok én olyan ember lenni, mint a többi? — nyöszörgött benne a szorongatott lélek. — Kis csendes sorban megalkudni,

dolgozni, enni, szeretni és meghalni. Miféle áldatlan nyugtalanság kerget örökké előre? Mindenhez konyítok s semmit se tudok egészen. Hát akkor miért nem nyugszom bele abba, hogy semmit se tudok? Ezt valami felderítetlen mikroba okozza, ezt a lázt. Negyven év óta vakarózom tőle s elfutott közben előlem az élet — motyogta. — Izsák Ábrahám lelke, akit belémcsúfolt az Isten, hogy kezdjek vele valamit, meghurcolt, bolonddá tett. Akiket szerettem, megszomorítottam. Akikért tennem kellett volna valamit, megkárosítottam. Akikért fel kellett volna áldozni magamat, feláldoztam őket magamért. Mennyi szépség van a világon s nekem már alig van mit ennem. Maholnap meghúzzák fölöttem a harangot: nyughass, Ábrahám... Ó, Miatyánk... Még özvegy s árva se marad utánam. Önmagamnak özvegye s árvája vagyok...

Asszonyok mentek el mellette s megérintették a mellét meztelen könyökükkel. Nem is volt a könyökük meztelen, puha selyemszövet takarta, de Ábrahám nem érezte a szövetet, csak a meztelenséget, mely alattuk fehéredett. Lehunyta a szemét:

— A szerelmet sem ismerem — motyogta s meszesedni kezdő szíve forrón megdobbant. — Ha egy kenyeresleány rám mosolygott, színésznőkre s hercegnőkre gondoltam. De miért is nem mosolyogtak rám a hercegnők? — lángolt fel újra javíthatatlan daccal: — miért mindig csak olcsó, szegényes örömök?

— Ábrahám, Ábrahám — suttogta fülébe a tavaszi szellő — térj végre eszedre. Te negyvenéves, kopott figura. Nem az vagy, akinek hitted magad, ha az lennél, vitted volna valamire. Egyszerű kispolgár vagy, öreg házaló tékozló fia. De az élet bőkezű s mindenkinek tartogat valamit. Siess, még van egy kis idő, hátha neked is jut egy szemernyi jó?

Izsák Ábrahám hallgatta a tavaszi szél beszédét, megállt egy kapu árnyékában s összekulcsolta két kezét:

— Uram, Istenem — fohászzkodott mélyről s kopaszodó homlokából kisimitotta zilált fürtjeit — visszatérek Hozzád, jó fiad leszek. Dolgozni fogok, szeretni fogom a hajnali órák intő ébresztését. Korán fekszem le, nem gyűlöködöm, nem kicsinylem le a rendeseszüeket, nem gúnyolom többé azokat, akik tüdőből veszik a lélekzetet s nem a szívükből. Hiszen a szívet is másra adtad, Uram s a tüdőt is, most már tudom. Pontosan szedem az orvosságot, amit az orvos rendelt, mert belátom, hogy öreg vagyok, a szervezetem gyöngye s a tehetségem, az a sokféle, mindenféle tüzem és vágyam nem tölt már több bort az életem ereibe. Nem kerülöm el a koldusokat, ha utamba kerülnek, mert az ő batyujokban van az egyetlen igazság, amelyre felépíthetem volna földi létem házát: a gondtalan szegénység s vidám kalandozás tegnaptól holnapig, semmi több... Sem előbbre, sem régebbre nem tartozik az ember s nem szabad tovább nyújtózkodnunk, mint ameddig a bőrünk engedi... Élhettem volna én is e bölcsesség szerint, de nem éltem, mert bolond voltam. Ó, Uram, savanyú a le nem ülepedett vágyak íze s a ki nem lendült mozgás bénasággá dermed a lélek felett...

Igy tünődött Ábrahám s ment, ment a bűnös tavaszi úton, mely virágot szórt eléje s szomjazó lelke magába ivott minden színt és minden dalt. Negyven éve tudata lassan lehullott róla, mint ahogyan az alkonyati eső leveri a fák leveléről a port. Mit a sors ráparancsolt: öregség és szenvedés tovallantak belőle, mint a tegnapi étel íze...

— Keserű az orvosság, amit az orvos rendelt, de beveszem. Megfogadtam, hát beveszem — fontoskodott kétszínűen, hisz csupa édesség gyűlt már a szájában s a keserűségekben sem hitt többé. Gyerekésszel felejtett s újraéledt megint.

Megállt a korcsma előtt, mely a mellékutca vadhajtásaként rikitó sárga cégérrel szögeelt az útra. Benézett. Ott benn ült a söntésben a Zarándok. Erre nagyon megörült s bement ő is.

Hogy a Zarándokot miért hívták Zarándoknak, rejtély lehetett mindenki előtt. Még sohsem zarándokolt sehová, legfennebb a pesti Körúton s mellékvágányain, lakásától a korcsmaig, ahol órákon át elüldögélt a söntésben, de csak szódavizet ivott s egy-egy nyers paradicsomot, vagy vajaskenyeret harapott hozzá. Igen furcsa külsejű, mezítlábas egyén volt, egyidős lehetett Ábrahámmal. Különös öltözete s viselkedése ragasztották rá a jelentős elnevezést; elvégre zarándok is volt, az emberek csodálkozása, gúnyja és tisztelete között zarándokolt kitalálhatatlan, de mindenesetre magasabbrendű cél felé. Miután ennivalóra nem igen telt neki, lassanként leszokott az evésről. Ruhára se jutott, hát leszokott a ruházkodásról.

Egyébként festő volt.

Ábrahám letelepedett melléje a piros abroszos asztalhoz s kisfröccsöt rendelt. Figyelmesen nézegette egy darabig:

— Rossz bőrben vagy, cimborá — jegyezte meg részvétellel.

— Rossz bőrben? — meredt rá a Zarándok. — Mi az, hogy bőr? Emberbőrben vagyok, mint te. Olyan bőrben járok, amilyent az Isten adott.

— Jójó — felelte szórakozottan Ábrahám — hát akkor a bőröd alatt van a hiba. Sovány vagy s idestova elfogysz egészen. Hogy mennek a képek?

A Zarándok elbáméskodott az ablakon túlra, ahol a járda közepén nagy csárogással ment néhány veszekedő siheder.

— Nem fontos — mondta lassan — már nem törődöm a dologgal. Nem törődöm a festéssel, mindent abbahagyok. Szakitok az itteni világgal, kimegyek Ázsiába.

— Mióta hallok ezt már — legyintett Ábrahám. — Nem lenne jobb, ha hazamennél a családotodhoz? Eltartanának; a feleséged, hallok, jól keres a varrással, hát minek gyötröd magad? Ugyse vagy művész, tudod.

Kegyetlenül vágta szemébe, mintha csak önmagát utasította volna rendre, aki mi tagadás, sokban hasonlított ehhez a másikhoz.

A Zarándok a mennyezetre bámult s nagyot sóhajtott. Türelem és

szomorúság rezgett sárga szemehéján. Ábrahám keményen szegezte rá tekintetét : most megmondta végre ! Csak jót tesz az ember, ha észre-
 térít egy ilyen félbolondot . . .

— Vagy azt gondolod, hogy ezekkel a komédiákkal elbolondítod az embereket s elsütsz egy-egy furfangos mázolványt? Az Isten tudja, mit higgyek azokról a felemás színzagyvalékokról, amelyeket te képe-
 nek nevezel — tette még hozzá maró gúnyal.

A Zarándok révedező, szomorú szemekkel nézett az Ábrahám sze-
 mébe s nem vette tudomásul a gúnyt.

— Mit tudom én, hogy mi az : művész? — motyogta. — Uram-
 isten, de nehéz az ilyesmire felelni . . . Te, én talán nem tudok festeni,
 lehet, hogy igazad van : nem tudok . . . De az nem az én hibám . . .

— Nem — dünnyögte Ábrahám. A Zarándok szelíden rázta fejét :

— Hiszen talán azért égetnek a színek annyira itt belül, mert nem
 tudom kivetíteni őket magamból. Tudod — suttogott s előrehajolva a
 piros abrosz fölött, sárga arcával rávilágított Ábrahámra : — vannak,
 akiknek könnyen megy. Akik mindent ki tudnak adni magukból. Azokat
 nem égeti többé, megkönnyebbülnek s mennek tovább dolgukra. Közö-
 nyösek és hidegek lesznek utána. Árulók ! Az én szívemben sohase apad
 el a vágy, a sors talán tréfára adta belém a nyugtalanságot erő nélkül —
 én vagyok az igazi szerelmes, én vagyok a művész ! Érted?

Ábrahám elnémulva hallgatta. Megtapogatta szívét a mellénye
 alatt :

— Értelek — suttogta alig mozgó ajakkal. — Azt hiszem, igen . . .

— Nohát — ragadta meg a Zarándok diadalmasan — hát nem
 ostobaság azon emésztődni, hogy amit alkot az ember, kicsi-e vagy
 nagy? A vágy tesz mindent, a távolbatörő akarás, a hit, hogy valamire
 születünk . . .

Ábrahám földre sütötte a szemét :

— Én is éppen azon gondolkoztam az előbb — motyogta. — Ma
 lettem negyvenéves . . .

Alkonyati homály hessegette tekintetüket az ablak felé. Az üres
 söntésben megnöttek a szavak, Ábrahám mindegyiket meztelennek és
 fenyegetőnek érezte, s csupaszságukban a Zarándokhoz hasonlítottak . . .

— Ha keresed az igazságot, már meg is találtad — oktatta a Za-
 rándok. — Ha nem tudtál belenyugodni a mindennapokba, már hitet
 tettél az Ünneppel. Ha felfelé néztél, már hinned kellett, hogy oda-
 fenn van Ég is, különb, mint a falusi sár és a városi aszfalt, másképen
 minek koptatnád rajta a szemedet. Ha negyven év alatt sem hűnyt el
 benned a láng, akkor valahol valami célod van bizonyosan. Megtalálni
 ezt a célt nem a te dolgod, a fő, hogy tudd és hidd . . .

Ábrahám felhajtotta pohara aljából az italt s a Zarándokra bámult :

— És te hogyan akarsz világgá menni? — kérdezte hirtelen. —
 Gyalog?

— Igen — felelte a Zarándok mélyről. Ábrahám felütötte a fejét :

— De éhen halsz, te — vágott rá kijózanodva, kemény szóval. Ám a Zarándok átszellemülten mosolygott.

— Majd megsegít az emberek jósága.

— Te beteg vagy — figyelmeztette aggodalmasan Ábrahám. — Úgy beszélsz, mint a gyerek . . .

A Zarándok felemelkedett s áthajolt az asztal felett — közben feldöntött egy poharat — s kezét Ábrahám vállára eresztve szuggesztíven mondta :

— Ostoba vagy. Hinni kell, hogy az emberek jók. Mibe kerül az neked? Az a baj, hogy képtelenek vagytok a legkisebb bölcseségre is — szíjogta panaszosan s csüggedten visszarogyott székére. — Pedig olyan egyszerű mindaz, amit én mondom . . .

— Gyalog menni Ázsiába, az is egyszerű? — csapott rá most Ábrahám maró gúnnyal.

— Persze — makogta a Zarándok. — Hinni kell, hogy elmegyek. Olyan nagy dolog az? Az élet készülődés. Megérkezni csak a Halálhoz érkezik meg mindenki. Megfestem Ázsiát s egyszer megfestem a Halált is. Szép lesz! Ha elmegyek oda, már nem fogom tudni olyan szépen megfesteni . . .

Olyan bocsánatkérőleg nézett rá, hogy Ábrahámnak tátva maradt a szája. Megvakargatta halántéka körül a haját, néhány szál a kezében maradt, azt feléje nyújtotta :

— Szóval, csak . . . bolondítás ez is? Hinni . . . Igazad lehet. Hej . . . De nézd csak ezeket a hajszálakat! Hogyan higyjem el ezekről, hogy feketék?!

— Nehezen — bólongatott mosolyogva a Zarándok. — De gondold csak meg, a te munkád volt, míg azt a sok fekete szálát mind ilyen szép őszre festetted a fejedre. Nem kevés bajlódásodba kerülhetett, hát nem mondhatod, hogy semmit sem alkottál. Művész vagy!

Ábrahám felkapta a fejét; szembeálltak s egymásra vicсорították a fogukat. Ekkor az utcán hirtelen nagy lárma s csödület támadt. Az ablakhoz szaladtak ők is.

Fiatallányt ütött el az autó. Karon vitték el, sáros ruhája messze sleppelt utána a földön s fehér arcán nagy, kusza halálbacsodálkozás lárvája dermedt.

A Zarándok és Ábrahám utána bámultak. Aztán a Zarándok visszacammogott s leroskadott az asztal mellé. Ábrahám is melléje rogyott.

— Ma megfogadtam, hogy rendes útra térek — motyogta. — Menj te is haza a családotodhoz, öreg.

A Zarándok csak szepegett, nem felelt.

— Hej — sóhajtott Ábrahám — ki tudja, talán ez a leány volt az a nő, aki szeretett volna engem . . . Az, akit elütött az autó . . .

— Igen — sirdogált a Zarándok — minket mindig azok a nők szeretnek . . . akiket elüt az autó . . . mielőtt megismerhetnénk őket . . .

Elnéztek a sötétségbe. Végre Ábrahám megmozdult nehezen :

— Hát meddig ülünk még itt, mire várunk? — kérdezte borúsan.

— Míg egészen besötétedik és kisöpörnek innen — nyöszörögte a Zarándok. — Kisöpörnek a világból . . .

— Hej, haj — sóhajtozott Izsák Ábrahám negyvenedik születésnapján s visszatelepedett a régi helyére : — Hát várjunk, ráérünk . . .

Nagy Berta.

BÚZAMEZŐK DERMESZTŐ NYUGALMA.

Búzamezők dermesztő nyugalma
 árad el rajtam,
 búzamezők nyugalma, mely akkor dermeszti
 halotti mozdulatlanra, ha szellő sem
 turkálja kúszáló ujjal az aranyvetést.
 Nagy és rettentő ez a nyugalom,
 belefekszik a végtelen idő
 termő közepébe,
 belefekszik mozdulatlanul.
 Áll a vetés, még ürgeji se kukkan,
 hogy mohó rágicsálással
 tépje le a tokos kalászszálat,
 áll a vetés valami csontrafagyott
 merevségben,
 soha nem mozdulón, aggasztóan,
 cölöpösen.

Van, aki véli: halott a mező,
 de nem halott,
 megtermékenyült öle
 most szüli irtózatot, de hangtalan
 boldog vajúddással
 az élelet —
 van, aki véli: halott a mező.

S egy reggelen
 a búzamezők dermesztő nyugalma
 tovaröppen,
 haj, mi fölséges villanások cikkáznak
 tengerén !
 mi súlyos lengések fodrozzák, tarajozzák!
 A felsuhogó moraj hogy köszönti
 dáridóval
 a gömbölyű magot !

Pálffy István.

A KOR SZELLEME ÉS A ZENEI PÁLYÁZATOR.

ASZEGEDI fogadalmi templom felszentelésére Klebelsberg Kunó gróf kultuszminisztertől kiírt misepályázat fényes eredménnyel járt. Dohnányi Ernő pályanyertes szegedi miséje a mester alkotóerejének legteljesebb megnyilatkozása, minden igazi művészet ama csúcspontja, amely feltárja előttünk a művészet és vallás mélységes és rejtelmes kapcsolatát. Művészet és vallás, a két legnagyobb erejű kifejező formája annak az olthatatlan szomjúságnak, nyugtalanságnak, amely mindannyiunkban él az örök, az abszolútum után. Egy művészet sem tudja ezt a sóvárgást olyan intenzitással kifejezni és felkelteni, mint a zene. A zenész lelke, mintha magában hordozná minden emberi vágy kielégítetlenségét, a legforrongóbb, a legszenvedélyesebb, a legrajongóbb művészlélek, míg végre hosszú küzdelem után eljut azokba a magasságokba, ahol a művészet már nem egyéb, mint hitvallás, a feloldódott lélek érzelmi istenbizonyítéka, minden dolog végső értelmének felfedése. Dohnányiban, aki eddig mint alkotó, csak a világi zene terén szerzett magának érdemeket, egy misepályázat lendítő ereje hozta felszínre minden igazi művész szükségképeni vallásos természetének, hitre való készségének konkrét művészi formába való megnyilvánulását. Műve legfényesebb bizonyítéka annak, hogyha a művész világnézete az élet sodrában más irányba terelődik is, lappangó vallássossága csak a kedvező körülményekre vár, hogy minden előzmény nélkül valóban ihletett egyházi művet alkosson.

Dohnányi tehát a szegedi miséjében megírta a maga legmagasabb művészi hitvallását; a második pályadíjas mű Demény Dezső miséje — hacsak a bemutató nagy sikere után ítélünk is — olyan érték a magyar katolikus egyházi zenében, amely a legkedveltebb ünnepi misék közé lesz sorolható; a pályázatra azonkívül is több értékes kvalitásokat mutató misét nyújtottak be, így az eredmény minden tekintetben teljesen kielégítőnek mondható. Ennek oka azonban nemcsak az alkotó művészek készségének és a pályázati feltételeknek megegyezésében rejlett, hanem nagy része volt benne a mai kor, a XX. század megújult vallásos szellemének is. A háború után a katolikus egyház renaissanceáról beszélhetünk, amely az egyházi zenére is éreztette jótékony hatását. A XIX. század elvilágiasodott egyházi zenéjét, amelyhez néhány kivétellel, igen kevés köze volt a valódi vallásos kedélyvilágnak, már régebben a bencések (solesmesiek és beuroniak) kezdik megtisztítani az oda nem való elemektől. Hivatalos súlyt a mozgalomnak X. Pius pápa «Motu proprio»-ja adott, amely elvben helyreállította a gregorián ének használatát és szabályozza az egyházi zeneyakorlatot. Hiába azonban minden rendelet, utasítás, szabály, sohasem lesznek gyümölcsözővé, ha nincsenek olyan közösségek, amelyek ezeket lélekben is magukévá teszik, más szóval, ha ezek nem korszerűek, nem a kor szellemi szükségleteiben gyökerezők. Az 1903-ik évi Motu propriót csak az európai társadalom vallásos életének megújulása viszi diadalra, mint ahogy a szegedi misepályázat eredményessége is elsősorban egy olyan szerencsés kultúrpolitikai intuíciónak köszön-

hető, amely a nemzeti kultúrártékek megvalósulásának előmozdítását a kor szellemi szükségleteinek megfelelő irányba tudta vezetni. A zenének ma meg kell találni a kapcsolatot a való élettel, fejlődésének egy irányban kell haladni az egész nemzeti kultúra fejlődésével, máskülönben terméketlen marad. Az olyan zene, amely csak egyéni sikerekre van felépítve, amelyhez csak szakzenészeknek van köze, ma legkevésbé sem aktuális. A vallásos, társadalmi, nemzeti stb. életből kisarjadó zenére van szükség, ahol a személyes momentum teljesen háttérbe szorul a közösség eszménye előtt. Ezért ma a legnagyobb szerepet játszanak a bizonyos *alkalmakra* írott szerzemények, amelyek a zenében nem a szórakoztató elemet, hanem a közösségek és az élet értékét elmélyítő etikai tényezőt hozzák előtérbe.

Ma a modern kultúrállam hivatott arra a szerepre, amelyet a régi korok fejedelmi vagy arisztokrata mecénásai, mint megrendelők, serkentők, a művészi életben betöltöttek. De amíg abban az időben a zene luxusáru volt, a felsőbb társadalmi osztály szórakoztató eszköze, ma nagy tömegek közös kincse. Az állam megbízásokkal, pályázatok hirdetésével olyan utat nyit meg a tehetségek érvényesülésére, ahol egyéni képességeit és munkáját a közösségnek áldozhatja. Legfőbb hivatását, a meglévő kultúrártékek megőrzését és a leendő előmozdítását tekintve, nem kifestősségű a mai zeneélethez viszonyított állásfoglalása. Az egyházi zene konzervatívabb, kötöttebb stílusa megkönnyíti ezt az állásfoglalást, de hogyan oldja meg ezt a problémát a világi zene mai kaotikus forogatójával szemben? Minden egységesítő, egyensúlyozó, irányító ereje ebben a megoldásban rejlik.

A mai zeneéletet — mint általában minden átmeneti korszakot — legjobban jellemzi az általános, nagy bizalmatlanság a modern zene iránt. Vágyódunk azután, hogy a zenében is visszatükröződni lássuk korunk életérzését, élettempóját, de általában kevesen vannak, akik biztos érzéssel hirdetik ennek az új léleknek a megnyilvánulását.

Krizisektől, küzdelmektől megviselt, hallatlanul differenciált ez a lélek, amelynek művészete is sokféle formájú, ingatag még és ellentmondó. Nehéz ebben a forrongó katlanban felismerni a felszínre jutott igazi aranyat: a mai kor érzelmi jellemének örökérvényű zenei kifejezését. Az igazi teremtő erőnek nem árthatott a gépek, a technika korának szelleme. Átveszi belőle a konstruktív becsületességet, a céltudatos, fegyelmezett koncentrált erő szépségét. Túlzott, patetikus szavak, mozdulatok, formák üresek és hamisak lesznek; az új kifejezés tömör és klasszikus. Hatalmas ez a változás a mult világával szemben, így nem csoda, ha az emberi lélek legkonzervatívabb, legnehezebben átformálható rétegét, az érzelmi világát csak nehezen tudja teljesen meghódítani. A túlnyomó többség még csak a hiányát érzi egy új művészetnek, közeledik is hozzá, de mintha félné saját arcának, ennek a szenvedésektől megviselt arcnak meglátásától, visszamenekül a mult romantika megszokott, nyugalmasabb, tetszetősebb, mert kendőzöttebb világába. Vannak olyanok, akik kizárólag a mult zenéjében keresik a benső erőt egy új kultúra felépítéséhez. Mások nem érzik az ellenmondást, a kritikus helyzetet a régi és az új zene között; minden újat csak azért, mert új, kivétel nélkül jónak tartanak. A gyakorlati zenészek már fokozott szubjektivitásukból kifolyólag elfogultak, született pártpolitikusok. Tárgyilagosságot itt legkevésbé találhatunk. Még a legjobb eset az, ha játsszák a régit, játsszák az újat, úgy ahogy jön és anélkül, hogy a legkisebb problémát csináljanak belőle. Talán a legtöbb ember a rezignáltak csoportjába tartozik. Olyan «Untergang des Abendlandes»-féle hangulat melancholiájával nem hisznek

a jövő kultúrában, nem hisznek az életben és ezzel önmagukat fosztják meg a jelen művészetének és életének élvezetétől.

Mindezekből kitűnik, hogy a helyes kultúrpolitika állásfoglalása csakis egy olyan, minden esetlegestől ment elvi állásfoglalás lehet, amelyet talán a «hívó realista» állásfoglalásával jellemezhetnénk. Eszerint a valóság nemcsak rossz vagy csak jó, hanem mind a kettő egyformán. Kerüli a dogmatikus ítéleteket, amely mindig elvon a való lélettől. Hiszi, hogy a valóságban megvan az erős új élet minden lehetősége s ez szerint ítéli meg a multat és a jelent.

A régi zenét megbecsüli, de más érzülettel, mint a rezignált ember. A mai ember itt is önmagát keresi: a magasabb, a jobbik énjét. Ez a vágyódás űzi őt a történelem rég elfelejtett zenei kincseinek kutatására. Talán szükség van ma arra, hogy teleszívjuk magunkat régi korok muzsikájával, amihez vissza-visszatérhetünk, mint egy nyári pihenő gyönyörű tájaira, de az igaz, az elhatározó, az, amik vagyunk, annak nem ez a területe, azt ez a zene nem tudja kifejezni. Az élet hív, a ma igazi élete, ahol ki vagyunk téve a viharoknak és örvényeknek, ahol megroggyanó térdekkal vándorolunk az országúton és csekély örömekért százszoros szenvedésekkel fizetünk, de érezzük, hogy ez a mi életünk. Ezért szereti a hívó realista a zenében az újat, ha ez komolyan, őszintén és nem szenzációszerűen új. Csodálatos érzés, midőn ez a fajta zene a modern ember idegét, szívét megüti, midőn hangok formáiba önti azt, amire szavakat nem találunk.

Akkor tehát, midőn a pályázat hirdetője olyan zenei formákat jelöl ki, amelyek korszerűek, azaz a jelen lelkének kifejezésére megfelelnek és olyan bírakra bizza a döntést, akikben biztosítva látja a jelen zeneélettől szemben elfoglalt fent jellemzett tárgyilagos álláspontot, ezekkel a pályázatokkal egy fejezetét iratja meg a nemzeti zenekultúra történetének. Ennek illusztrálására mind a külföldi, mind a hazai zenei pályázatok között könnyen akad példa.

Kétségtelen, hogy a zenetörténelem legjelentősebb operapályázata a milánói Sonzogno zeneműkiadócégtől hirdetett pályázat volt, amelyet Mascagni Pietro azóta világhírűvé lett «Cavalleria rusticana»-ja nyert el. 1888-ban írták ki ezt a pályázatot, abban az időben, midőn az olasz operazene annyira át volt már hatva az olasz népi melódikus elemekkel, hogy a legaktuálisabbá vált ennek a zenének a színpadon is teljes népi milieube való átvitele. A Sonzogno-pályázat tehát a legszerencsésebb időponthoz nyújthatott alkalmat a teljesen egyszerű, népi körből származó Mascagninak a kor naturalisztikus igényeinek kielégítésére. A wagneri zenedráma nagyvonalú, hősi pátosza után az ujság ingerével hatott ez a friss, népi inspirációtól duzzadó, behizelgően melódikus, igazi olasz temperamentumból fakadó alkotás. Leoncavallo «Bajazzók»-ja szintén eme pályázat gyümölcse volt, de két felvonásával nem felelvén meg a pályázati feltételnek (amely egyfelvonásos operára szólt), nem nyert díjat. Egy pár hét alatt így lett világhírűvé Mascagni neve. Az olasz nép páratlan lelkesedéssel ünnepelte, amivel bebizonyította bámulatra méltó operakultúráját és azt, hogy meg tudja becsülni szellemi munkásait és megad nekik minden lehetőséget az érvényesülésre.

A Sonzogno-cég későbbi hasonló pályázataira igen sok mű érkezett be a világ minden tájáról. De az igazi ihlet ideje lejárt. A Verdi-operák ragyogó korszakával és az egészséges szellemű verisztikus operák mélységesen emberi tragédiákat kifejező erőteljes zenéjével szemben a XX. század operairódalma hanyatlást mutat. A közönség dekadenciája csak a különleges, kábító zenei fűszereket óhajtja. A Sonzogno-operapályázatok meddősége legjobban bizonyítja a kor zenei törekvéseinek más irányba fordulását.

Nem kevésbé tanulságosak a nevezetesebb magyar zenei pályázatok eredményei. Természetes, hogy nálunk a XIX. század első felében ebből a szempontból csakis a művészi egyesületek jöhettek számba. Legelől járt a példaadásban bártfai Bartay András, mint a Nemzeti Színháznak 1843—44-ben igazgatóbérője. Az eddig avatatlanoktól dirigált tengő-lengő színházi együttes az ő személyében egy élesszemű, ügyes és energikus kezű igazgatót kapott, aki minden állami segítség nélkül célszerű intézkedéseivel egyszerre fellendítette a nemzeti színjáték ügyét. Ebben a fellendülésben nagy része volt az általa kítűzött pályadíjaknak. Tudta jól, hogy hol kell megfogni a művészek és a közönség lelkét. A reformkor nemzeti mozgalmainak lángoló hazafisága a legnagyobb érdeklődéssel és lelkesedéssel fogadja a «Szózat» megzenésítésére vonatkozó pályázatát. Akkor, midőn színdarabokra ír ki pályázatokat, az utolsó pontban ezeket írja: «A Nemzeti Színház köréhez tartozónak vélem még költőink jelesebb lírai költeményeinek becsét is minél inkább emelni, terjedését és életbejuttását elősegíteni s ezt leginkább elérhetőnek vélem, ha az ily költemények ének és zenére tételnek s ezt évenként tenni szándékozván a jelen évben 20 arany pályadíjat ajánlok a legjobb népmelódiáért Vörösmarty Mihály koszorús költőnk halhatatlan Szózatára ének és zenekarra téve». (Regélő, 1843. 285/6. hasáb.)

Erre a pályázatra 22 zenemű érkezett be. Ezek közül a 2. számú «Ki mer, nyer» és a 3. számú «Minden ember legyen ember és magyar» jelszavú szemeltetett ki nyilvános előadásra. 1844 május 10-én adták elő a két művet két vígjáték felvonása között. A 2. számú sehogysem tetszett. A 3. számúnál a nézőteret zsúfolásig megtöltő közönség 4 sor után zajos tapsban tört ki. Mivel az általános tetszés e felé fordult, a pályadíjat ennek adták.

Végezetül eljátszották azt a kantátát, amelyet szerkezete miatt nem pályázhatónak ítéltek, de értékesnek találtak. Mátray Gábor kritikája szerint ez volt a legjobb, mert a Szózat szövege nem népmelódiára, hanem ilyen szerkezetre alkalmas.

A jelíges levelek felbontásánál kiderült, hogy a 2. számú pályamű szerzője Thern Károly, a nyertes 3. számúé Egressy Béni, a kantátáé Fáy Gusztáv. (Honderű, 1843. 1241/3. hasáb.)

A következő évben Bartay Kölcsey Ferenc Himnuszára tűzte ki a pályázatot. A legjobb műveket, kiválogatva, 1844 július 2-án adták elő a Nemzeti Színházban. A jelíges levelek felbontása után kitűnt, hogy a pályadíjat nyert mű szerzője — «Itt az írás, forgassátok, Érett ésszel, józanon» jelígyével — Erkel Ferenc. A dicséretre méltók között volt Egressy Béni, Molnár Aladár, Travnyik János, Eliás Márton és Seyler Károly. A közönségnek Egressy Bénié és Travnyiké tetszett a legjobban. Erkel pályanyertes művének nemzeti jellege, magasztos művészi kifejezése egyaránt kitűnő, de magán viselve a templomi zene bélyegét, a nép ajkán visszhangra alig fog találni, írja a Pesti Divatlap krónikása, (1844. 59. l.), de az idő nem igazolta ítéletét.

Bartay megpróbálkozott egy operapályázattal is. 50 aranyat tűzött ki egy magyar szellemű dalmű megkomponálására. Az eredményről azonban mélyen hallgat a krónika. A tény az, hogy Erkel Hunyady Lászlója, az első igazán magyarnak mondható opera, ugyanebben az évben (1844) nagy sikerrel került bemutatásra. Erkel volt az egyetlen, aki tehetségével és tudásával versenytárs nélkül állt akkor a magyar operairás terén. Hatása azonban az akkori közönség meglehetősen alacsony színvonalon álló zenei műveltsége miatt nem lehetett általános. A népszínművek, népies műdalok korszaka volt ez, amit mi sem bizonyít jobban, mint az idevonatkozó Bartay-pályázatok óriási sikere. Kétévi igaz-

gatása alatt 27 eredeti drámai és népszínmű került előadásra, Vahot Imre, Nagy J., Szigligeti Ede stb. népszínművei. A vállalkozás jó üzletnek is bizonyult, mert az olcsó kiállítású népszínművek sokkal vonzóbbaknak bizonyultak a költségesebb operánál és balletteknél és amellet a német színházzal szemben Pest magyarosodásának is fontos tényezői lettek. Bartay példáját a Nemzeti Színház későbbi igazgatói is követték, így 1875-ben Szigligeti Ede igazgatósága idején nyeri el Tóth Ede «Falu rossza» c. népszínművével a pályadíjat.

A század második felének legjellemzőbb pályázata volt a Matók-féle pályázat. Ez a zenekedvelő földbirtokos 1855-ben 30 aranyat tűzött ki magyar témájú változatokra, 20 aranyat egy lassú magyarra, 15 aranyat két eredeti magyar népdalra. Erre a szerény igényű pályázatra, mert teljesen megfelelt az akkori zeneszerzők átlag színvonalának, csőstől érkeznek be pályázatok. Ábrányi Kornél nem hiába panaszolhatja, hogy a népdal-pályadíjat Egressy Sándornak, egy naturalista földbirtokosnak adták, akinek hihetetlen kezdetleges, kontár műve elképzelteti, milyen lehetett a többi, ahol ez volt a legjobb. Hasonló tárgyak, de magasabb színvonalúak voltak a Nemzeti Zenede pályázatai, amelyeket br. Prónai Gábor elnökségének ideje alatt évről-évre kítűzött. Érdekes, hogy különösen a magyar népdalpályázatoknál merült fel a bíráló-bizottság legtöbb kifogása. Hiába, Arany Jánosnak, Petőfi Sándornak nem volt konzseniális zenei kortársa, mert zeneszerzőink akkor még nem ismerték vagy félreismerték az igazi népdal jellemét.

A pest-budai hangászegyesület 1855-ik évi pályázatára lehet visszavezetni a dalárda-pályázatokat, amelyek igen nagy szerepet játszottak a század zeneéletében. Az első pályázat 20 aranyat tűzött ki eredeti magyar férfínegyesekekre. A sikeres eredménytől felbuzdulva, minden évben újra kiírtak ilyen pályázatot, ami a férfikar-irodalmat rendkívül fellendítette. Az elnyomatás korszakában a közös nemzeti gyász és érzés ebben a közös énekkultuszban erősen kifejezésre jutott. Jellemző, hogy mikor Lorenz pályanyertes Honfidalát (Petőfi szövegére) nyilvánosan be akarták mutatni egy dalestélyen, a rendőrségi cenzura eltiltotta hazafias szövege miatt s csak 1859-ben kerülhetett előadásra.

Annál kisebb eredményt mutattak fel az operapályázatok. A műbarátok köre 1891-ben 1000 frankot tűz ki egy 1 felvonásos dalműre. A szövegpályázatot Gárdonyi Géza Argyrus királyfija nyerte meg, de a zenei pályázat, jöllehet nem is volt a szöveghez kötve, mégis meddő maradt. Gr. Dessewffy Aurélné, mint a kör elnöke, gr. Pallavicini Edéné, mint a kör zenészeti szakbizottságának elnöke, hiába fáradoztak a nemes cél érdekében.

A millenium alkalmából a királytól magyar zeneművek jutalmazására adományozott összegből a kultuszminiszter megbízásából 4000 koronás operapályázatot hirdetett a «Liszt Ferenc zeneművész kör». Ezt a pályázatot három ízben tüzték ki, de mindannyiszor meddő maradt.

A Rózsavölgyi-cég ugyancsak próbálkozott egy 1 felvonásos operapályázattal, amelyre 5000 K-át tűzött ki, ugyancsak siker nélkül.

Ezen a sikertelen operapályázatokon nincs mit csodálkoznunk. Az opera a zenében olyan helyet tölt be, mint a dráma az irodalomban. Mindegyik a maga nyelvén adja a legáltalánosabb hatású, legösszetettebb művészi kifejezést, kifejlődésüknek tehát hosszabb az időtartama, nagyobb kulturális érettség a feltétele, mint a többi műformáknak. Az a magyar műzene, amely fajiságában az igazi népzeneben gyökerezik, még igen kis multra tekinthet vissza. A nemzeti opera gyűjtőmedencéje, ezerszinű kifejezője mindazon népi művészi

erőknek, amelyek a népdalban és táncban a legkülönfélébb árnyalatban élnek. A magyar népzene szelleme csak most kezdi áthatni a hangszeres és vokális zene különféle formáit, idő kell ahhoz, amíg a magyar zeneköltő eljut a legmagasabb szintézishez, a magyar nemzeti dalmű megalkotásához, amely egy egész nép teremtő erejének, fantáziájának mindenkor legelőbb, legteljesebb, legérettebb zenei kifejező formája.

Ma, mikor fiatal zenészeink a legnagyobb anyagi nehézségekkel küzdenek, megbecsülhetetlen értéke van a pályázatok ösztönző, lendítő erejének. Legnagyobb jelentőségük, hogy a kedvező alkalom megteremtésével felszínre hozhatnak az ismeretlenség homályából egy különben talán elkallódó fiatal alkotó tehetséget, mert csak az a nép képes szellemi továbbfejlődésre, amely pártokra való szakadás veszélye nélkül tud az ifjúságával együtt haladni. A kultusz-miniszterünktől hirdetett különféle egyházi és világi zenei pályázatok magukban hordják a jövő magyar zeneművészet minden lehetőségét. Még akkor is, ha némely esetben a pályázat meddő marad, nagyban hozzájárulhat a kitűzött műforma irodalmának fejlesztéséhez és tanulságul szolgálhat mind a pályabírák, mind a pályázók számára. Ezek a pályázatok nemcsak a zenének, hanem az egész magyar társadalomnak ügye. Reméljük, hogy a szegedi misepályázat általános megelégedéssel és lelkesedéssel fogadott bevezetése után a világi zenei pályázatok terén is olyan folytatás következik, amely az egyetemes megihletés árából a mai kor lelkének valóban értékes megnyilatkozását adja.

Prahács Margit.

FOLYONDÁR.

*Nádszálla folyt fel a folyondár
s virága tejjehér
tölcsérrel, némán trombitált,
amerre ment az ér.*

*Mint néma lányok szép szeme,
beszélt a nefelejes,
álmodozott lemondva, mint
egy ifjúkori vers.*

*Fehér folyondár s halavány
kék nefelejes-bokor, —
ó hogy hallgat, mikor szeretne
szólni az ifjúkor! . . .*

*Fehér folyondár trombitálta,
hogy szívből szeretem,
kék nefelejes mondta, hogy őt
sosem feledhetem.*

*Világos nappal értetlen maradt
a legszebb vallomás . . .
Nem is lett abból, — sose lett tüzes,
piros hajnali nász! . . .*

Erdélyi József.

DANIKA.

AKICSI, gerendás korcsmában három hosszú asztal volt s egy fityegő lámpa. Rozoga, csámpás darab mind a négy. A padlódeszkák már össze voltak a vénségtől kucorodva s a falakról is úgy lekopott a bőr, hogy csórén látszottak némelyik helyen a gerenda-csontok. Fent a hiúban pedig ott ült a halál, hogy bényomja a megörbült mennyezetet alkalmas időben.

És a székelyek ezt a kietlen, bolond-vigyori korcsmát mégis nagyon szerették, mert ott muzsikált el alatta pénz nélkül a víz.

Most is kilencen ültek benne, pedig erős nyári dologidő volt. Az egyik asztalnál hárman, a másikon kétten s amelyik az ajtóhoz legközelebb volt, ott négyen időztek: két szenes ember, egy magos bellér és ünneplőt jelentő öltözetben Csali Kelemen, az én falumból.

Apró, féldecis üvegecskékből pálinkát ittak. A két szénégető mindig kibugyogtatta egyszerre az egészet, a bellér csak nyalogatta, Csali Kelemen pedig rendelte szaporán nekik is, magának is.

— Hányadikba jár Danika? — kérdezte a bellér.

— A negyediket hagyja el, talán épen ebben a percben — mondta Csali. Alighogy kimondta, megjelent az ajtóban Danika.

Cingár, barna legényke volt. Mély, nagy szemei voltak neki és finom kezei, mintha nem is lett volna falusi gyermek. Odament az apjához és bátortalanul megállott előtte. Az öreg Csali csak megnézte s már tudta, hogy nagy baj van Danikával. Nem kérdezett azonban semmit, nehogy szégyent valljon az asztaltársak előtt. Felállt és megindult az ajtó felé.

— Jere Danika, vegyünk kötőféket a lovaknak!

Azzal beleállt szónélkül az útba s úgy ment elől, mintha nem is lett volna fia neki. Danika szorongva igyekezett utána, mint egy rosszkedvű Isten után.

A hídon áthaladtak.

— Hol vagy?! — mondta végre az öreg, de anélkül, hogy megállt, vagy visszanézett volna.

Danika reszkető horgas inakkal előre penderedett.

— Parancsoljon édesapám.

— A papnak mit mondasz?

— Eléadom neki, ahogy vót.

— Elég hamar elbúcsúztál a gimnáziumtól.

— Szeptemberben lehet pótvizsgát tenni — mondta Danika, mint a madár. — A nyáron úgy megtanulom, hogy osztán . . .

— A télen nem vót elég üdöd?

— Én eleget igyekeztem — törött el a fiúnak a hangja, — de ilyen hirtelen nem lehet románul beszélni.

Az öregnek is puhult egy kicsit a hangja.

— Hát abban botlottál meg?

— Abban.

— S mit kérdeztek?

— Azt, hogy a faluban mik vannak? Számláljam elé románul, hogy mik vannak?

— Miért nem mondtad, hogy jöjjenek ki s nézzék meg.

— Én mondtam nekik.

Csali Kelemennek megjelent a kedv az arcán.

— S mikor jőnek ki? — kérdezte.

Danika látta, hogy félrementek s gyorsan kezdte magyarázni :

— Én nem azt mondtam, hogy jöjjenek ki, hanem elészámoltam nekik, hogy a faluban van templom, iskola, pap, tanító, bíró s zsidó s mind elmondtam a többit is. Akkor azt kérdezték, hogy miféle állatok vannak? Megfeleltem arra is, hogy vannak lovak, ökrök, tehének, disznók s még mondtam egy sereget, de ahelyett, hogy elég lett volna nekik, azt sérelmezték, hogy a leginkább jellegzetös falusi állatot kihagytam. Erre gondolkozni kezdtem, hogy mi kellene nekik s éppen a tetüt akartam mondani, de annak nem tudtam románul a nevét.

— Mért nem mondtad magyarul?

— Még románul is hiába mondtam volna, mert nem az hiányzott nekik.

— Hát mi?

— A számár.

— Mért nem felelted azt, hogy a mü falunkban nincsen számár.

Danika szökött egyet örömében :

— Éppen azt feleltem, édesapám !

Szótlanok lettek, úgy mentek. Az öreg székelynek minden lépésre borzosabb lett a kedve. Úgy érezte, hogy a Danikáé itt az igazság Isten és ember előtt. A sarkon balra fordultak a gimnázium felé.

— Jere, mert meg akarom tanusítani én is — mondta Csali nyersen.

A fiú csendesíteni kezdett. Sápadt lett s olyan rettentő félelem fogta el, hogy a szemei majdnem a bőr alá menekültek. Tudta, hogy veszedelem lesz abból, ha fel találnek így együtt a gimnáziumba menni, mert az öreg szabja és töri össze otthon is a házat, ha egy cseppet iszik.

— Ó, be rossz üdőben indulánk el ! — állott meg egyszerre Danika s hát nézi a toronyórát.

— Jere csak, mert megkapunk valakit.

— Csak Álózi bácsit kaphassuk meg, aki szellőztet s söpröget a termekben.

— Vajegy tanár is lesz, jere csak.

— Azok mind alusznak most szereteséjjel a városban. Még

három óra sincs s négyig örökké alusznak. S ha megtudják, hogy édesapám mérgesen kereste őket, osztán fel sem mernek későbbben sem jöni.

Az öreget megnyerte Danika ezzel az utolsó szóval. Visszább jött s megnézte ő is félrehajtott fejjel a toronyórát.

— Akkor üdözzünk négyfeléig, nehogy elriadjanak — mondta.

— Dohánya van-é édesapámnak?

Csali kivett egy harmadosztályú paklit, amely úgy össze volt csombolygatva, mintha néhány szem cukrot temetett volna belé.

— Még lesz valami por — kutatózott a papirosban.

— Jöjjön, mert én veszek édesapámnak — mondta Danika.

— Honnét van pénzed?

— A vallástanár úr egy virágpukétot küldött tőlem egy naccságának s húsz lejt adott s a naccsága is huszat.

— A jó vallástanár lehet — jegyezte meg az öreg, majd egyenesen bementek egy boltba s ott Danika felvásárolta a pénznek felét. Aztán még gyufát gyújtott kedvesen az apjának s lődörögni kezdtek a járdákon s amikor megunták ott, akkor az úton. Ahogy a piacon büllögtek volna keresztül, úgy félnégy felé, hát a térség túlsó homlokán egy sereg ember nagyon rácsődülve valamire.

Idejük engedte s odamentek.

— Itt mit árulnak? — kérdezte Danika egy embertől, akinek az inge fel volt könyökig túrva.

— Tudományt — mondta az minden becsülés nélkül.

— Miféle tudományt?

Az inges mocskosan röhögött.

— Ennekelőtte az Isten csinálta, most két ember csinálja — mondta és elment.

Danika megfogta az apjának a karját és befelé húzta a gyűrődésbe. Valami sátor volt ott ponyvából, nem kisebb egy sütőháznál. Szűk ajtaján, szinte négykézláb, kijött egy feketearcú, félfülű mesterlegényféle, felállt egy tojásos ládára, a két karját az emberek feje fölé emelte, mintha meg akarná áldani őket. Amikor eléggé csend lett, villogtatni kezdte a szemeit és így szólt nagy lázító hangon :

— Hölgyeim és uraim ! A csoda nem halt meg ! A csoda él ! Tessék befáradni és meggyőződni róla ! Szemtől-szemben itt látható Leopold, a világhírű bűvész. Direkt Kínából jött, harminckét csodával ! Tessék befáradni, mert sohasem jön többé errefelé. Most mindössze tíz lejt, felnőtteknek húsz !

Leszállt a ládáról, az ajtóba állt és tartotta a markát.

— Még húsz lejt pénzünk van — mondta Danika az apjának.

Az emberek egymásra néztek és úgy röhögtek, mintha helytelenkedni akarnának. Aztán egy kövér asszonyosság kibogozott húsz lejt, de az ajtónál fennakadt, mert nagyobb volt ómaga, mint a lik.

— Tessék befáradni ! — biztatta a félfülű.

— Nem lássa, hogy nem tér ! — szólt oda egy tímár.

— Tessék lehajolni, kérem.

— Kucorodjék össze, mint a sündisznó!

Az asszony neki kurtult és nyögött egyet, de abban a percben egy gonosz, tekergő inas megcélozta hátulról és úgy bényomta puhán az orrára, mint a zsákot.

— No, ez volt az első csoda, hogy befért! — mondta egy székely.

És gyuródtak utána, mint a nyáj. Kapartak, lökdösődtek és tur-tak, hogy elzabálják egymás elől a csodákat.

— Akkor jere, mert megtelik! — mondta Csali.

— Édesapám, maga bújjon bé elől s akkor én odaadom a hús lej-t s én is bébullok — oktatta Danika az öreget.

Úgy is cselekedtek, de a fiút utolsó percben lefogta a félfülű.

— Kettőnek kevés! — mondta.

— E hús lej, nézze meg, nem lássa! — érvelt Danika.

— De a másik felnőtt volt, aki bement!

— Az a barátom volt, mért nem nézi meg jobban az embert! Most is vissza kell mennünk a gimnáziumba. Jó lesz, ha sietnek a csoda-tevéssel!

Az alak elengedte a forgalom érdekében.

— Hol akadál vala fenn? — kérdezte odabent az öreg.

— Tárgyaltam a mókással — mondta Danika

Előre gyuródtak, hallgattak és szorongtak. Végre leborította a félfülű egy pokróccal az ajtót és a tenyerét háromszor összeütötte. Erre valahonnét a sátor falából elébujt egy kicsi sovány ember. Nagy haja volt és fekete szakálla, a szemei aprók és csillogók s a homloka közepén egy piros gubacs csücsült ügyesen. Nem szólt semmit, csak meghajtotta magát és szörnyű komolyan odament egy hosszúkö asztalhoz, amelyen egy üveg víz és egyetmás apróság feküdt. Ott állt és úgy nézte az embereket, mintha meg akarná tizedelni őket. Majd a másik is melléje lépett és összeütötte megint háromszor a tenyerét.

Olyan [csend volt, mintha a halál fogta volna mindenkinek a száját.

— Leopold, a világhírű bűvész meg fog önök előtt varázsolni egy gyűrűt — mondta a félfülű és elővett egy spárgát, amely lehetett valami két méter hosszú. Megfogták ketten a két végét és kifeszítették a levegőben. Akkor Leopold ráhúzott a spárgára egy gyűrűt, a közepére gurította és az emberekre nézett.

— Tessék meggyujtani ezt a madzagot! — mondta a félfülű.

Egy ember odament és a jobbik végénél gyufát tartott alája kéjjel.

— A madzag el fog égni — jelentette a segéd. — Füst lesz belőle, semmi egyéb. És a gyűrű mégis ott fog maradni a levegőben, mert ott tartja Leopold, szemének egyszerű nézésével.

A spárgán végigsétált sercegve csakugyan a láng és a nyomában nem maradt semmi, csak enyhe füst a félhomályban. De a gyűrű ott állt a levegőben és sárgán virított, mint a csillag az égen.

Leopold nekifeszülve nézte egyideig, aztán elfordult hirtelen és a gyűrű lekoppant rögtön a földre.

— Emmá szem! — mondta egy tímár és körülnézett.

— Kicsiség az egész — jegyezte meg mellette Csali.

— Hogy mondhat ilyent? Lássuk csinálja meg!

Gyűrűvel nem, de egy madárral megcsinálom.

— Hogy?

— Úgy, hogy mind nézem s a levegőben marad.

— Hülye . . . — mondta a tímár, mire ismét összeütötte a tenyerét a segéd.

— Ugyanezen a gyűrűn Leopold át fog húzni egy tojást — mondta.

Egy pohárban, amely tele volt valami folyadékkal, ott állott már az asztalon a tojás. A szakállas kivette három ujjal belőle, felmutatta és gyorsan forgatni kezdte a két tenyere között, aztán lehelyezte az asztalra és úgy tett vele, mint az asszonyok, amikor laskát síritenek. Néhány perc alatt hosszú, fehér rudat csinált belőle és úgy dugta által a gyűrűn, mint egy miligyertyát. S ahogy keresztül húzhatta, rögtön beleállította egy másik pohárba s látni lehetett, hogy a tojás gömbölyödni kezdett rendes állapotába vissza.

— Azt mi tojta? — kérdezte Danika.

— Ezt a tojást egy közönséges tyúk tojta — mondta a félfülű, azzal ki is vette a pohárból és odaadta Danikának: — Próbálja meg ön is és húzza át a gyűrűn. Ezer lejt fizetünk önnek, ha sikerül.

— Mennyit?

— Ezer lejt.

— Híjj, a tojás rézangyalát! — mondta az öreg Csali és elvette a fiától s tapogatni kezdte, hátha ráakadna a gyenge részére. — Ez olyan, mint a kő — jelentette ki.

— Tessék csak megpróbálni.

— Tegye ki az ezer lejt.

Leopold kitette.

Csali szétvetette a lábát és nekibújt. Erőt vett és nyomott egyet a tojásán, amely recsenve teliokadta sárgával a markát.

— No, ezt eligazítám! — mondta.

— Ennél laposabb nem is lehetne — ismerte el Danika.

A félfülű is velük mulatott. Engedte, hogy kacagják ki jól az emberek magukat s ekkor megint összeverte háromszor a tenyerét.

— A tojásra írva lesz! — mondta.

— Attól elestek — szólt oda Csali Kelemen, aki még mindig pusmogva tisztogatta a markát.

A félfülű szigorúan ránézett a harisnyás csendháborítóra és az asztalfiókból öt tojást szedett sorjában elé. Az elsőt nagykegyesen oda nyújtotta Leopoldnak, aki cecésen három ujja közé fogta és valami hegyes szerszámmal úgy tett, mintha írna a tojásra kereken. Majd a

többi négyet is rendrevette s örökké megállt egy-egy kicsit s összeráncolta a homlokát, mintha szörnyű okosat akarna írni. Végül a félfülű széjjelosztotta az emberek között mind az ötöt. Az egyik Danikának jutott, aki az apjával együtt kezdte keresni, hogy mit vakart a fehér héjra kereken a szakállas.

— Heába dolgozott — mondta végre.

— Nem fogott a plajbásza, mester! — szólalt fel a tímár is.

Leopold azonban mozdulatlanul állta a szemrehányást. A félfülű is némán várt jónéhány percet, de aztán megszólalt:

— Uraim, a tojásra határozottan írva van!

— Azt mondja a vakoknak! — vetett ellen egy csizmadia. — Nekem olyan szemem van, hogy innét meglátom magán a bolhát, de ezen a tojáson egy vakarás sincs.

— Tessék ideadni! — mondta a félfülű, majd magasra tartotta a tojást és felemelt hangon folytatta: — Uraim, önök egy csodának voltak az elmúlt percekben a tanui, mert Leopold a tojás héja alá írt az önök számára, tehát nem is látható mindaddig, amíg meg nem lesz hámozva. — Azzal fel is törte mindjárt a kemény burkolatot és gondosan lefejtette az asztal felett, majd átnyújtotta egy embernek: — Látja ön ezen a tojáson az írást?

— Látom.

— Tessék elolvasni!

Az ember betűzni kezdte:

— A szá-már-nak nagy fü-le van...

— Tessék hangosan bemondani!

— A szá-már-nak nagy füle van — hirdette az ember.

Egy székegy, aki épen mellette állott, kivette a kezéből a tojást, egyideig forgatta és nézegette, majd egy hirtelen fordulattal a szájába békapta, néhányat fordított rajta és lenyelte.

— Lám, most írjon rája, a hasamon keresztül! — mondta huncutul sütő szemekkel.

Olyan kacagás tört ki a sátorban, amelyent ritkán hallott az ember. A szakállas megkövülve nézte az atyafit, aki behúzott nyakkal, gyér bajuszával úgy állt mozdulatlanul és némán a megbolydulásban, mintha egyenesen az Isten rendeletére cselekedte volna. Hosszú percekig nem lehetett a kiáradt emberekkel birni. Végre közéjük ment a félfülű és egyenként próbálta mederbe szorítani őket. Közben Danika is meghántotta a tojást s elvágta derékban.

— Mű is kapjuk bé, édesapám! — mondta.

— Mi volt reja írva?

— Nem volt semmi, csak egy kereszt.

A félfülű megint tapsolt.

— Uraim, következik a legnagyobb meglepetés! — mondta és egy bédugott üveget vett fel az asztról, amely félig volt vízzel. Jól meg-rázta, majd megkereste szemével a tojásévó székegyt és így szólott hozzá:

— Nem sajnáljuk öntől a tojást, sőt egy pohár vízzel is van szerencsénk megkínálni ebből az üvegből. Tessék ide fáradni!

A székely odament.

— Épen ihatnám — mondta.

— Tessék a kezébe venni ezt a poharat!

— Meccött évegből van — jegyezte meg a másik.

— Ön ebből az üvegből tölteni fog ebbe a pohárba — mondta a félfülű, mire Leopold kivette a dugót, hókusz-pókuszt csinált, majd nagy csendben merően nézte a likon által egyideig a vizet, aztán átnyújtotta a székelynek.

— Tessék úgy tölteni, hogy mindenki lássa! — utasította a félfülű.

Az atyafi elhelyezkedett és a pohár fölé döntötte az üveget, majd feljebb és feljebb emelte minden eredmény nélkül.

— E nem akar kijöni! — mondta, majd hihetetlenül az üveg szájába dugta a mutatóujját. — Mi az istent csináltak véle?

— Leopold jéggé varázsolta pillantásaival a vizet — jelentette a félfülű, de alig szólta ki ezt, a szakállas inogni kezdett és rádölt mint az ájult.

Mind odacsődültek, mert úgy látszott, mintha meg akarna halni.

— Mi találta? — kérdezte Csali.

— Leopold kimerült és rosszullet fogta el — mondta a félfülű, majd utánaette: — Uraim, az előadásnak vége van.

A szakállas leromlott a sátor falához egy székre és szomorú, mozdulatlan szemekkel nézte a kifelé tóduló embereket.

— Mennyit vettünk be? — kérdezte halkan.

— Ötszázhusz lejt — mondta a félfülű.

Danika megállt az ajtónál.

— Édesapám, tudja-e, hogy ez nem rossz mesterség? — mondta.

— Hogy a varasgyékba volna rossz, mikor mennyi pénzt bégyűjtöttek egy kicsi üdő alatt!

— Ne beszéljünk véllök?

Az öreg egy cseppet gondolkozott, majd visszafordult hirtelen.

— Lám, jere! — mondta és odament egyenesen Leopoldhoz s kezét nyújtott neki. A szakállas felállt:

— Mi tetszik? — kérdezte.

— Csak tisztelni akarom személyében az urat — kezdte az öreg, — mert láttam, hogy nagy művelő ebben a tudományban. Nem létezik, hogy párja akadjon az úrnak, azt már én állítom. A fiam osztán éppen nem győzi eleget magasztalni. Jere ide Danika!

A fiú odaállt és meghajította magát, mire rászólt az öreg:

— No, tisztöld meg érdöm szerint az urat!

— Nagy mesternek üsmerem el — mondta Danika.

Leopold azt hitte, hogy az őszinte elragadtatás hozta ezeket eléje és melegen mondta:

— Hálásan köszönöm a megtiszteltetést, igazán emlékezetes marad.

— Azt mü is szeretnők, hogy emlékezetesek maradjunk — egyengette Csali a dolgot, — mert amit az úr véghözvitt ehejt a szemünk előtt, az nem kicsi tudomány, úgy-é, Danika?

— Nem biza.

— No, teccék hallani, úgy-é, mennyire meg van büvölészve a legényke! Pedig már egy kicsit nagyocska, most járja ki a negyedik gimnáziumot, de azt mondja, hogy inkább lenne ezen a páján, minthogy papnak mennyen. Igaz-é, Danika?

— Igaz, biza.

— Mutasd a kezedet, hadd nézze meg a mester úr igazi szakértelömmel.

Danika odatartotta mind a kettőt s Leopold megvizsgálta.

— Finom kezek, az tény, hajlékony ujjakkal — ismerte el.

— No, úgy-é! — fütötte az öreg. — Minden megvan, ami kell, csak eppen az heányzik, hogy valaki kitanítsa. Voltunk, igaz, már egy sereg helyen, de egyikhez sem volt olyan bizalmunk, mint jelönleg az úrhoz.

A szakállas elgondolkozott.

— Lehet esetleg beszélni róla — mondta végre. — Itt laknak önök a városban?

— Nem eppen itt, de nem messze.

Leopold leült az asztalhoz és úgy tett, mintha számítgatna valamit. Majd a félfülével összebújt, végül így szólt:

— Ötezer lejért kitanítjuk a fiút.

— No, jó lesz, az árát én megfizetem — felelte könnyedén az öreg.

A szakállas és a félfülü megint összebujtak.

— A fiam fogja kitanítani — jelentette Leopold.

— Ez-é? — mutatott Csali a félfülüre.

— Igen.

— Ő is tudná, amiket látánk?

— Többet is tud. Harminckét mutatványt.

Az öreg kétkedve nézte:

— Nono, mégis küsebb mester lesz, nem ötezeres!

— Hát mennyit tetszik rászánni?

— Ha legtöbbit, akkor hármát — mondta Csali.

Leopold elfogadta s úgy egyeztek meg, hogy a félfülü megy velük a faluba s ott fogja kioktatni Danikát s kap szállást és napjában négyszer étkezést.

— Én is tiszteletemet fogom tenni rövidesen — mondta a szakállas.

— Ott elfér — felelte könnyedén Csali és odaszólt a kismesternek:

— Szedje össze a risztungot, mert repülünk.

Egy félóra mulva már ott ültek a kocsiszekéren. Elöl az öreg s a pirostakarós szénaülésen Danika a félfülével. Két jó fekete kabalája

volt Csali Kelemennek s úgy fogta a gyeplőt, hogy megszegett nyakkal haladjanak a gondozatlan országúton. Ahogy kikaphattak a városból, hátrafordult :

— A fülit hol hagyta? — kérdezte.

A kókler úgy nézett, mintha nem tudná, hogy miről van szó. Erre Csali megpengette a saját fülét és így szólt :

— Magának az ilyen hol van?

— A hideg elvette s levágták — mondta a másik.

— No, ne búsuljon, mert Danika nagy csodatevő lesz hamarosan s akkor kinöveszti.

Igy értek haza, nagy barátkozásban. A félfülüt megetették jó tőröspuliszkával s Danikával egyhelyre fektették, hogy kezdjék megszokni egymás természetét. Másnap mindenki mezei munkára ment, csak ők ketten maradtak otthon. A félfülű bezáratta tíz óra felé az ajtót és az ablakokra függönyt tétetett. Aztán a ládája mellé térdelt, áhítatosan levette a lakatot róla s különböző szerszámokat, porokat és többféle folyadékot szedett elé. Mind az asztalra rakta. Akkor megállt Danika előtt ünnepélyesen.

— Ime, itt vagyunk a titkok kapujában — mondta, hogy csodálatot keltsen maga iránt. — Mielőtt azonban belépnénk ebbe a titokzatos világba, el kell árulnom azt, hogy a Sors valamilyen formában mindig rettenetesen megbünteti, aki a bűvészet titkait oktalán embereknek elfecsegi.

— Nálam jóhelyen leszen — mondta Danika.

A félfülű kezét nyújtott neki és ezt mondta :

— Szervusz !

— Nocsak, bátran ! — biztatta Danika.

A kókler felvett az asztalról egy spárgát s magyarázni kezdte ;

— Ez a madzag be volt áztatva erős sósvízbe, aztán meg lett szárítva. Érted?

— Én igen.

— Na már most : meg lehet nyugodtan gyujtani, mert látszólag elég, de mégsem szakad el s így a gyűrű minden különösebb fáradság nélkül rajtamarad. Elég egyszerű, úgyebár?

— Lám, csináljuk meg !

Megpróbálták és pompásan sikerült.

Danika olyan arcot vágott, mintha egy nő mellől kelt volna fel, mondván :

— Hát e csak ennyi?!

Többszöri próba után azonban jobban kezdett tetszeni a dolog.

— Eccerű s mégis naccerű : — mondta.

Délig mind ezt gyakorolták s akkor a félfülű megtöltött ecettel egy poharat s egy tyúktojást ültetett abba.

— Délután háromig ázni fog — mondta. — Akkor kivesszük és azt fogjuk tapasztalni, hogy az ecetben annyira megpuhult a tojás héja,

hogy az tetszés szerint gyurható. Ki fogjuk nyujtani és egyszerűen áthúzzuk a gyűrűn.

Összenéztek és röhögtek mind a ketten.

Aztán ebédeltek, kimentek a kertbe gyümölcsöt szedegetni, majd hozzáláttak megint a tanuláshoz.

És másnap ugyanúgy.

A negyedik estefelé megérkezett Leopold is. Kicsi, rozoga ernyőszekéren ült, melyet egy hitvány, szürke gebe húzott. Úgy jött, mintha nem először jönne. A szekerét bétetette a csürbe, ő maga enni kért mindjárt, utána szivarra gyujtott és lefeküdt heverészni.

A faluban pedig az emberek puszogni kezdtek, megjövendölvén az ördög győzedelmét. Éjjeleken a kutyák jobban ugattak és esténként, kézbelikkel felszerelve, legények lesték a Csali házát.

S amikor felvirradtak a kilencedik napra, Danika odaállt az apja elé :

— Ma este egy bémutató előadást tartok — mondta.

Leopold és a félfülű is büszkén támogatták a fiút.

Készülni kezdtek a nagy dologra.

Csali Kelemen bejárta a szomszédokat és mindenkinek hírt adott, hogy jöjjenek és nézzék meg az ő csodatévő fiát. A félfülű gondosan rendezte Danikával együtt az asztalt. Leopold paposan sétálgatott a szobában és a szakállát símogatta. Az ablakokat lefüggönyözték, a lámpát selyempapirossal körülburkolták, hogy a fény, mint a sejtelem, úgy folyjon széjjel a házban.

Az emberek is gyűlni kezdtek. Először a ház előtt megálltak : összebujtak, zsongtak, röhögtek. Aztán csoportonként ereszkedtek bé lassan a kapun. A nők imádságos könyveket hoztak magukkal, némelyik rózsafüzérrel is felszerelte magát, hogy fegyvere legyen, ha meg találna jelenni személyesen az ördög.

Danika ott állt tisztán, rózsaszínű arccal és fekete ujjasban az asztal mellett. Jobbkeze felől mozdulatlanul Leopold, balról a félfülű fölényes tartással, ahogy egy mesterhez illik. Nem szóltak sem egymáshoz, sem máshoz. Csak vártak, mint valami tudós követek idegen országból. S amikor teli volt már utolsó szegeletig a ház, a félfülű összeütötte háromszor a tenyerét és felemelt hangon mondta :

— Hölgyeim és Uraim ! A csoda nem halt meg ! a csoda él ! Ime, itt láthatják önök a csodatevés legifjabb papját — mutatott Danikára, — aki be fogja bizonyítani önöknek, hogy a csoda — —

Nem tudta folytatni, mert borzasztó zúgás és kavarodás keletkezett az ajtó körül. Épen felemelte a kezét, hogy tapsoljon megint, de akkor az emberek között előretörve, feltűnt a falunak a jegyzője, papja, a bíró s két csendőr rögtön a nyomukban. Előrementek egészen az asztalig s ott a két csendőr Danikával és a félfülűvel szemben megállott.

— Tessék rögtön abbahagyni ezt a számaráságot ! — mondta a bíró. — Én, mint ennek a falunak a lelkipásztora, nem tűrhetem, hogy

szemfényvesztő csalásokkal megingassák vallásos meggyőződésükben a híveimet! — mondta a pap.

— E csak játék — mondta elsápadva Danika.

Leopold is megszólalt:

— Kérem, nekünk engedélyünk van.

Az egyik csendőr ránézett gorombán:

— Mutassa azt az engedélyt!

A szakállas odaadta neki.

— Hát ezek itt mifélék? — mutatott az asztalra a másik csendőr.

— Ezek a csodaszerek — felelte Danika.

— Mérgek, mi? S robbantó szerek!

— Nem affélék, hanem ártatlanok.

A csendőr csúful kezdett vigyorgni.

— Hazudsz, gazember! — ordított rá és felemelte a fegyverét s olyan mozdulatot tett, mintha le akarna azzal söpörni az asztalról mindent. Danika azonban megelőzte és szétterjesztett karokkal az asztal fölé bujt, hogy megvédje tudományának kedves virágait. A csendőr el akarta lökni, de nem sikerült. Erre felbőszült és a puska agyával húzott egyet a Danika fejére. A fiú felordított és a fejéből, mint egy új csodaszér, csorogni kezdett az asztalra a vér.

És ekkor odakünn felkacagott millió drága csillag és a hold csodálatos korongja gurulni kezdett a láthatatlan spárgán és a tojásokra titkok íródtak mindenütt a faluban és a gyümölcsök játszottak maguktól a fán és a Szaturnusz gyűrűjén áthúzták láthatatlan kezek a Fiastyúk tojását és a felhők nem tudtak vizet tölteni a völgyekbe és a Tejútra fényes petéket rakott a föld mögül a nap.

És a virágok mind kigyúltek a föld színére, hogy lássanak.

És csodálatosan olyan volt minden, mintha az Isten maga folytatná, amit Danika abbahagyott.

Tamási Áron.

GYERMEKEM A PORBAN.

*Gyermekem a porban játszik némán a homokkal,
kis keze terhétől omlik a könnyű homok.
Most egy dal jut az ajkain át, mint tétova szellő,
dal, mely az édesanyám ajkairól lebegett.
Ezzel a dallal csalta le, szőtte be egykor az álmom,
pillangószárnyú hirtelen álmaimat,
ezzel a dallal zárta szemem . . . S most gyermekem ajkán
itt van a nóta megint, föl- s lebukó zuhatag!
Dal köti össze a századokat: porló nagyapákat
s hamvukon álmatagon játszadozó unokát.*

Gulyás Pál.

Székely Mózes: Zátony. (Budapest, Génius-kiadás.) Az elmúlt tíz esztendő magyar irodalmában a líra, a dráma és a regény már nem egyszer megpróbálkozott nemzeti életünk katasztrófájának irodalmi kifejezésével. Az egyes műfajok szinte egymást váltották fel: a fájdalom, a kétségbeesett harag és a lázadás hangját először a líra fejezte ki, majd később a színpad is átvette ezt a hangot, most pedig, gondolván itt Orbók Attila most megjelent művére, «A véres mesgyé»-re, a regény, mint a ma összefoglaló és nagy lehetőségű műfaja, készül kimondani a nemzeti egyetemességnek és a világnak is szóló gondolatokat. Az ezt a gondolatot kimondó irodalmi szó mindig hatásra számíthat, még akkor is, ha nem indul nagy mélységekből, hiszen az író élménye mindnyájunkkal közös, szavai olyanok, melyek egyetemes kívánságból, egyetemes fájdalomtól fakadtak. Bizonyos foka a mesterségbeli tudásnak, mely e gondolattal találkozik, elég ahhoz, hogy esztétikai aggodalmakat félretegyünk s az írot a kifejezett, a nemzettársadalom minden tagját érdeklő gondolatokért, érzelmekért és történésekért megbecsüljük. Hogy ezen az úton alsóbb- és középszerűségek érthettek el irodalmi jelentőséget, ismert és tudott dolog s ez az a körülmény, mely éppen a legjobban hozzáértőket ilyen művekkel szemben a bizalmatlan arc felöltésére kényszeríti. Történik pedig ez nem a csupasz esztéticizmus megvédése érdekében, még kevésbé a nemzeti ügyvel való közömbösségből, hanem éppen az ügy kedvéért, melynek igazságbeli ereje irodalmi kifejezőként

nem alkalmi mesterembereket, hanem elhivatottakat követel.

A «Zátony» hivatott ember munkája. Egy megnyomorított ország-rész, Erdély jajkiáltása talált itt hatásos formát és szívet összeszorító szavakat. Az író maga is erdélyi ember s ezzel a művével lépett ki az irodalmi ismeretlenségből.

Ha a könyvben folyó történet, mint regényszerű tartalmat fogjuk fel, már majdnem igazságtalanságot követünk el a szerzővel szemben. Szemléletünkbe már belevittük az első irodalmi fogalmat s az író tiltakozik ez ellen. Az iskolájából kiűzött magyar tanítónőnek ezt mondja a történet főszemélye:

«A művészet mindig hárommal babrál. Tárggyal és két alannyal. Nem lehet hús-vér-valóság. Emlékszik, hogyan korbácsolták ki magát a gyerekekkel régi iskolánkból? Mikor zokogva ideszaladt. Látja, Eta! Hol maradt attól egy írásmű? Azt senki sem mondhatja el. Azt fognák rá, hogy hazugság. Hogy meg van fertőzve a szeme s a fertőzött szemmel látottak nem szépek». Az elnyomó gazságokból fakadó nemzeti szenvedés regényének problématikájához nyúl itt az író s egész műve szakítás a szokványos irredenta regény minden irodalmiságával. Az eddig kimondott emberi szó, minden eddig kiformált irodalmi műfaj képtelen az átélt szenvedést kimondani — ez a veleje írói álláspontjának s mikor így szétrombolt formái, szerkezeti és stiláris hagyományokat, saját formát, szerkezetet és stílust teremtett magának.

Ezt a teremtést a legfontosabb ponton egy látszólagosan irodalmi hatású,

sőt akár technikai fogásnak tetsző jelenség hordozza. A történesek sorozatát a főhős Wotan nevű kutyája beszéli el. Szerepét gondolhatjuk Jack London-i romantikának, tekinthetjük úgy is, mint vak gazdájának látó kiegészítőjét, de valójában lehetőség az író számára, hogy minél messzebbre kerülhessen a valóság előtt tehetetlen irodalmi kifejezéstől. Ezért nem közelíthetünk a Wotan kutya alakjához a csip-csup realitás követelményeivel. Alakját a régi realizmus valószínűtlennek fogja mondani, hiszen ez a kutya ért több nyelven, de nem tudja, hogy mi a jódtinktúra, tudja, merre van Budapesten a Tudományos Akadémia, de nem éri fel észszel, hogy mi dohog a dunai propeller gyomrában. Táltos kutya, de csak annyira, hogy a földolgokban tartóedénye legyen az író lelkének. Az ő alakján keresztül fájnak lelkünkbe az emberi észszel meg sem fogható, felháborító események, ő adja a kimondhatatlan szenvedés szavait. Egyben pedig szimbólum is, szimbóluma Erdély magabazártságának, melybe kibeszélhetetlenül gyűlt össze tíz életrontó esztendő minden megaláztatása és szenvedése.

Az emberi főalak Ádám, a flandriai harctérről hazakerült vak százados. A zátonyon vergődő Erdélynek a meg bomlott világ ellenében is még megmaradt aktivitása él benne. Abban a mindent elborító és egyre jobban vaduló áradatban, mely falujára szakad, összetartó, szilárd pont a maradék magyarság számára. Kutyája a kibeszélhetetlen fájdalom képe, ő maga pedig Erdély vak Sámsona, aki azonban saját élete oszlopainak összedöntésével ad jelt az értetlen világnak. Minden rontás feléje irányul; a föld, református egyháza, az iskola, az emberek, a becsület pusztulása benne vágja el az élet tartó köteleit. Fel-felemelkedő, segíteni, változtatni akaró erő, de szorító falak veszik körül abban a pillanatban, mihelyt

szabadítani akar. Nemcsak megkínzott földjének fia, hanem egyttal az általános emberi ráció megtestesítője, ki összetörik a sarkából kifordított világgal való harcban. Minél sűrűbben zuhannak rá a megcsúfoltatás csapásai, annál jobban nő alakja által a mindenséghez appelláló hang, pedig maga az ember egyre roncsoltabbá válik. Érezzük, hogy a vak Ádám százados sírjában egy nemzet süllyedt el s az igazság, mely vele sírba került, már nemcsak e nemzeté, hanem az emberi egyetemességé. A kívülről szemlélő idegen a nemzeti halálraítélés egyes mozzanatait gondolhatja «fertőzött szemmel» látottaknak, de nem fog tudni szabadulni e tények univerzális érvényességének érzetétől. Mi is, kiknek pedig már a lázító valóságok is eleget mondanak, ezt a szinte infernális erejű akkordot halljuk a könyv letévése után is tovább zúgni. Semmi féle jogi vagy történeti alapú dialektika nem tudta ezt még ennyire lélekbevágóvá tenni, ehhez írói erő kellett. Erdély s mi mindnyájunk ügyében az irodalom eszközeivel ez a könyv kopogtathat a legerőteljesebben a világ lelkiismeretének süket ajtaján.

Igen valószínű, hogy a «Zátony» a legutóbbi tíz év folyamán szinte napról-napra készült naplójegyzetekből állott elő, mert ábrázolásaiban mindenütt a jelenvalóság színei, pillanatrögzítő vonások látszanak. Minden rezdülést jelző stílusa az író erősen realista szemléletét mutatja, de expresszív rövid mondatai még ott is lázasak és dúltak, ahol a régi realizmus nyugalmi pontot keresne. Egy példa: «Sötét este lett. Csillagok ragyogtak. A nyírfákat jól megkülönböztettem. Néha löttek. A Szamos mellett feketén és ernyedten vonszolta magát egy vonat Besztercének. Tapogatva ment. Gyakran sikoltott. A ház elé kerültem. Benn egy fiókot csuktak be». A vak százados falujának harangját a bukaresti öntöde nyelv

nélkül készítette el : kalapáccsal kell kongatni. Ennek a kalapáccsal félrevert harangnak a szava Székely Mózes stílusa. Egyetlen stillehetőség, midőn azt kell megírni, hogy az emberi bomlottság árvize zúdult egy országra s ez az árvíz nemcsak minket öntött el, hanem «odalett az emberek vetése» is.

Kerecsényi Dezső.

Johan Bojer : A nagy éhség. (Fordította *Hajdu Henrik*. Athenaeum.) Johan Bojernek van egy jóra való norvég palettája : halászélet, fjeldek, parasztnehézség (s ha nem «anatopizmus» ez a szó), góbé-humor. Aztán van eleven, jó rugókra járó elbeszélő modora, amely ágon-izen a Knut Hamsunéval rokon ; azé morfondirozóbb, költőibb, az övé pergőbb, műteműbb. A színeihez meg az elbeszélő talentumához van egy kis fűszer-filozófiája is : a vallási hajléktalanság tünekedése a fagyott csillagokkal kivert Univerzum alatt, meg egy kis szívfájdalom, hogy az acél és a proletáriátus elpiszkítja a gyönyörű, ősi Norvégiát.

Ennyije van Johan Bojernek s ezzel a következő feladatra vállalkozik. Meg akarja írni a halászok közt nevelkedett fattyúgyerek fölkapaszkodását az ipar fejedelmei közé, hogy onnét a nyomor tébolyába lökje s az elképzelhetetlen szerencsétlenségben találtassa meg vele az élet értelmét : a szeretetet. A kismemizett suhanc, aki csak annyit tud, amennyit a halászhajón s kikötőbeli társaitól tanult, nekivág Krisztiániának, gyárimunkás lesz, aztán mérnök. Egyiptomba kerül, vízeseéseket szabályoz és tele erszénnyel és éhes szívvel vetődik haza. A fiatalága elmult s a boldogság ösztöne követeli a magáét. Megnősül, vesz egy kastélyt s a felesége mellett tétlenkedik. Az acél azonban visszaszólítja szökött szolgáját. Elég régi cimboráinak a látogatása s felhorkan benne a hajdani vállalkozó, hátat fordít a családjának, tervel, forr, épít és tönkremegy. Az élet még dob

felé néhány mentőövet, de hol az ereje hagyja el, hol a szerencséje. Egyre lejjebb süllyed, vidéki kovács lesz valahol északon, két gyereket gazdag rokonok veszik magukhoz, a legkisebbet gyűlölködő szomszédjának a kuttyája tépi szét. Egyedül marad a feleségével és a nyomorával s ebben az egyedüllétben jön rá, hogy az élet értelme : adni. A regény utolsó képe : az árvíz elhordja a falubeliek mindenét, még vetőmag sem marad s a magáramaradt és magáralált kovács utolsó kosár eleségét viszi ki a földre, hogy a gyermekgyilkos szomszéd üres barázdájába vesse.

A regény három részből áll s olyan, mintha egy kitűnő mester és közepes tanítványa közös erővel csinálták volna a mester tervei szerint. Az első rész erős, gazdag, biztos iramú. A magasrangú tiszt elparasztosodott fattya, aki a városban erőre kap, nekicsökönyösödik s megnyargalja a gépeket, hogy ő lesz valaki : rokonszenves élő figura. Ennek a száz oldálnak a szagos, erős levegője a mi Tamásink legjobb novelláira emlékeztet. A regény java : az acél és a boldogság harca : elkent, hazug, ál-költői. Ami szerelem : csinált holdbanezés ; ami lelki válság : vázlat-szerű ; ami probléma : a vasárnapi mellékletek problémásdiája. A könyv vége felé fölzakad néhány igaz, emberi hang, de ez a rész meg nagyon elhamarkodott.

Ritkaság, hogy egy ugyanabban a műben ilyen különböző értékű részletek álljanak egymás mellett. Ezért is számláltuk fel kritikánk elején, hogy mi je van annak, aki erre a regényre vállalkozott. Mert bizonyos, hogy Bojernek kevesebb a lisztje, mint amelyen nagy volt ez egyszer a zsákja s ami hiányzott, korpával kellett felönteni. Előbb megmutatja, mit tud, aztán megmutatja, mit nem tud. Mintha csak a kritikuskak akarna segíteni. Meg is ismerjük őt annyira, hogy meg tudjuk mondani, milyen lehet az a Bojer-könyv, amely aránytalanul jobb

ennél, ha nem is tudjuk biztosan, hogy a szerző megírta-e.

A téma így is hálás, vannak emlékezetes részei s nem asszony, aki száraz szemmel teszi le a kezéből. S a kiadók mérlegén az asszonyok könnyei bizonyára többet nyomnak, mint a kritikuskok aggályai.

Hajdu Henrik fordítása színes, gazdag, nemcsak fordítás, de stílusánzat is.

Németh László.

Hóman Bálint és Szekfü Gyula: Magyar történet. II. kötet. A rendiség kialakulásának kora. Irta Hóman Bálint. Kir. Magy. Egyetemi nyomda, év nélkül. — Hóman első kötetének III. Béla halálával szakad vége, ez a második kötet Imre királyunk trónralépésétől Károly Róbert haláláig vezet. Ez az eltérés a már szinte megszokottá vált beosztástól, amely a nyugvópontot az Árpád-ház kihalására tette, azt sejteti, hogy a szerző nem fél az önállóságtól periodizálás terén. És valóban Hóman még a világtörténelem korbeosztását is boncolgatja művében, kifejti azt a nézetét, hogy a középkor vége tulajdonképpen a XIII. századba tehető. Ezért kiemeli a középkor végét jelző átalakulásokat, de előtérbe helyezi ezeket azért is, mert védelmébe veszi II. Endre királyunkat, akiről elég sikeresen bizonyítja, hogy tulajdonképpen csak az egész Európára kiterjedő koráramlatnak nem birt ellenállani akkor, amikor bizonyos mértékig tervszerűen pénzügyi és gazdasági reformokat léptetett életbe.

A világtörténelmi korbeosztással való foglalkozást az is indokolja, hogy a tárgyalt időben Magyarország hatalmának tetőpontja felé közelegve világpolitikai jelentőségre emelkedik. Anjou Károlynak IV. Béla korában Magyarországon járó követe csodálkozva jelenti, hogy a magyar király birodalma hihetetlenül nagy, «Észak és Kelet legtöbb tartománya urasága alá tartozik

atyafiságos vagy hűbéres kötelék által». Ezt a csodálkozást egyrészt a «keresztény köztársaság» régi rendszerének bukása magyarázza. Az új kor nagyhatalmai még nem fejlődtek ki, a régi nagyhatalmak közül a német-római császárság árnyékhatalommá vált, a keletrómai császárok birodalmát megdöntötte a IV. kereszties hadjárat. A tatár birodalom a Csendes-óceántól Magyarország határáig terpeszkedett, de a keresztény kultúrközösségben Magyarországhoz fogható hatalom egy sem volt. II. Endre gondosan kiépített családi kötelekkel Bizánc koronájának megszerzésére törekedett, arra a koronára, amely atyjának meg volt ígérve. A házasságok, amelyek korábban inkább a szomszédos szláv fejedelmi házakkal hozták kapcsolatba a magyar királyi családot, most Spanyolország, Franciaország a keleti és nyugati császárságok dinasztiáira terjednek ki. Csak a tatárfutás szomorú korában süllyed a magyar királyi tekintély a régi állapotba, V. István kun házassága jelenti a mélypontot. A királyi ház nemzetközi tekintélyének emelkedése részben a két császárság bukására vezethető vissza, részben a nemzet belső erősödésére, részben néhány kiváló királyunk tevékenységére. A királyok kiválóságának érvényesülését pedig részben életkoruk engedte meg. Hóman az első kötetben is figyelte a királyok életkorát, most is kiemeli, hogy Szent István óta IV. Béla királyunk érte el a legmagasabb életkort. Kun László romlottságát megdöbbentő vonásokkal jellemzi, nála a halálos ellenségnek, a tatárnak pártolását nem annyira ifjúsága, mint inkább az anyai vér és anyai rokonságának, a kunoknak még pogány életmódja magyarázza, ha nem is menti. Az életkor megfigyelése kiterjed a királyokon kívül ismert személyekre is, kiterjed a hivatalokban töltött idő megfigyelésére és ez a figyelem szerzi meg annak

a IV. Bélára jellemző ténynek ismeretét, hogy az ő tisztviselői fokozatosan emelkednek. Türje Dénes lovászmester 1235—41 közt, horvát-szlavon bán 1241—45 közt; tárnokmester és ismételten nádor 1245—48-ban. Aki Türje Dénes tárnokmestersége idején őt a nádorságban fölváltja (1246-ban), Gutkeled István, szintén lovászmester volt 1242—45-ben, nádorrá emelkedése után 1248—60 közt horvát-szlavon bán és egy ideig Stiria kapitánya.

A hivatalcserékről épen úgy, mint az Árpád-dinasztia házasságairól, több táblázatot közöl a könyv. A táblák illusztrálják a pártok viaskodását II. Endre, IV. László és III. Endre korában; az uralkodó családra vonatkozók különösen az Anjou-korban nyerneik világtörténelmi jelentőségét. Érdekes az a térkép, amely a magyar oligarhák uralmi területét mutatja be és az is, amely a francia Capet-ház uralmának a XIV. században feltűnő emelkedését mutatja be. Természetesen nem pusztán genealógiából áll a kötet, az lehetetlen is volna az arany bullának és Károly Róbert pénzügyi reformjainak korában. Az arany bulla tárgyalása vezet a magyar alkotmány fejlődésének ismertetésére, amelynek kapcsán eljutunk III. Endre koráig, amikor már nem kiváltság alakjában, tehát nem pusztán királyi pecsét alatt jelenik meg a törvény, hanem az országgyűlési tagok pecsétjével ellátott pergamenre függesztik a szentesítést jelképező királyi pecsétet. Az arany bulla tárgyalása ad alkalmat Hómannak arra, hogy leírja a magyar társadalom állapotát az Árpád-korban, a fölfelé törekvés forradalomszerű jelenségét II. Endre óta és leírja a XIII. század végén az elnyert hivatalokban is (a nyugati fejlődéshez hasonlóan) állandósulásra törekvő oligarha-családok elhatalmasodását. Károly Róbert pénzügyi reformjának és általában a magyar középkor pénzügyeinek legalaposabb ismerője természetesen

nagy gondot fordít az adóügyekre, a vám-, bánya- és királyi magángazdálkodás ügyeire.

Érdekes olvasmány — mint az első kötetben is — a fölhasznált művek ismertetése, amint érdekes olvasmány az egész mű, melyben legzavaróbb sajtóhibának azt találtam, hogy az arany bulláról szóló részben «*hét példány*» helyett «*két példány*» került ki a betűszedőgépből. *Török Pál.*

Halmi Bódog : Móricz Zsigmond, az író és az ember. (Budapest, a szerző kiadása; 1930.) A szerző első tanulmánykötete Molnár Ferencről szól; sikere további tanulmánykötetet eredményezett. Móricz Zsigmondot vette sorra és mint előszavában mondja szándékáról:

«Móricz Zsigmond írói és emberi alakját egészen tisztán, világosan, maradéktalan teljességgel szeretném feltárni mindenki előtt, akit ez az életteljes, izzóan magyar íróművész érdekel. Az a törekvésem, hogy nemcsak a sznobizmusig kulturált műkedvelők és a professzionátus írók, hanem az irodalmi műhelytitkoktól és pikanteriáktól teljesen távol álló olvasóközönség, mely a könyvekbe minden mellékmotívumoktól távol álló gyönyörűséggel merül, ismerje meg Móricz Zsigmond összes értékeit és fogyatékoságait és lássa meg az embert is...»

Móricz 20 esztendő alatt írt 50 kötete Halmi szerint abból az elégedetlenségből fakadt, mely századunk első felében lett úrrá a magyar társadalmon és szépirodalmon. Az elégedetlenséghez Adyval ellentétben Móriczban bizonyos okos fegyelmezettség járult, melynek hatása alatt a harcos, propagandarejű kezdeti megnyilatkozásoktól fokozatosan lehiggadt a meglevő keretekbe való beleilleszkedésig. Lényegében tehát az *50 Móricz-kötet két egybe nem vágó, két nem azonos szerzőt jelent.*

A Móricz első sikereit jellemző keserű, vad, lázadó hang előfutárjait Tolnai Lajos, Bródy Sándor és Thury Zoltán sorában látja Halmi Bódog, ezekben találja meg Móricz első ösztönzőit. Turi Danit, Móricz legismeretesebb alakját, ezt a «sűrűvérű parasztdonzsuánt» Halmi nemcsak hogy típusnak nem tartja, de igazi parasztnak sem. Turi Danit a radikális elméletek és forradalmi intellektüellek által befolyásolt költői elképzelés szülte, ilyen nihilista paraszt nincs. E parasztábrázolásnak mégis sikere volt; sőt, mint a mai nagyszámú Móricz-epigonon látni: iskolát teremtett. A hatás titkát abban felelt a szerző, hogy Móricz naturalisztikus ábrázoló művészetével detronizálta a népszínműparasztot. Menten megállapítja azonban, hogy az előzőtt népszínműparaszt helyébe nem az igazi parasztot tette Móricz, hanem az izgága, helyét sehogysem leelő falusi kisiparost. A különböző Turi Danikból nem a magyar földművesember szól, de sokkal inkább valami szlávus extázisban cselekvő, felfokozott «mesterlegény». Negyven esztendőös kisvárosi és falusi tapasztalataira hivatkozik itt Halmi Bódog: «a magyar emberben nincsenek olyan lobbanások, lelki és érzéki válságok — a bűnök aberrációitól eltekintve — a magyar ember lelke inkább apróbb fufangokban, jelentéktelen dolgok és kérdések körül való konok makacsságban, jussához való rendíthetetlen tapadásában nyilatkozik meg». «A marakodó, verekedő, dühös indulatszólammokkal telített hang, a minden emelkedettséget, érzelmességet gorbán elutasító gesztus és a sivárságnak, költészettelenségnek, léleknélküli kedélytelenségnek az a levegője, amely Móricz legsúlyosabb jelentőségű történeteiből árad, a kisiparos erkölcsrajzát adja.» Móricz maga is nem földműves, hanem kisiparos-családból származik.

Érdekes Halmi könyvének az a része, melyben Móricz Zsigmondnak a szerelemről vallott írói felfogását tárgyalja. Érzéki varázst árasztó férfi- vagy nőalakot nem talál Móricz műveiben, noha reformeszméit hirdető írásainak központja mindig a szerelem. A férfi és nő szerelmi lelkisége azonban teljesen elsikkad, minden a két nem egészen leegyszerűsített összefonódása csupán. Lírátlan költészet az, melyet nem menthet a naturalista irány sem; Zola naturalista volt, de mégis az asszonyi szépség hirdetője. Móricznál alacsonyrendű, faragatlan férfiak egyszerűen fizikai úton «hódítanak». Ezen a ponton a szerző szembeszáll Juhász Gézával azzal a megállapításával, hogy az asszony fölénye a férfival szemben minden Móricz-műben megvan. Néha az asszony, néha a férfi rázza türelmetlenül a családi ketrec rácsát, ez egymás ellen való lázadások azonban belevesznek a kudarcos, fülledt hétköznapokba. Férfibb férfiót alig mutathat fel a világirodalom.

Színpadai művek szerkesztésére csaknem képtelennek tartja Halmi Móriczot. Drámai ösztönét viszont annál erőteljesebbnek érzi elbeszélésben és regényben. Az életmű fővonalát így jelzi: *Hét krajcár; Sárarany; Isten háta mögött; Szegény emberek; Uri muri; Kivilágos kivirradtig; Tündérvkert*. A *Légy jó mindhalálig*-ban legmélyebben nyúl bele Móricz a kín elemzésébe, felsikít önigazolás ez a regény a forradalmas bűnökért való hosszú és gyötrelmes felelősségre vonás miatt; sírni akart vele Móricz, hogy átvonulhasson e síráson át a magyar megértés és szeretet virágos kertjébe az enyhe száműzetésből. A 12 éves Nyilas Misiből ezért nem is a mindenoldalról bántott fiú lelke, hanem a férfié beszél. Mosolytalan, verőfénytelen emiatt ez a gyermekregény.

A színműíró Móricz Zsigmond mögött Halmi Bódog nem művészeti,

hanem pusztán gazdasági indítóokokat talál. Azt mondja egy helyen, hogy Móriczot a körülötte viharzó áramlatok csak könyvei és darabjai sorsának befolyásolása szempontjából érdeklik. Művészeti megnyilatkozások, az írónak a XIX. század végéről ismert jellemvonásai hiányoznak nála; anélkül, hogy az amerikanizmus szelleme akár lényét, akár művészetének tempóját bármily vonatkozásban is érintette volna, megvalósulása az üzemelekiségnek. Színpadra a pénzszerezés szükségessége viszi; színpadi sikerét a mögötte álló biztosszemű dramaturgnak és a Légy jó mindhalálig esetében egy színésznőnek köszönheti.

E Móricz Zsigmond ecsetjével, naturalista, vagy mondjuk leíró és összehasonlító természettudományi módszerrel megírt tanulmány az író saját eszközeivel kezeli. Nem szépít, nem hallgat el semmit. Pontosan meg akarja állapítani az 50 Móricz-kötet helyét a csak lelkiismeretének felelő bíró szabad mérlegelésével. Látszik a szerzőn, hogy hivatásos bíró, kit az igazság megállapításában és az ítéletalkotásban semmi mellékkörülmény nem vezet. A tiszta és eszményekben való hitét még nem vesztett irodalom emberei örömmel köszönhetik az ilyen kísérleteket, tekintet nélkül arra, hogy saját véleményükkel egyező ítéleteket kapnak-e vagy nem. A bíráló és méltatás bátor hangjának a kiadók által hasábra rendelt nagyságkiszabás korszakában csak örülni lehet.

Szándékosan tartózkodtam attól, hogy Halmi Bódog ítéleteit megjegyzésekkel, helyeslésekkel vagy elmentmondásokkal kísérjem. A jobboldalt agyonhallgató vagy agyondorongoló baloldal és e helyzet megfordítottja immár hitelvesztetté tesz minden irodalmi értékmegállapítást; szinte előre lehet tudni, valamely könyvről, melyik lapban vagy folyóiratban hogyan fognak írni. Halmi

könyve szakít a bírálati szolgálalkúséggel és menten érdekessé válik; segít tisztázni a bennünk bizonytalanul meglevő véleményeket és ezzel becsületesen szolgálja az olvasót.

A könyv megszerkesztése is bírói formát mutat; az előrebocsátott hosszú tényállás után «Epilog» címen rövid ítéletösszefoglalást ad:

1. Móricz Zsigmond fanatikus munkaerővel alkotó író, aki teljesen a magyarságból sarjadt, bár szemlélete, pesszimizmusa, vigasztalan leírásai szlávós lélekre vallanak és az orosz dekadenseket juttatják eszünkbe.

2. Művészet szempontjából legértékesebb a nyelve.

3. Világirodalmi viszonylatban nem reprezentatív írója a mai Magyarországnak.

4. A mai nagy kérdések előtt elzsibbadtan megállt. A Szegény emberek óta nem az eleven életet írja, hanem a tegnapha, sőt tegnapelőttbe sóhajt vissza. A magyar lélek legrettenetesebb 12 éve nyomtalanul múlt el alkotásaiban.

5. Realisztikus népies szemlélete külföldön nem új.

6. A nemzeti koncentráció hirdetése valójában lépés a hivatalos elismeretés felé.

Halmi Bódog ez ítéleteiben természetesen a meghallgatott szakértők (Ignotus, Hatvany Lajos stb.) véleménye is megérződik. Nem a mi dolgunk, hogy a szerző által bőven tárgyalt Móricz-Ignotus ügygel, vagy a Móricz-epigonoktól való óvással foglalkozzunk; Móricz Zsigmond elég tehetséges ahhoz, hogy e móriczi színekkel megcsinált portréra tüneményesen rácáfoljon, még ha azt egyetemesen hünek találná is az íranta érdeklődő magyarság. Móricz úgy járt Halmi tanulmányával, mint a magyar nép Móricz regényeivel: fehérségei is bebitumeneződtek.

Mindeneken túl legfontosabb: az érdeklődés, a vita, az élet. Halmi Bó-

dog legfőbb érdeme, hogy ebben mutat követésreméltó, érdekes utat.

Kilián Zollán.

Kittenberger Kálmán: A megváltozott Afrika. (*Nagybányai Horthy Jenő közreműködésével.* 109 kép. Nagy 8°. 1—375 old.) Franklin Társ. Budapest, 1930. Földünk arculatának változása folytonos, megszakítatlan. Ennek a természeti törvénynek fölismérése az újabb kor földtani és földrajzi kutatásainak egyik legfontosabb eredménye. Nem szabad azonban szemünk elől tévesztenünk azt a legújabbban megállapított törvényszerűséget sem, hogy a Földünkön végbemenő változások üteme nem egyenletes. Egyes csöndesebb, az ember figyelmességét nem foglalkoztató szakaszokat olykor rohamos változások időszakai váltják föl. Az előbbi szakaszokat emberi mértékünk tespedésnek tünteti föl s csak az utóbbiakon vesszük észre a változást.

A szerző a Sors kedvezéséből tanuja lehetett annak, amikor a «Fekete Földrész»-en a szinte észrevétlenül haladó, lassú fejlődés időszakát a rohamos átalakulások időszaka váltotta föl. E kettő határmesgyéjét az «Ugandai Vasút» megnyitása (1903) jelzi. Ezen a határmesgyén innen fekvő mai Afrikát állítja szembe *Kittenberger* azzal a régivel, amelyet — ennek utolsó éveiből — ő még jól ismert, s amelyre még nagyon ráillett a szállóigévé vált jelző: a «legsötétebb világrész». S jóllehet első pillanatra meghökkent az «öreg afrikánus», az író sajnálkozása a «régí jóidők» elmúltán könyvét olvasva bizony-bizony bennünk is föl-föltámad a sajnálkozás az igazán jellegzetes afrikai élet pusztulásán.

Igaz, hogy sajnálkozásunk — az íróéval együtt — a trópusi dús vegetáció: páratlan pompájú növényzet és színes, nyüzsgő állati élet pusztulásának, nem pedig a fehér embertől

irtózó, vérszomjas, alattomos fekete törzsfőnökök megritkulásának szól. Mert hogyha tudunk is örülni annak, hogy Nairobian (Kenya Colony), ahol «25 év előtt egy leütött zebra fölött mennydörgött az éhes oroszlán, most fehérre meszelt fakalitkájában a fekete forgalmi rendőr dirigálja az autók forgatagát...», az íróval együtt fáj-laljuk, hogy a lakottabb helyekről a legtöbb érdekes vad messze elhúzó-dott s megértjük, hogy a «fenséges oroszlán-koncertek» elmaradása olyan szomorúságot kelt a régi, az igazi Afrika ismerője szívében, mintha ódon, remekművű zenélő-óránk legkedvesebb dallama kicsorbul...

Kittenberger könyvén végigborong a melanchólia: a régi jó, paradicsomi ősvilág szépségeitől való fájó búcsúzkodás szomorúsága. S hogyha ezt az alaphangot fölismerjük és megértjük, igazoltnak látjuk az írónak egyik-másik olyan aprólékoskodását, amelyet különben hajlandók lennénk fölösleges terjengősségnek minősíteni. Aki látta, mint ahogyan *Kittenberger* jól látta, hogy az elefántfüves «kibirá»-s ősvadont 5—10 esztendő alatt is autó-utak szabdalhatják föl és traktorok hasogathatják barázdákra, az, ha módja van, iparkodik a még meglévő őszállapotot lehető hűséggel meg rögzíteni s az utókor számára legalább írásban megmenteni.

A szerző legfontosabb célkitűzésének a naplószerű hűség megtartását tekinti. Emellett sohasem téveszti szem elől, hogy a tudomány legcsekélyebb s ma talán jelentéktelennek látszó kis följegyzésének is komoly hasznát veheti. Innen van, hogy *Horthy* Jenő hat színes vázlata úgy kivirít a kötetből, mint — valóban sánta hasonlattal — a pipacs meg a búzavirág a búzátáblából. *Kittenberger* elsősorban természettudományos vagy néprajzi adatokat közöl, míg *Horthy* egyedül a tollhegyre kínálkozó életményt írja meg. A két írónak csak

két közös vonása tűnik szemünkbe: kitűnő megfigyelőképességük és emberszerető — no meg állatvédő — jó szívéük. És talán ez a két emberi jó tulajdonság a legnagyobb vonzóereje *Kittenberger* újabb kötetének, amely tárgyának általánosabb érdekénél és megkapó beállításánál fogva még az első köteténél is kedvezőbb fogadtatásra számíthat nemcsak a magyar, hanem a külföldi olvasóközönség körében is.

A kötetet a szerző — és részben ifj. vitéz *Horthy* István pompásan sikerült eredeti fölvételei díszítik.

Gaál István.

Gesztesi-Balogh Gábor: Katakizma.

Regény (Franklin-Társulat). A szerző kétkötetes, hatodfélszáz lapra terjedő művét regénynek nevezi. Távol áll tőlünk, hogy a regénynek valami elavult poétikai meghatározásához ragaszkodjunk, mely epizódokkal tarkított «egységes cselekvényt», kiszámított bonyodalmat s más egyebet követel a regénytől. A regény ösidők óta formátlan «műforma», amelybe minden képzelhető belezsufoltak: vallást, filozófiát, mindenféle más tudományt, művészetet, politikát, ipart, kereskedelmet, földművelést stb. A regény az emberi kultúra és élet minden megnyilvánulását magába olvaszthatja mint anyagot, csak legyen tehetség az írójában, hogy anyagát művészileg alakítsa, amit sokféleképen tehet.

Szerző a háborút választja tárgyaúl és anyagául, ami a rengeteg háborús regény után nem csekély bátorságra és vállalkozó szellemre vall. Kérdés: hoz-e valami újat ezen a téren s van-e elég művészi alakító ereje.

Megállapíthatjuk, hogy szerzőnk nem akarja összefoglaló, történelmi képét adni a háborúnak, nem csoportosítja anyagát erőszakosan valami tendencia kedvéért s nem költ regényes mesét, melynek háborús hátteret fest, hanem leírja a maga élményeit a trón-

örökös meggyilkolásától az októberi összeomlásig terjedő négy hosszú esztendő alatt.

Egy fiatalember lelki fejlődése a háború alatt, ez lehetne regényének magyarázó címe.

Hőse Miklós egy vagyonos, konzervatív, régi nemes család fia, aki a dzsentrí-osztálynak gondtalan életét éli. Megszerzi a jogi doktorátust s valami állást készül vállalni. Sokat utazott külföldön, sportol, fiatalos könyvműséggel lumpol cimboráival, szereti és élvezi az életet, de finomabb lelkű, mint a többiek s noha filozófia és vallás nem irányítja tetteit, mint az akkori legtöbb fiatalemberét, valami belső nyugtalansággal döbben rá élete ürességére s idegesen keresi az élet célját, értelmét, figyelmelelke titokzatosságát. Örül a háborúnak, mely majd ledönti az embereket egymástól elkülönítő sok válaszfalat s reméli, hogy annak forgatagában megismeri az embert, önmagát s az élet igazi lényegét.

Végigéli a háború minden derűs, fölemelő és minden borzalmas, lesújtó mozzanatát. Érdekes, színes képsorozatban tárja fel tömérdek élményét, lelkének százféle változó hangulatát s gondolatait, melyeket élményei keltenek benne.

Kötelességérzete, hazaszeretete, jó szíve, nemes altruizmusa rokonszenvesse teszik s így lelki vívódásait érdeklődéssel kísérjük.

Reflexiói néha közhelyszerűek s nem elég mélyek, élményei nem mind újak és érdekesekek, de becsületes nyíltsága, őszintesége, mellyel elmondja őket s romlatlan, jó magyar szíve megveszteget bennünket.

A háborúban elmúlik boldog, gondtalan ifjúsága, sok csalódás és kiábrándulás éri, a szomorú és tragikus összeomlás lesújtja. Az élet értelmét sem tudta megtalálni, csak egy vigasztaló gondolata van, hogy a háború céltalannak látszó, irtózatossá pusztítás

tisztítótűz volt, mely «közelebb hoz majd Istenhez».

Ez a konklúzió nem következik ugyan logikusan az előzményekből, de mégis némi derengő fényt vet hő-sünk további életútjára.

A fentebbiekben talán rá tudtam mutatni arra, hogy mi az új a regényben.

Másik kérdésünkre röviden azt felelhetem, hogy a fiatal szerző művészete még nem kiforrott. Emberábrázoló tehetsége gyenge. Regényében

szereplő alakjai, noha sokat beszél róluk, többnyire csak nevek maradnak. Azután hiányzik belőle az íróművész összefogó ereje, mely bőbeszédűségtől menten kevés szóval többet tud mondani, kevés vonással pregnánsabb képet tud rajzolni, mint sokkal és a stílusnak magasabb művészete. Fő dolog azonban az, hogy szerzőnk tehetséges, akit a világnézeti és lelki elmélyülés, tanulmány, meg a művészi gyakorlat jobb íróink sorába emelhet.

Szinnyei Ferenc.

Kritikai Napló.

Duhamel: Scènes de la vie future.

Jelenetek a jövőből: az ember Wells időgépre gondol s vonakodva kezd bele a hosszú előszóba. Kit érdekel a jelenből kiszámítható jövő? Kit érdekel az utópiát szolgáló jövő? A tizenkilencedik század engedelmes jövője, a történelmi következetesség zsinórján vezetett bari farkasfogakkal fordult vissza naiv vezetőjére. A harapások még vérzenek s többé nem merjük azt állítani, hogy kiismertük a bárány, fenevad természetét.

Szerencsére Duhamel jövője nem az utópia Óperenciántúlja, csak az az Oceánontúl, ahol az emberiség jövője készül. A föld nagy s egy pillanatban sokféle század fér el rajta. Ázsia a múlt, Európa a jelen, Amerika a jövő. Az idő forrása valahol Csikágó körül van s Newyork fölött, az Atlanti-Oceánt keresztezve árad kelet felé. Ami Amerikában «van», nálunk «lesz». Semmi szükség sincs Wells időgépjére; ülj fel egy óceánjáróra s egy hét alatt a «Jövő élet» országában vagy. A *Scènes de la vie future* amerikai utirajz.

Utirajz, helyesebben utipolémia. Duhamel nem amerikai képeket hozott Franciaországba, hanem a francia szempontot vitte át Amerikába. A könyv háromnegyedrésze beszélgetés. M. Duhamel vitatkozik Mr Pitkinnel, Mr Stonesszal, dr. Brookkal. Mr Pitkin büszke Amerikára, M. Duhamelt megfélemlíti Amerika. Duhamel érvei elképesztik Mr. Pitkint, egy pillanatra maga is Duhamel gukkerén át nézi önmagát s a százmillió Mr. Pitkint; ő maga is megborzad Amerikától, de aztán felülkerekedik a védekező megszokás, rámosolyog a vendégre: ah, a francia esprit; ezek a franciák javíthatatlanok.

Mért polemizál M. Duhamel Ameri-

kával? Mert ő is azok közé tartozik, akik kétféle civilizációt ismernek: egy humanistát, amely az embert emberibbé teszi s egy mechanikai-higiénikust, amely toronyvárosokat épít s törvénybe iktatja a fogkefe kötelező használatát. Duhamel abban a boldog évtizedben született, amely még regényeket írt a fogkefe civilizáció megváltó hivatásáról s ahhoz a nemzedékhez tartozik, amely borzalommal eszmélt rá a humanista civilizáció alulmaradására. Egyre több gondolkozó hördül fel a gép- és sportáldás ellen, amely a szellem papjaitól elragadja utolsó hívőiket s mint új özönvíz, sziklák csúcsára szorít fel mindenféle humanizmust. Európa elamerikásodik, panaszozzák ezek a gondolkozók s Duhamel az a francia, aki barlangjában keresi fel a fenevadat. Az ő taktikája ez: Az ember olyan, hogy természetesnek találja, amit megszokott. Az amerikaiit nem ijeszthetem meg azzal, hogy ő amerikai; az európaiit sem azzal, hogy ő európai. Amerika és Európa közt azonban húsz év van, Amerika húsz évvel amerikaibb, mint Európa. Ezt a húsz évet érdemes lesz kihasználni. Amerika még elborzaszthatja az európaikat, akik önmagukon már nem tudnak elborzadni. Duhamel azért utazott Amerikába, hogy szuperlatívuszban szidhassa Európát.

Ez az oka, hogy M. Duhamel Amerikában csupa olyan dolgon borzad el, amin Európában is elborzadhatott volna. Autó, mozi futballmérkőzés, vágóhíd, reklámtábla nálunk sem vadonatujdonságok. Duhamel tehát nem az autók és a reklámtáblák ellen agitál, hanem a sok autó és a sok reklámtábla ellen. Amerika az ő számára mennyiség-tani probléma. Amerikán bizonyítja be, hogy a hu-

manista civilizáció fordított arányban áll az autók számával (gép vagy «baconi» civilizáció). A könyv állandóan visszatérő tétele: az amerikai elbutulás az amerikai civilizáció következménye.

Attól a pillanattól fogva, hogy az óceánjáróra behatoló egészségügyi őr a szájába akarja nyomni a hőmérőt, Duhamel semmivel sincs megelégedve. Ő maga is orvos s nagyon jól tudja, mit jelent az, ha egy országban az orvosoknak ilyen túlzottan nagy a hatalmuk. Az orvostudomány természetes törekvése, hogy az ember ne a betegségekbe pusztuljon bele, hanem a betegségek elleni védekezésbe. A higiéné Hangyaország szent tudománya. Az államnak kötelessége polgárai egészségét polgárai ellenében is megvédeni: ez az a tétel, amellyel az állam polgárait a legtetszetősebben igazhatja le. Az örültek ivartalanítása, az alkoholtilalom ennek a hangyacsináló konformizmusnak a feltűnő kinövésai. A szájba dugott hőmérő Duhamel szemében szimbólum: ez a hőmérő ábrázolja Amerika önkéntes rabszolgásgát.

Amerika az az ország, amely a legsikeresebben nyomta el az emberi szabadságot. Annyira, hogy az amerikai polgár semmire sem olyan büszke, mint a szabadságára. Nem veszi észre, hogy e látszatszabadság mögött Amerika rabszolgája sinylődik. Hogy is venné? Értelmét elkábitják a sületlenség templomai: a mozik; fülét betömi a rádió konzerv-zenéje; a reklámtáblák elfogják szeme elől a tájat; kozmikus helyzetérzését kiszédíti belőle az előremenő ringlispil: az iram. Vidámsága tánc, amelynek másutt más neve van és tilos alkohol, amelynek becézőneve lehetne, hogy méreg. A szállodában, ha a férfinak nőlátogatója akad, nyitva kell hagyni az ajtót: ez az erkölcs. De a fiatal lányoknak bőrzei árfolyamuk van s ha a serdülőn tizenöt éves

korában kiüt valamelyik ősenek egy csepp néger vére, azonnal kiközösítik.

Az amerikai azt hiszi, hogy igényei vannak, pedig csak Amerika parancsol rá igényeket. Gyártás és fogyasztás viszonya az ember ellen fordult. Az emberek nem azért gyártanak, hogy fogyasszanak, hanem azért fogyasztanak, hogy gyárthassanak. Az egyéni élet menedékhelye: a család oda. A családi életet kidobták az utcára, az ember klubokban látja vendégül a barátait. A munkahely gálya-pad: az egy-egy mozdulat végrehajtásából álló ipart az újonc félóra alatt megtanulja s üzheti, amíg el nem kapja a gép. Az életnek nemcsak hogy nincs értéke, de meghatározott értéke van. Az expresszvonatok pl. szabadon szelik át a legforgalmasabb városrészeket, mert a társaságnak a bal-esetkártérítés kevesebbe kerül, mint az aluljárók megépítése. Mondani se kell, hogy a szellem ebben a gépországban nyomorog. Az értelmi fényűzést képviselő könyvtárakkal nem arányos a könyvéhség: a diákélet legnagyobb eseménye az egyetemek közt vívott mérkőzések.

A száguldó tehetetlenség világa ez. Amerikában tehetetlenségüknél fogva száguldanak a dolgok. Itt még a forradalom is elképzelhetetlen; Amerika a forradalmat is magával rántaná. Csikágónak van egy útja, ahol csak autók közlekedhetnek; minden autó harmincöt mérföldes sebességgel. «S ha valaki kevesebbel akar hajtani?» kérdi Duhamel. «Képzeld el egy vörösvérsejtet», feleli vezetője, amely kisebb sebességgel akar előrehaladni, mint társai.» Hát igen, képzeljen el! Ebből a kitűnő hasonlatból Amerika géniusza kiált.

Mondani se kell, hogy ez a génusz előttünk is gyűlöletes. Ha a tizenkilencedik század művésze valami próféta- vagy demagógféle volt, az új művész aszkéta. Az a korról él, mi a kor ellen. Akik ma kezdünk írni,

valamennyien a Duhamel Amerikájától fojtogatva s a Duhamel Amerikáját fojtogatva írunk. Senkit sem vetünk meg annyira, mint az Amerikának béreskedő íróit és semmire sem vagyunk olyan büszkék, mint a magányunkra. A Duhamel-féle vitairatokban azonban minden együttérzésünk ellenére is csak félörömünk telik. Nagyon meggyőző ahhoz, hogy egészen igaz legyen. Amit Duhamel elénk tart, attól félek, nemcsak fél igazság, de fél-Amerika is. A nagy spanyol írók igazi olvasótere ma Délamerika s vajjon nem áramlik-e Északamerika felé is egy európai áram, szemben azzal, amely Duhamel Amerikáját zudítja ránk. Ki bizonyítja be nekem, hogy a jövő forrása Csikagóban van s nem az ősi Athénben, vagy az élő Párisban, vagy éppen többek közt az én tollam alatt. A szellem embere minden korban semmiség volt, a szellem azonban ma is nagy dolog. S hátha a szellem a jövő legigazibb forrása; a szellem, a nagy alámosó. Amerika legnagyobb költőjének a versei Párisban jelentek meg s az amerikaellenes amerikai irodalom nem egy új Amerika-e maga is? Életképebb, mint amelyik holnap talán a levegőbe röpül. Ha a csikagói vágóhid vércsatakos néger hóhérját s Menkint, a nagy szatirikust egymásnak engeded, könnyen megtörténhetik, hogy a néger húzza a rövidebbet.

Azt hiszem, meg tudom mondani, mi nem tetszik nekem Duhamel utipolémijában. Nagyon szellemes, nagyon nekünk beszél, csak egy kicsit — «amerikai».

Eugenio d'Ors: Oceanografia del tedie.

Az orvos nem bízik a Szerzőben: nem pihenést ír elő neki, hanem nyugalmat, abszolút nyugalmat. Tudja, mit jelent az, amikor egy író «pihen», ebben a pihenésben nincs köszönet.

Tessék unatkozni. Amennyire lehet, sem egy mozdulatot, sem egy gondolatot. Szerző nem annyira önfenntartási ösztönből, mint inkább, hogy az akaratát próbára tegye, belemegy a játékba. Otthagyja Barcelonát, kiutazik a közeli fürdőhelyre, beleveti magát a hotelpark egyik nyugalógyába és megpróbál nem mozdulni és nem gondolkozni. A nyugalógyba délután félnégykor veti bele magát s a hirtelen augusztusi zápor este félhatkor zavarja ki. Ennek a két órának a története az Oceanografia del tedio: az Unalom oceanografiája.

Mi történik a Szerzővel ez alatt a két óra alatt? Az Első Részben: Meleghullámok futnak szét a szemei közül kiindulva az egész testében. Két szag küzd a nyugágya fölött. Megakad a szeme egy villamos ívlámpán. Fölnéz a fölfeléörvénylő égre. A fehér falon szinkarikák keringőznek, egész kis tűzijáték. Fekszik, tehát a lábahegyét látja, lefelé tudja, hol végződik a teste, a feje irányában azonban nem, erre felé nincs vége. A nyári fák lombjai alól a téli fák póreségét hántja ki a szeme s a lomb zöldje s a lombrések levegője arányosjátékával geometrikus figurákat idéz elé. Megindul az öntöző cső s vízsugarának a táncá edes részegségbe ejti. Az égre is feltáncol egy felhő. Lépések hallatszanak mögötte: Lépések a homokban, szuggesztív mozcím. Elzsibbad egyik lába s lassan visszatér bele az érzés: mintha újra kinőtt volna, amit egyszer már leamputáltak. Anélkül, hogy mozdulna, nyújtózik egyet: dicsó, heroikus érzés.

Ennyi az Első Rész tizenhat fejezete. A Másodikban egy másik nyugalógyon megjelenik a nő, az unalom ellensége. Az égen a Birtoklás és a Fegyelem akarata csatáznak s a kertben a Szerző és az ismeretlen nő farkaszemet néznek. A nőt az orvosi előírás Wagner tiltott Brunhildájává növeszti, a nővé, akiért az anyák sírni szoktak. Óriási feszültség: a Szerző le-

veszi egyik lábát a nyugágyról. A Fegyelem akarata azonban még idejében megállítja a másik lábát: a nő szeme haragosat villámlik s amikor a Szerző megint oda pillant, a kísértő már el is tűnt. A Fegyelem akarata győzött, a Szerző azonban kifáradt. Pirrhuszi győzelem volt. A harmadik részben a Szerző migrént kap s a kitörő eső bekergeti a szállodába. A nyaralásnak vége, a Szerző belátja, hogy ő nem unalomra termett. Visszautazik Barcelonába s megállapítja, hogy egyik emberben van tűz, a másikban nincs s akiben van, annak égnie kell. Mindenki a maga törvénye szerint.

Erről szól Eugenio d'Ors Oceanografiája. Ilyenféle könyv után egyetlen kérdésünk marad: miért írta meg az írója ezt a könyvet? Mit akar ezzel a történettel, amelyben semmi sem történik? Erre a kérdésre maga a könyvcím sugallja az egyik választ. Az ókor meddő síkságnak nevezte a tengert; a tenger azonban nem meddő: az újkor felkutatta s az élet páratlan szép színjátékára talált benne. Megcsinálta az oceanografiát. Ors az unalom «meddő síkság»-ának az oceanografusa. Búvára lett a semminek s új vegetációt fedezett fel az eseménytelen és gondolatlan pillanatokban. Az Oceanografia del tedie tehát dimenziónyitó könyv: mélységet talál, ahol eddig felület volt. Amióta a pszichológia elbűvölte az irodalmat, feltűnő gyakori az ilyen könyv. A lélek az a százdimenziójú tér, melyből minden bátor felfedező új sztereometriát és új perspektívát horgász ki. Proust, Ramon, Joyce nemcsak írók, de feltalálók is. Ors csinja azonban a legegyszerűbb és a leghatásosabb. Operáljuk ki az emberből, amit a legfontosabbnak szokás tartani benne: a gondolkodást és a tettet s még mindig marad egy csomó benyomás, érzélem, agyvillanás, csináljunk ebből embert. A biológusok agykérgüktől megfosztott kutyákkal kísérleteznek; Ors

unatkozója is ilyen felsőbb központjaitól megfosztott, szellemtelenített ember. Félelmetesen bonyolult életű, szervezetét kimerítő ember, akit elég két órára a szellem kormányzata alól kiengedni s magunkra uszítani, hogy kétségbeesetten követeljük vissza a gondolkodást és a munkát.

Ors könyve tehát a címe felől nézve pszichológiai kolumbuszokodás. Egy élelmes idegorvos még szaktanulmányok aprópérezére is beválthatná: «Diffúz asszociációk figyelemkikapcsolásos lelkiállapotoknál» egész jó cím volna. Ez az Oceanografia del tedio azonban csak igen kis mértékben az Unalom oceanografiája. Sokkal kevesebbet fedez fel, mint amennyit elmellőz; inkább tagad, mint állít. Ha a műfaji jellegét kell meghatároznom, legszívesebben «esztétikai tüntetés»-nek nevezem. Történet, amely tüntet a történetek ellen. Az esemény ellen eseménytelenséget szegez, a fontos helyét a nemfontossal tölti ki. Az egész mű százharminc oldal, de ezt három Részre osztja s a részeket több tucat fejezetre. Minden fejezetnek külön, sokatigéző címe van. Úgy jelöli ki a dolgok helyét, mint a legkomolyabb könyv, csak épen a dolgok: semmiségek. A bányakatasztrófa helyébe egy ikragörcs s a szerelmi vallo más helyébe a nyugágyról lecsúszó balláb. A könyv felépítése hibátlan, stílusa biztos, fegyelmezett. Sehol semmi lazaság, könnyelműség. Azorin egyszerre olvasta Racine Phedrájával s azt írja: a kettő ugyanaz; ami az egyik az intelligenciának, az a másik a szenvedélynek. A véletlennek ebben a mondásban bizonyára több része van, mint az igazságnak; az azonban bizonyos, hogy az Oceanografia klaszszicizáló mű. A művész különös gondal fényszeríti ki művészetének páncélját, csak a sisakban és a mellkosárban nincs semmi. Üres, mint a múzeumok páncéljai. Amit Ors az unalom mélyén talál, csak másodsorban pszichológiai

felfedezés, elsősorban szándékos, művészi tartalmatlanság. A történet formái a semmire (vagy alig valamire) alkalmazva. A szerző többre becsüli a semmit a történetnél. Úgy tüntet az irodalmi hagyomány ellen, mint az, aki a magyar politika ellen üres lappal szavaz.

Nagyobb kérdés, hogy mi a jelentősége ennek az esztétikai tüntetésnek? Bizonyos, hogy Ors nem magányos tüntető, nem az a föltünési vágy űzi, amely másokat a Turulmadárra zavar. Az irodalom és a képzőművészet egy jelentős része Orssal együtt tüntet, az ilyenféle esztétikai tüntetés mindennapos. Ha a műfajoknak vannak állandó normáik s vannak korszerű változataik, a mi korunk műfajváltozataiban erős a hajlam, hogy az örök műfajnormák ellen fellázadjanak. Minden képtárlátogató megérti ezt, de megérti az is, aki Gide *sotiejait* vagy Joyce *«regény»*-ét olvasta. A mai műfajok féligmeddig műfajkarrikaturák. A művész komolyan veszi művészetét, de nem veszi komolyan a műfaj megszabta feladatát. Föltartja a kelyhet és a kehelyben nincs bor; nagy méltósággal rendezi meg a koronázási ünnepséget, de akit megkoronáz: egy csimpánz. Művész, tehát őrzi mestersége szent gyakorlatát, de nem adja oda mesterségét a kor *«égetően fontos»* témáinak.

Élő dolgok halálát várja. Ki akarja bőjtölni a korát.

Werfel: Barbara oder die Frömmigkeit.

Nincs kegyetlenebb műfaj a regénynél. A koncipiális észrevétlen fogyatkozását mint torzszülést adja vissza s őrvás méretei plakáttbetűkkel hirdetik az író módszerhibáit. Egy tehetős író rossz regénye mindig megdöbentő. A műfaj aránytalan bosszút állt a nemes erejét pazarló művészen; úgy érezzük, nem lett volna szabad ilyen kíméletlenül megsemmisítenie a

beléölt szépséget. Ugyanakkor azonban tanulságos is ez a bosszú, mert a műfajok is, mint az emberek, bosszúállás közben leplezik le igazibb természetüket.

Werfel *Barbarájának* páratlanul szép a témája. Barbara egy egyszerű cseh parasztasszony, a korán elárvult Ferdinándnak a dajkája. Az udvarlótartó anya, az öregedő k. u. k. ezredes otthonában Barbara paraszt nyugalma, nehézkes szeretete és jámborsága az egyetlen, amiben az ideges, elfogódott fiú megkapaszkodhat. Az anya Dél-Amerikába szökik és ott pusztul el, a magáramaradt ezredes a hadgyakorlaton üti meg a guta; Ferdinánd fecsegő, nagyravágyó anyai nénjéhez kerül s nem csoda, ha a szíve nem vet új gyökeret, abból él, táplálkozik, amellyel dajkájához tapad. Tízéves korában katonaiskolába dugják, majd amikor ott nem válik be, egy papneveldebe s most már egyre ritkábban, hónapos, éves, évtizedes időközökben láthatja az öreg cselédet, aki hazaköltözik csehországi rokonaihoz. Csakhogy Barbara sokkal jobban szaturálta Ferdinándot, semhogy kivethetné magából. A regény ennek a gyerekkori Barbarának a kifakadása a férfi Ferdinánd érzelmvilágában, sőt intellektusában. Egyik ismerőse kiszökteti őt a papneveldeből, orvostanhallgató lesz, megkóstolja a nyomort, mint önkéntes végigsanyarogja a háborút, mint katonaszökevény részt vesz a bécsi forradalomban. A háború szívkieményítő borzalma s a szellem-csömörös bécsi intellektuelek cinizmusa azonban hiába akarja átgyúrni őt: Barbara tiltakozik. A szíve rostjaiban élő cseh asszony felveszi a harcot az érzelmi és értelmi élet magasabb fokán is s megmenti kedveltjét a jámborságnak. Ferdinándból nem lesz sem híres, sem kiváló ember, egy földközítengeri hajón hagyja őt a regény, mint egyszerű hajóorvos, aki azonban bátran a tengerbe dob-

hatja a vén cseléd ráhagyott aranyait, amelyekhez csak végső esetben szabad nyulni, Barbara igazi tartalékja nem ez az arany, hanem a megőrzött szíve.

Sajnos, ezt a kitűnő témát, amely sokkal szebb, mint amilyen hálás, Werfel többszörösen elhibázta. Az első nagy hibára maga a téma kényszerítette rá az író. A dajka jámborságának a kivirágzása a férfi életében: életregényt követelt. Az életregény azonban (nem az elbeszélés) ellenmondás. A regényábrázolásnak megvan a maga sűrűsége. A regény nehezen veszi fel az időt, lomha teste nagy ügyvel-bajjal mozdul odább. Egy harminc esztendeig huzódó regény (a prousti méreteken alul) abszurdum. A kétszázoldalas elbeszélés jobban elbír egy életet, mint a nyolcszázoldalas regény. Werfel e nehézség elől úgy tért ki, hogy életregény helyett négy élettörédeket adott. Csakhogy ezek az élettörédek, az elsőt kivéve, sehogy sem felelnek meg a céljuknak. Egy élettörédéket lehetne, mint Proustnál, időbeli: egy-egy pszichológiai motívum érlelődésének a története; vagy térbeli: rövid időre összesűrített események, rövidleg merőlegesen szelik át ezeket a folyamatokat. Barbarához kétségkívül az előbbi illet volna, négy töredék azonban mindenhogyan kevés. Werfel az ijesztő hézagokat aztán egy felemás, egészen tökéletlen módszerrel iparkodik betömni. A töredékek hosszú elbeszélésekkel nyulnak vissza a töredékek közti időközökbe, szétfolynak az időben és nem töltik ki, térbeliek, dramatizáltak akarnak lenni és nem azok. Az egész regény meddő küzdelem Ferdinánd életével. Harminc esztendő, amelyet a nyolcszáz oldal sehogy sem tud megemészteni.

Ez a módszerhiba (amely leírva nem is olyan súlyos, mint olvasva) egymaga is elég volna ahhoz, hogy a regényt elüsse a témában bejelentett nagy jussától. Csakhogy vannak itt végzetesebb hibák. A papneveldebe

zárt Ferdinándot egy fiatal zsidó ember menti ki börtönéből. Ez az Engländer elszakadt zsidó hagyományaitól, belecsömörlött a megváltó intelligenciába, de betéve tudja az egyházatyákat s a kereszténység intelligenciafölötti igazságait hirdeti; a kereszténységét, amely neki elsősorban zsidó probléma. A frontra viszont egy másik zsidó emberrel utazik ki, az élet minden helyzetében magát kellett Weisszel, aki olyan jellemzőn egyesíti a szereplési viszketetget s a szellem nagy dolgai előtti alázatot. A frontról visszakerülő bécsi lumpenintelligenz kávéházában megint csak zsidók közt forog s ebből a sok zsidóból: a zsidók megtérítésébe beleőrül elméleti zsidóból, a bécsi vörösörség parancsnokává szökellő gyakorlati zsidóból, a hisztérika és pénzmágnás zsidókból szegény Barbara oldalán egy új regény bimbózik ki: a zsidóság regénye. A Barbara-téma azonban semmiképp sem indokolja a zsidó probléma ilyen méretű beburjánzását a regénybe. A könyv teljes címe voltaképp: Barbara oder die Frömmigkeit und die Juden. A címnek ez a megtoldása talán nem is volna olyan nagy baj, ha a két regény két különböző ábrázolásmódot nem jelentene. Abban a különös helyzetben vagyok, hogy az izlés és művészi igazság nevében kifogásolnom kell a zsidók rovására dolgozó féloldali naturalizmust. Werfel, mint Weininger és olyan sok kiváló zsidó, nem a legenyhébben ítéli meg népét, viszont nagyon jól ismeri. Egy ok, hogy egyoldalú naturalizmusát rájuk szabadítsa. Míg a zsidók a valóság éles, kíméletlen világításában mozognak, Ferdinánd az ő Barbarájával az idealizálás szépítő árnyékában marad. Viszont a zsidóknak meglehet az az elégtételük, hogy élnek, míg a kissé szerelmes szemekkel nézett Ferdinánd (a jó keresztény, akibe a szerző magát is belecsente), meglehetősen bizonytalanul imbolyog át

önmaga élettörténetén. A regénynek ez a mellékalakokra irányított clair-obscure azonban semmiesetre sem használt a jámbor Barbarának.

Ami azonban az emészthetetlen időnél és a póruljárt zsidóknál is jobban bántott ebben a regényben, az egy különös hamis csengés, amelyet legszívesebben stíl-interferenciának neveznénk el. Interferenciának mondják a fizikában, ha két találkozó hullámmozgás megsemmisíti egymást. Az a két egymást megsemmisítő hullámmozgás, amely e regény állandó interferenciáját adja : a tehetség és az izlés. Az ember tehetsége olyan mint önmaga ; az izlése azonban olyan, amilyen szeretne lenni. Minél elégedetlenebb valaki a saját legbensőbb természetével, annál valószínűbb, hogy izlés és tehetséginterferenciája bekövetkezik. Nemrég temettük el a magyar irodalmi élet egyik nagy alakját, akiben az alaptermészet ellenében keletkezett izlés az írókat teljesen megsemmisítette. Werfelben megrontja. Werfel tulajdonképpen egy Freud-szerű, kicsit kicsinyes, sötét talentum, Európa pszichológiatébolyának a gyermeke, akinek, mint valami lélekvakondoknak, lelke lázas tárnáiból kellene a földet hánynia. Werfel, a tájékozott kultúremler azonban megveti az ilyenféle tehetséget, neki klaszszikus ideáljai vannak, nem szereti a

fegyelmezetlenséget, ő túl van a sznobtudományon, a pszichológián. Az előkelőség nekimegy az őszinteségnek. S az izlésnek sikerül is annyira eltompítania a tehetséget, hogy az embernek az a benyomása, mintha egy nagystílű másodkéz íróval volna dolga, aki még a zsenialitást is bizományba kapta. Viszont a természet is visszaüt ; az izlés még a stílegységet sem éri el, sőt az alaptehetség félszeg rugódozása sokhelyütt mint izléstelenség mutatkozik.

Ortega spanyol folyóirata nemrég közölte Werfel készülő könyvének egyik fejezetét. A sznobizmusnak soha olyan kitűnő élettanát nem olvastam még. A Barbarával kapcsolatban azonban tanulmányt lehetne írni a sznobizmustól való rettegről, mint írói gátlásról. Azt hiszem, e regény minden hibája ebből a félelemből ered. Ez a félelem, mint minden önmagunk elleni harc, nagyon tisztelretreméltóvá köszörülheti a jellemet (Werfel egyike a legrokonszenvesebb szellemeknek), az írókat azonban ez a félelem tönkreteszi. Nem lehet minden mondatunkban őrizkedni, hogy valamit el ne kövessünk. Inkább legyek sznob, minthogy ne akarjak sznob lenni. Különben nem is nehéz belátni, hogy ez a «sznobizmfobia» a sznobizmus gyógyíthatatlan felsőfoka.

Németh László.

Tudományos élet.

Borsszem Jankó. — Az ómagyar Máriasisiralom rejtelmek. — Középkori magyar oklevéljegyzék. — Károlyi Árpád.

A Magyar Nyelvtudományi Társaságban a klasszikai tanulmányairól és vallástörténeti módszeréről ismert Kerényi Károly tartott érdekes előadást az árpádkori személynevek egy csoportjáról. Az Árpád, Borsod, Buzád, Somod (Somogy) nevekről eddig is tudott dolog volt, hogy azok egyes növénymagok kicsinyítő képzővel ellátott alakjai. Kerényi a névadásnak ezt a módját összehasonlító etnológiai alapon magyarázza. Kiemeli, hogy a primitív néphitben — legteljesebb alakban az ausztráliai és afrikai népeknél — a magzatot a szemes növénymaggal azonosítják, sőt egyes népek a generatio tényét is a magnyeléssel kapcsolják össze. A magyar mesékben almát, a tót alakokban borsószemet nyel az asszony, ki Borsszem, illetve Babszem Jankó anyja lesz. Feltűnő ennek a néphiedelemnek a rómaiak hitvilágával való hasonlósága is. Itt is a lakodalmi nép magokkal dobálja meg a fiatal házaspárt és a Granius, Fabius (faba = bab) családnevek pontosan megfelelnek a magyar Buzád-, Borsod-féle nevek alkotásmódjának. Egyes afrikai népeknél a házaselet azzal kezdődik, hogy az asszony a férfitől ételt, főleg gyümölcsöt fogad el. Úgy látszik, hogy a «zabi gyerek» elnevezés is eredetileg nem zabban talált gyerek, mint a mai magyarázat tartja, hanem olyan kifejezés, melyben eredetileg komolyan, később tréfásan a zabszemevésnek tulajdonítják a paternitást. Kerényi még Álmosnak legrégebbi *Almus* alakját is az almából magyarázza a fentebb em-

lített módszerrel, de ez ellen a feltevés ellen már komoly nyelvtörténeti argumentumok szólnak.

*

A magyar közönség először a Napkelet hasábjain olvashatta a hét évvel ezelőtt felfedezett ómagyar Máriasisiralom szövegét. Ennek a valószínűleg Anjou-korbéli első verses magyar nyelvemléknek a szövegében számos homályos passzus akad, melyet még a mellé állított latin forrás ismeretével sem sikerült kielégítő módon megmagyarázni. Mészöly Gedeon most az Akadémiában bemutatott tanulmányában a legnehezebb fordulatok, szavak igen nagy leleményre valló magyarázatát adja. A sokat vitatott sorral: a «sirolmol sepedik»-kel kapcsolatban más Mária-siralomból merített analógiák segítségével rámutat arra, hogy az a régi «szepeg» értelmének felel meg, a szepegés ugyanis régen hangos jajgatást jelentett. Megoldja az eddig megoldatlan szakot is: «Tüled válnum de nüm valállal, hul így kínzással, fiom halállal», ami szerinte a latin szöveg figyelmes tanulmányozása után mai magyarsággal következőképpen hangzik: «Tüled válnom kell, de nem boldogsággal (t. i. abban a reményben, hogy találkozzunk), mert hiszen most kínzatol fiam, halállal». Mészöly megoldásai azért hatnak meggyőzően, mert a nyelvtörténeten kívül a stílustörténetet is figyelembe veszi.

*

A Néprajzi Társaságban Madarassy László a bükki fafaragó népiparról tartott előadást és szomorúan láttuk, hogy az etnográfus ezúttal is lélekharangot húzott: egy régi és ősi iparág pusztulásáról számolhatott csak be a tárgyi néprajz kiváló ismerője. Legtöbb helyen már csak a padláson lehet megtalálni a régi fafaragó szerszámokat, melyeknek olykor még a nevét is elfelejtette az újabb nemzedék. Másutt forgalmi adóellenőrt sejtve a gyűjtőben, egy híres öreg orsófaragómester még azt is letagadta, hogy valaha orsót látott. A borsodi Cserépfaluban van még némi maradványa a valamikor virágzó fafaragásnak; itt még akad egy-két mester, ki sajátosan eredeti faragószékén egyszerű vagy diszes jármot, facsészét, orsót, guzsalyt, borotvakést, mángorlólapickát tud készíteni. A magyar háziipar kedvelői talán a fafaragókért is tehetnének valamit; hiszen népi himzés dolgában oly szép eredményeket értek el . . .

*

A Magyar Tudományos Akadémia nemrégiben adta ki Szentpétery Imre ú. n. oklevélregestáinak (I. kötet) utolsó füzetét. Laikus számára nem sokat mond ez a kiadvány, de a középkor történésze, a régi magyar nyelv kutatója nagy megkönnyebbüléssel forgatja az *Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzékét*. Végre kezében van az árpádkori oklevelek teljes és hiteles leltára; nem verejtékes munkával, sokszor egy életen át tartó lassú és türelmes gyűjtés, oklevélgyűjtemények és szakfolyóiratok feldolgozása árán kell ezután önmagának összeállítania azt a jegyzéket, mely nélkül sem alapos munka nem végezhető, sem megbízható eredmények le nem vonhatók. Az okleveles középkori anyag fontossága a modern történeti kutatás szempontjából nőttön nő s ha a politikai és művelődéstörténeti tanulmányokban már eddig is nagy szerepet

játszott, a nyelvészet csak újabban kezdte kutatásaiba bevonnai, míg több más történeti disciplina, mint pl. a jogtörténet csak igen töredékesen vette figyelembe. Szentpétery kiadványa után már senki sincs felmentve az oklevélanyag ismerete alól: az utalások és kritikai megjegyzések segítségével, melyek a magyar oklevélanyag legalaposabb ismerőjétől származnak, az iskolázott tudós könnyűszerrel aknázhatja ki középkori történeti ismereteink legértékesebb, mert legmegbízhatóbb forrásait, az okleveleket.

*

Ugyancsak az Akadémia kiadásában, a könyvkiadó vállalat jól ismert sorozatában jelentek meg legújabbán Károlyi Árpád összegyűjtött tanulmányai. Kevés tudósnak jár ki életében, hogy szétszórta jelentet tanulmányait egy kötetben *újra* kiadják, ha csak ezt a maga költségére meg nem teszi. Károlyi Árpád megérdemelte, hogy vele kivételt tegyenek, mert ő bizonyos tekintetben a magyar történetírás klasszikusa, az idősebb generáció legműveltebb tagja, kinek stílusa is bizonyos klasszikus tömörséget árul el. Tanulmányait az teszi értékesé, hogy ő mint a volt közös külügyminisztériumi levéltár igazgatója, ki a bécsi okleveles anyagot jól ismerte és feldolgozta, számos fontos történeti kérdést egészen eredeti megvilágításba tudott helyezni. Így az 1604. évi XXII. artikulusról, mely a protestánsok elleni mozgalom megindítója volt, az élt a köztudatban, hogy azt Forgács Ferenc vétette be a törvénycikkek közé. Károlyi Árpád az eredeti okmányok alapján megállapította, hogy az artikulust Mátyás főherceg ösztönzésére az udvar egyik obskurus fogalmazója: Himmelreich Tiburtius szúrta bele a törvénybe, miáltal sok szerencsétlenségnek és huzavonának lett okozója. Bocskay, Thurzó György, Bethlen Gábor, Thököly Imre alakjai is erős re-

liebben emelkednek ki Károly Árpád tanulmányaiból. Érdeklődése inkább a politikai történetnek szól, különös érzékkel kezeli az alkotmányjogi problémákat. Józan, világos történelmi látása az ő fiatal korában — Thaly romantikus antihisztórizmusának kora — elég ritka adomány s érdekes látni, mily örömmel ragad ki olykor ő, a kálvinista liberális nemzedék előkelő képviselője, ismeretlen katolikus nagyságokat a feledés homályából és mutat rá történelmi fontosságukra: éreztetve mintegy, hogy a történész számára a felekezeti szempont veszedelmes impedimentum. Ő állapította meg először — s ez újból elfogulatlanságának bizonyítéka — hogy a protestáns vallás tanai «a cujus regio, illius religio hallgatag elismert, érvényben volt elvénél fogva» terjedtek el (170. lap). Korának liberális történetsszemlélete

inkább érdeklődési körén érezhető, mely a nemzeti ellenállás és a köz- és alkotmányjogi harcok korára szorítkozik. Az árpádkori társadalom szervezetéről írott tanulmánya pedig azt bizonyítja, hogy a középkor tanulmányozásában is jellemezte Károlyi Árpádot a korszerű történettudományi szempontoknak a magyar történelemre való alkalmazása. Sajnos, nem adatott meg neki, hogy egyetemi tanszéken új történészgenerációkat európai látásra neveljen: a magyar történetírásnak, mely a múlt század végén határozott dekadenciában volt, nagy szüksége lett volna úgy európai színvonalára, mint ellenállhatatlan melegségű, nyíltszívű és tisztalelkű jellemére és ebből fakadó nagy tekintélyére, mely így, a bécsi távolból csak korlátozottan érvényesülhetett.

Eckhardt Sándor.

Színházi szemle.

A Nemzeti Színház Kisfaludy-ünnepe.

A Kérők felújítása és Voinovich alkalmi játéka.

Ha a színház «kegyeleti» előadást akar rendezni s a multnak áldozni: a maga hivatásával kerül szembe, mely a megjelenítésnél egyéb nem lehet. Kisfaludy Károly halálának centenáriuma sem szolgálhatott alkalmul arra, hogy azon illetődjünk meg: szép-apáink költője immár száz éve halott; abból is annak kellett kiderülnie, hogy ez a jószemű, meleg, magyar kedélyű költő a színpadon mindmáig él. A Nemzeti Színház lelkes munkájából ki is derült. Budapest legjobb közönsége olyan őszinte naivsággal élvezte végig *A kérők* ártatlan komédiáját, mintha nem is a világháború után élne, hanem valamikor Napoleon hadjáratai táján. Gyönyörködött a kacsalábon forgó színpad verőfényes biedermeier képeiben, viharos tapsal

honorálta az «élő színlap» kedves ötletét, mely a karakterekhez szabott táncfigurákban vonultatta el a függöny előtt a játék valamennyi szereplőjét s azután csupa-jóakarát izgulással kísérte a bonyolultnak nem igen mondható bonyodalmakat. Ezeket a színház legjobb «magyaros» művészei pergették le: a veszélytelenül mennydörgő Kürti József, a tűzről pattant Somogyi Erzsi, a komikumon át igaz magyar fidelitást éreztető Kiss Ferenc, a finom izléssel aggszíveskedő Kiss Irén s a szilvóriumzamatú Bartos Gyula. Ághy Erzsi meg Harasztos a holdvilágos oldalon jeleskedett; Pethes Sándor pedig Szélházyjával azt a típust mutogatta, melyet azután Széchenyi a Nemzeti Kaszinóval igyekezett jobb belátásra bírni.

A kérők Kisfaludynak vígjátékírói elsőszülöttje, kezdetlegesebb és vértelenebb a *Csalódások*-nál. De azért könnyű kotzebuei szövetéből máig

sem koptak ki Kisfaludy szeretetreméltó kedélyének aranyszálai.

Voinovich Géza a levée de rideau-nak szánt *Kereszt-út*-tal finom stílusérzékkel, biztos korismerettel, előkelő izléssel oldta meg nem túlságosan sokatérő hagyományú feladatát. Tartózkodott minden kongó apothéozistól, gyöngéd leleményű utalásokat szőtt be rövid jelenetébe a nyomában következő *Kérők*-re s azt a latinizáló fiskálist, kiről Kisfaludyval azt mondhatja, hogy modeljéül szolgált, a színház is Kiss Ferencsel, a *Kérők* Per-földyjével játszatta. Kivüle Uray Tivadar tűnt ki Kisfaludy Károly melancholiából és optimizmusból szőtt lelkének rajzával és remekül sikerült maszkiájával. Tökés Anna és Somogyi Erzi graciózus lányfigurái, Gál józanul lelkesedő orvosa, Vízvári Mariska meggyőző, meleg életszerűsége, Rózsa-hegyi zamatos mokánykodása egytől-egyig hozzájárultak, hogy Kisfaludy kora és köre egy félórára meg-elevenedjék. A szellemidézés sikerült, mert — szellem idézte.

A tésasszony.

Zilahy Lajos vígjátéka a Vigszínházban.

Lírikus, novellista és drámaíró dolgozott ezen a darabon. Az első adta hozzá a szívet, a második a témát, a harmadik a rutint. Kisemberek világába nyit be vele Zilahy, hol mindig örömet tartózkodik és otthonosan mozog. Színpadra belőle csak egy izben hasított ki történetet, a *Zenebohócok*-ban. De háborús témájú darabjaiban is mindig szóhoz juttatta ezt a világot, meleg, emberséges szóhoz. Aprólékos, de nagyon gazdaságos rajzzal helyezte színpadra a maga együgyű, esett, retorikátlan fájdalmú figuráit s drámáiban a földolgozott magaslátának lábánál mindig meghúzódott egy-egy ilyen kis szentferenci virágoskert.

A *Zenebohócok*-ból is ezeket a naiv jólelkeket őriztük meg legtovább emlékezetünkben: Angyal urat, Pehely urat, Madár urat. Most *A tésasszony* egyszerű történetét is ilyen előtérbe léptetett epizódfigurákra bízta Zilahy. Vidéki városkájában ezúttal is az «albérlet» pattantja ki a szerelmi bonyodalmat, akár csak Madár úr és Fruzsina között. Csakhogy a szerelem ezúttal illegitim, sőt — démoni. A tésasszony jóra való szikvízgyártó urának fejét elcsavarja a «nagyvilági nő» allűrjeivel gyujtogató kasszatündér, míg nem a patyolatlelkű tésasszony megint bevonulhat otthagyt portájára, kiszellőztetni a szénsav-indulatú férjura rövid és dicstelen hűtlenségének megszavanyodott levegőjét. Mindez pedig nem esik meg holmi ravasz fogások árán. Tünde úr, a szeretetreméltó egoista suszter, ajánl ugyan effélet, szegény tésasszony bele is megy a nem neki való játékba, de végül a dolgot már ez sem ronthatja el: egyszerűen elérkezik a végzetét amúgy is magában hordó hűtlenségi ügyben a kedvező «pszichológiai momentum» s ez megold minden megoldandót. A démont legyűri a kisipar.

A hétköznapi dolgokban jó írói materiát lelni: Zilahynak régi specialitása. Intim varázsa, kedvessége ilyenkor elemében van. Friss életérzése elárad minden apróságon, lépésről-lépésre halad, jóízű adomákat dramatizál, minden alakjának juttat egy-egy hálás színészi pillanatot. A Vigszínház pompás előadása széltére ki is zsákmányolja ezeket a pillanatokot. Varsányi Irén eszköztelen, egyéni bája áll a középpontban; a békés örömeknek ő époly igaz megtestesítője, mint a glóriás szenvedésnek. Kürti József vígszínházi tagsága idején kevés ilyen nekivaló szerepet kapott, mint most e démonmegszálta szódivagyárosét. Hegedűs Gyula remek realista megfigyeléssel, a lélek meleg derűjével rajzolta meg a lusta élet-

örömökben sütkérező «csiszik»-et. Gombaszögi Ella az adakozó kávéházi «hivatalnoknő» obligát ordenáriságát gráciával és természetes humorral enyhítette. Az epizódban igen jó volt Maklárý «gyárigazgató» háziszolgája, Gárdonyi démon-cupringere, Somló szívdöglesztő pénzügyőre és Peti lenge fodrásza. Csak Rajnai nem igyekezett ügynök-figuráinak hosszú sorát legalább egy fikarcnyi új vonással meggazdagítani.

A napos oldalon.

Helge Krog színműve a Magyar Színházban.

Az oslói nemzeti színház dramaturgjának idáig a nevét sem ismertük. Feltehető, hogy műsorán szívesen nyit teret a franciáknak, mert darabjában szemmelláthatólag ezek hatása alatt áll. Cseppet sem új, nem is nagyon mulatságos francia témát ad elő skandináv hangon. Ez az ösztövérféltékenységi történet bizvást lejátszódnak bármely francia département-ban, csakúgy, mint itt, a fjeldek és fjordok honában. Legfeljebb amott szeretetreméltóbb emberek pergetnék le. Mert a Krog emberei — mi tagadás — nem nagyon szeretetreméltók.

A gazdag norvég földbirtokos-férj féltékeny, nem is annyira a feleségére, mint inkább annak gépirónő-korabeli, nagyvárosi «bohém» multjára. Kapja magát s megidézi ezt a multat: meghívja az asszony régi író-udvarlóját — próbatételre. Tervéből nem is csinál titkot, nyomban orrára köti azt az érdekelteknek. De a szép Esztert már nem perzseli meg a mult, az író rá sem igen néz, mert a férj hugában, a kis Wenkében, épen nem közömbös párisi ismerősére talál. Eszter nagy elhanyagoltságában egy kéznél levő régi pajtásával kezd futó flörtöt egyetlen csók erejéig. A férj ezek után a rettegett írótl keblére öleli, mint leendő sógorát,

a csokolózó pajtás pedig az ő szemében egyszerűen — nem számít.

Szerepel a darabban még egy táv-tapintatlanságban excelláló anyós, meg egy Szeverin-bácsi nevű alkoholisták életbölcse, ki azonban inkább csak a bort érezteti, mint az abban lakó igazságot.

Krog darabjában van némi rutin, van benne írói ízlés is, Beke Margit szépen fordította le s Bárdos Artur nagy odaadással rendezte. Hanem azért a néző búsan gondolhat vissza a régi jó időkre, amikor a norvégek fővárosát még nem Oslónak hívták, hanem Krisztiániának s az ottani nemzeti színház drámai vezetőjét nem Helge Krognak, hanem Henrik Ibsennek...

Az előadás színészi részének legnagyobb értéke a Lázár Mária mozgásban, beszédben, lélekrajzban egyaránt delikát és gazdag alakítása. Gellért Lajos is finoman, eredeti fantáziával játssza a borospoharak bölcsét, csak a maszkjában van valami felesleges plakát-túlzás. Bereginék észrevehetően nehezére esik vérmérsékletét hozzá csitítania ehhez a makrapipa-szipantások közé adagolt, egykedvű norvég féltékenységhez. Turay Ida konvencionális bakfist játszik, inkább Lenkét mint Wenkét. Zala Karola a kellemetlen anyósnak még szűkségtelenül hatványra is emeli. Berczy Géza kedves és könnyed, Pethő Zoltán még nem lett föltétlenül úrrá a saját alakjának hatalmas méretein.

Az ajtó.

Nadányi Zoltán vígjátéka a Magyar Színházban.

Lírai költő írta ezt a darabot lírai költőről. De a színpad ennyi lírának a felét sem igen bírja meg s valóban az a benyomásunk, hogy a szerző a maga művészetének színpadi teherbírását erősen túlbecsülte. Esemény dolgában beéri annyival, hogy egy józan ház-

ság küszöbére kényszerített vidéki úrleánykának ajtaját éjnek évadján megostromoltatja egy *Éjjeli zsoldár* című, szép, szenvedélyes költeménnyel s ennek harsonazengése erőt vesz Jerikó falain : az ajtó kinyílik, az eszházasság elmarad, költő és költő-ideál «világgá megy» egymással. Hogy ebben a «világ»-ban aztán hogy fognak boldogulni, ne kérdezzük : ez a frigy nyilván csattanós cáfolata lesz a régi bölcsességnek, mely szerint nemcsak igéből él az ember ; s ha mindjárt «a szerelem örök igéje» is ez az ige.

Provinciális, borgőzös, rizstermelési és méhészeti problémákon túl még véletlenül sem lendülő környezetbe helyezi Nadányi a maga egetvívó Ständchenét. Ennek a világnak képviselője volna az öregedő észvölegény, de közte meg a csupán az irrealitások világában otthonos költő között drámailag nem hogy összeütközés, de még csak surlódás sem támad, — *omnia vincit poesis*, ha a szép Nadányi-vers el nem hangzik vala, Mariettát földbirtokkal verte volna meg a sorsa, de mert elhangzott : az eliziumi mezők felé nyílik biztató kilátása. Tamásnak, a költőnek lírájában pedig elnémulhat az eddigi vezérmotívum, az, hogy : «te is a másé leszel . . .»

A lírikus Nadányi nekünk igen rokonszenves ; az marad a színpadon is, mert ott is írói ihletből, írói eszközökkel dolgozik. Legfeljebb az esik meg rajta, aminek veszedelme az ily költőhőst szerepeltető színdarabbal szinte múlhatatlanul vele jár : a költészet nagy glorifikálásából annak valami önkéntelen lebecsülése támad, a poézisnek pusztán a *postillon d'amour* szerepe jut, mintha bizony erejének az volna legfőbb próbája, megnyílik-e szavára egy érzelmes kisleány hálószobájának ajtaja?

Bárdos Artur rendezése finom stílus-érzékkel sietett a költő segítségére, az előadás jóval kevésbé. Marietta ábrándvilága nem a Honthy Hanna sa-

játképi művészi területe, neki fűszere-sebb feladatok valók. Ráday Imre a «döntő» verset szépen mondta el, de az alak rapszódikus könnyedségét tévesen intonálta : egy kissé hányaveti karikatúra lett belőle. Gózontól kedély és szeretetreméltóság kívántatott, elemében is volt teljesen. Molnár Arankában több a rutin, mint a benső derű. Gellért finom izlését dicséret illeti ; hogy vidéki magyarjának külső hitele nem volt teljes, azért a szereposztás felelős. Az epizódban Z. Molnár és Gárday kitűnő.

Ferike mint vendég.

Góth Sándor és Bús Fekete László vígjátéka a Belvárosi Színházban.

Vagyunk néhányan, kik az intim kis színházi helyiséget ott, a Belváros szívében, makacsul az előkelőbb írói törekvések otthonának szeretnők tekinteni, különösen mióta vezetése jónevű írók kezébe került. A megelőző rezsim alatt is akkor állt be az agónia, mikor valami *Sánta kutya* című, huszadrangú francia detektívregényből készült tákolmánnyal kedveskedtek, Bús Fekete László színpadi szervizálásában.

Ehhez a nem éppen ragyogó presztizsú íróhoz szegődött most szerzőtársul Góth Sándor. Neki sem ez az első lépése a darabírás terén, esztendőekkel ezelőtt már vállalt ötvenszázalékos felelősséget a *Vengerkákért*. Ezúttal egy Bús Fekete-novellában nyilván kitűnő szerepet sejdített magának is, de főleg a feleségének s így került színpadra Réti Ferike nyugdíjas vidéki szubrett édes-bús története. Mert édes-bús ez a történet — a comédie larmoyante évszázados receptje szerint : Kotzebue redivivus.

A trónjátvesztett mucsai diva megszökött első urától, otthagya csecsemő kisfiát, kiből utóbb neves orvosprofesszor lett. Azóta egy színházi ex-bonvivánnal él együtt, ettől menyasszonysorba serdült leánya is van. A «kedélyes apa» elkedélyeskedti

a hozományt, mire a mama hősieken beállít előkelő fia házába, ott magához édesíti két kis unokáját, ezek kedvéért az előkelő szívek is megenyhülnek iránta s befogadják házukba. Csak-hogy «Ferike mint vendég» már csáb-éveiben is megbukott egyszer a fővárosban, a színpadon. Második vendéjátéka is kudarcra végződik, a finom úriházbán. A leányát még férjhez támogatja, de azután újra száműzi önmagát Rákosszentmihályra, a kívülről szabályszerű csirkefogó, de «alapjában» jó fiú bonviván, az «ezüst-völegény» oldala mellé.

Garasos romantika árad el itt mindenben, ha a ripacs-bájt szereted : megkapod, ha az «ösztönös» nagyanyai «vonzalmat» : megkapod, ha a ponyvafírók szemével nézett polgári előkelőséget : azt is megkapod ; s ha esetleg mindezt *nem* szereted : akkor is megkapod. «Wer vieles bringt, wird manchem etwas bringen, und jeder geht zufrieden aus dem Haus.»

A Belvárosi Színházban legutóbb baleset ért egy nem sokat érő angol darabot, de kétséges : a játékrend mélypontját az a végleg megbukott darab jelzi-e, vagy inkább ez a *Ferike*, melynek előreláthatólag zajos sikere lesz. Ha lesz : a kitűnő előadás a bűnös benne. Góth pompás színészi munkájával derekasan expiálja írói kirándulását. Góthné szinte grandiózus a maga nemében, legfeljebb ez a «maga neme» nem igen grandiózus. Berky Lili valódivá hamisítja a talmi előkelőséget. Dayka Margit megkapóan meleg és őszinte. Kellemesen mutatkozik be egy Várady Lajos nevű új színész s valóban sokatígérőn egy Szemlér Mária nevű új színésznő.

Hamlet — eredetiben.

Az English Players vendéjátéka.

A Magyar Színház angol vendégeinek műsorából minket legjobban *Hamlet*-jük izgatott : a «hiteles» angol szö-

vegben talán új fényre gyúl a tragédia, mely színészetünkben annak bölcsőkorától mindmáig meg nem szűnt hatni, a legmagasabb csúcsok felé csigázva az előadók becsvágását és fantáziáját.

Sem ambíció, sem képzelem dolgában az angoloktól nincs mit tanulnunk, talán a szöveg tiszteletében csakugyan volna mit, a költő szavának náluk valóban nagy a becsülete, csak-hogy a szövegből meg alig adnak többet — szemelvényknél. Itthon Hevesi azon van, hogy a drámának még apróbb kapcsolórészeit is lehetőleg megmentse, — Shakespeare honfitársainak még a valóban fődolgozok miatt sem igen fáj a fejük. Hihetetlen, hogy mi mindent ki nem hagynak ! Az ő Hamletjük — hogy csak találomra említsek fel egyet-mást — nem oktatja ki a színészeket mesterségük felől, nem főzi le Rosenkranzt s Guildenstern-t a fuvalával s Poloniusnak sem mutogatja a felhőt. S mindezt a — főalak szerepéből törlik ! A többiek még rövidebbre jutnak, Horatióból árnyékfigura lesz, Poloniusból száraz hivatalnok.

Ily keretekben még a legkitűnőbb színészek sem bírnák kibontani a rájuk bízott feladatok íz- és színgazdagságát. De az English Players nem is kitűnő színészek. Ha sokat mondunk : kitűnő recitátorok. De egy tucat kitűnő recitátor akármily szépen mondja is fel a shakespearei blankverseket : attól még a tragédia máglyája fel nem lobban. Mr. Stirling érdekesfejű színész, merész Montefeltre-arcéllal, finom mozdulatokkal, — ha ugyan mozog. Mert kényelmes a végletekig : ha csak szerét ejtheti, leül. Minden szenvedéllyel jó adag angol hidegvért szeggez szembe, benne nagyobb emóciót még az apja szellemének bosszúra hívó szózata sem kelt : egy fokkal emelkedik — a szavalata ; ennyi az egész. Mi a Pethes cserepesajkú vacogására, az Ódry paroxizmusára gondoltunk ! Váradí Aranka Opheliája is a jelentékenység merész piederstálján magasodott a

Miss Doreen Ball udvari hamupipókéje fölé!

A mi Nemzeti Színházunk deszkái egy-egy jobb Hamlet-előadáson szinte kigyúlnak az összcsepő szenvedélyek tűzében. A derék angolok szabatos, pontos, korrekt, kötelességtudó játéka szinte elviselhetetlenül kíméletes a közönség idegeivel szemben; mintha vezérelvük volna: «csak semmi izgalom».

A magyar kritika Hevesi Sándort akárhányszor kemény gáncsolódással is egyre többre és különbre sarkalja. Most ez egyszer legyünk fenntartás nélkül méltányosak. Shakespeare körüli buzgólkodásának legnagyobb diadala csakugyan ez az angol előadás, melyben neki — nem volt semmi része. *Nem* így rendez s *nem* ily erővel, — ez a negatívum pozitív elismerésnek is beválik.

Rédey Tivadar.

Képzőművészeti szemle.

Az *Iparművészeti Iskola* jubiláris kiállítása impozáns anyagával s a nívó emelkedettségével méltán keltett nagy hatást. Az üllői-úti palota hatalmas földszinti csarnokába ez alkalommal külön kiállítási helyiséget építettek be, mely a nagy térséget intim sarkokra, zárt interieurökre aprózta fel. A változatos anyagban minden műfaj képviselve van, mellyel a művészet az életet megszépítheti; az öncélú alkotásoktól kezdve, épületmodelleken át az új életre szépült praktikus tárgyakig. Régen láttunk kiállítást, mely ennyire szoros kapcsolatban állott a mindennapi élettel, mely ily sokféle tanulsággal szolgált volna. Elsősorban néhány teljesen berendezett polgári szobára gondolunk. Berendezésükben a praktikus tárgyak dominálnak. Ezek a kevés pénzzel kiállított, elmésen célszerű szobák bizonyára sokaknak lelkében ébresztettek addig szunnyadó vágyakozásokat. A praktikus építészeti hívei évek óta joggal hirdetik, hogy a «faragott» bútorkal raktárrá zsufolt, függönyökkel behomályosított középosztálylakások céljaikra teljesen alkalmatlanok, lakóik kedélyét, sőt gyakran egészségét is tönkreteszik. Sajnos, az új építészeti felháborodásban túllőtt a célon s a régi interieur helyébe oly megoldási formát ajánlott, ami talán az egészségnek jobban megfelel, de a lakályossági szempontokat épügy nem elégíti ki, mint a régi.

A bútorraktárak helyébe orvosi műtőhangulatok léptek, kopár fehér falak és csőbútorok, mely utóbbiak a nikkal baljóslatú műszerekhez hasonló ragyogásával az egyedül üdvözítő praktikumot idézték minduntalan emlékezetbe. A derű és a szín, az otthon melege és lakályosossága talán még kevésbbé jellemzi ezeket a német folyóiratokból kilépő interieuröket, mint a régieket.

Az *Iparművészeti Iskola* kiállításán néhány olyan szobát láttunk, mely a két szélsőség között jól megállja a helyét. Feloldja a zsufoltságot; szépformájú, kényelmes és egyszerű bútorkal népesíti be a teret. Megcsökkenti a dekorációk szerepét; egy-két képpel, színes fayence-szal derűs hangulatot varázsol. Mindazoknak, akiknek a mai pénztelen időkben módjukban áll lakásuk berendezését felfrissíteni vagy épen most rendezkednek be, melegen ajánlhatjuk a kiállítás megtekintését. A tárgyak nem eladók, de tanulsággal szolgálnak. Sok oly praktikus újítást fognak találni, amit aránylag olcsón a maguk keretei között megvalósíthatnak. Ebben látjuk a jubiláris kiállítás jelentőségét s nem a képekben, szobrokban, textiliákban és porcellánokban, melyek szintén kitűnően vannak képviselve, de az interieurök harmóniájával szemben csak részletmegoldásokat mutatnak.

*

Ritka látnivalóval szolgált a Nemzeti Szalon modern *kínai képekből* rendezett kiállítása. Régen nem látott Budapest ily gazdag kollekciót a távoli kelet műtárgyaiból, hacsak a Hopp Ferenc-Múzeum idevágó anyagát s az Iparművészeti Múzeum néhány évvel ezelőtt rendezett keletázsiai kiállítását nem vesszük tekintetbe. Ezeknek régebb emlékeivel szemben a Nemzeti Szalon kollekciója az újabb kínai festőművészetet sorakoztatta fel, eltekintve néhány XVIII. századi műtől, mely a képen nem változtatott. Minden tekintetben helytálló következtetéseket nem lehet a bemutatott anyagból levonni, mert a képek városról-városra vándorolnak s amelyik elkel közülük, lemarad — s a kiállítások sorozata nem Budapesten kezdődött. Amennyire azonban az összeségből ítélni lehet, a kínai művészet máig inkább megőrizte ősi konzervatív karakterét, mint testvére, a japán piktúra. Témái között a virágok, fák s a formailag hozzájuk hasonló tengeri állatok a legdivatosabbak. Mestereik felfogása mérőben ellenkezik az európai formarendszerrel; eszményük nem a szép, hanem a jellegzetes; nemcsak a szimmetriát vetik el, hanem magát a kompozíciót is. A részletekben azonban kárpótolnak a különösségekért. Megdöbbentő az a tökéletesség, mellyel pl. a gyümölcsfák tavaszi gyenge ágait, hamvas virágait ábrázolják. A figurális képek között feltűnt egy Madonna-kép, amely kedves különössége ellenére is arról tanuskodik, hogy az európai hatás nem használ a kínai festészetnek, mint ahogyan a fordítottjából sem születtek remekművek, csak porcellánok és egyéb apróságok. Kína és Európa nemcsak földrajzilag, hanem szellemileg is oly távol áll egymástól, hogy egyik a másakra csak közvetítők révén hathat eredményesen.

A kiállításon egy teremre való tibeti festmény is bemutatásra került; szigo-

rúan vallásos, buddhisztikus ábrázolások, amelyek leginkább az indiai miniatűrökkel tartanak rokonságot.

*

Változatos, mondhatni zavaros kép tárul a *Magyar Akvarell- és Pasztellfestők* Nemzeti Szalonbeli kiállításán a szemlélő elé. A konzervatív csoport virtuóz természettanulmányain kezdve a műkedvelők tehetetlen kontárkodásain át a legszélsőségesebb moderneket, sőt Scheiber Hugót utánzó fiatalokig mindenki képviselve van. Végre egyesület — kiálthat fel a szabadság barátja — melyet igazán nem lehet megvádolni azzal, hogy kebelében klikkuralom dül; végre itt a kiállítás, amely époly heterogén elemekre hullik szét, mint az ezer és egy okból soha össze nem fogható magyar művészeti élet. Az igazság az, hogy az egymással ellentétes, konzervatív és progresszív művek igen jól megférnek egymás mellett mindaddig, míg művészi produktumok. A műkedvelők beszéd- és értelemgyakorlatainak közbekeverése azonban az egésznek nívóját tönkreteszi. A kiállítók közül *Baranski* László, *Csóka* István, *Diósy* Antal, *Gallé* Tibor, *Hende* Vince, *Jaschik* Álmos (miniatürszerűen finom meseillusztrációkkal szerepelt), *Kúnffy* Lajos, *Szónyi* István és *Undi* Mariska nevét említjük.

*

Egy József emlékezetes kiállítása után, melyről már beszámoltunk, a fiatalok frontjáról kevés jelentenivaló akad. A Tamás-Galériában *Lehel* Mária és *Bokros-Birman* Dezső állított ki, festőnő és szobrász. *Lehel* Mária nagy festői kultúráról tanuskodó vásznai a franciákra emlékeztetnek. Zománckokhoz hasonló mély színeket használ, általában a színezésben s a térbeállításban rejlik legnagyobb ereje, formailag gyengébb. *Bokros-Birman* alig néhány szobrát mutatta be. E ki-

tünő művész munkái, sajnos, nem egyenletes kvalitásúak. Don Quiotének nevezett bronzfigurája szuggesztív, de nem hibátlan alkotás; többi műve sem versenyezhet azzal a néhány, minden tekintetben jelentős arcképszobrával, mellyel régebbi kiállításain vett részt. Ugyancsak a Tamás-Galéria állította ki *Wallehausen* Zsigmond kollekcióját. Az impresszionista látású művész újabbán az atmoszferikus problémákat helyezi előtérbe. Azt hisszük, ezen az úton megbecsülendő eredményekre jut, most kiállított képei is többet jelentenek a keresésnél.

Kovács Ákos szalonja *Liebl* Ervin festő posztumusz kollekcióját mutatja be. A fiatalon derékbatört élet ittmaradt dokumentumai nagy figyelt

met érdemelnek. *Liebl* életében sohasem állított ki, halála után a Szépművészeti Múzeum néhány igen szép rajzát szerezte meg. Művészetében a monumentálisság iránti mérhetetlen vágyakozás tűnik szembe. Tájai óriások számára méretezett vidékek, szinte kőből épített fákkal és súlyos felhőkkel. Aktjai kolosszusok. A legszebbek állatrajzai; néhány lovat ábrázoló grafikája ezt az emelkedett, heroikus tendenciát maradéktalanul kifejezi, *Liebl* az olajképig nem jutott el: a hatalmas méreteket hajszoló kinzó vágyakozása csak papíron ölthetett testet. Grafikája arra vall, hogy igazi művészember szállott vele sírba, művészember, akinek csak megsejteni volt ideje azt, ami benne rejtőzött.

Genthon István.

Zenei szemle.

Operaházunk ezidei legelső bemutatója *Vörösmarty* «Csongor és Tünde» szövegéből színre alkalmazott pantomime, amelyhez a zenét *Weiner Leó* 1915-ben bemutatott hasonló című műve szolgáltatja. *Weiner* kolorisztikus fantáziája, álmodozó líraisága, táncos capricció-hangulata, sokszor szinte démoni humora, ebben a művében érvényesül a legerősebben. Szerepével mélyed el *Csongor* és *Tünde* mesevilágában: választékos izlésével nagy technikai tudásával, mindenkor megtalálja a belső és külső programfestés legmegfelelőbb kifejező eszközeit. Szerencsés gondolat volt ezt a színgazdag zenekart a modern pantomim minden rendelkezésre álló eszközeivel, káprázatos világítási effektusokkal, a harmónikus mozgó emberi test szépségében való gyönyörködéssel összekötni.

Jan Cieplinskinek, a stockholmi operaház balettmesterének koreografiája finom érzékkel fejtette ki a kifejezés és a művészi stilizálás eszközeivel a partitúrában rejlő scenikai lehe-

tőségeket. Lényeges alkotórésze a modern pantomimnak a megvilágítási technika: reflektorok sugárckévéje varázsolt elénk az alvilág misztikus fényét és *Tündérország* ragyogását. *Mirigy* sötét, groteszk gárdájának jelenete a háttér megvilágítása szempontjából különösen sikerült művészi megoldást nyújtott. Gyönyörű színpadi képet nyújt a végső jelenet: *Csongor* és *Tünde* és kíséretük káprázatos sugárözönben haladnak befelé, a boldogság hazája felé. A szólószerepeket *Vécsey Elvira*, *Szalay Karola* és *Brada Ede* ismert művészetükkel táncolták.

*

Operaházunk *Verdi* örökifjú *Traviatáját* új díszletekkel, rendezéssel és részben új szereplőkkel hozta színre. Mikor 1853-ban a művet *Velencében* bemutatták, fiaskót vallott. «A hiba bennem van-e vagy az énekesekben? — írja *Verdi* egy levelében — az idő fogja megítélni.» És az idő ítelt: az operaszínpadok műsorának ma is egyik legelőbb, legkedveltebb darabja a *Tra-*

viata, Dumas fils társadalmi regényének Verdi zenéjében megnesmedett átdolgozása. Verdi hitvallása ez a szerelemről, mint végzetszerű hatalomról, mint szenvedésről és etikai erőről, amelynek alaptónusa nem a tristáni átszellemülés, hanem épen az, ami benne a legmagasabb és legnemesebb értelemben véve emberi. Festettek-e erről a zenében olyan megragadó képet, mint Violetta és az öreg Germont második felvonásbeli duettje? Utóbbi Violettatól emberfeletti áldozatot követel: mondjon le élete egyetlen igaz szerelméről, Alfrédéről. És Violetta meghozza az áldozatot. A C-dúr rész melódiájában az előbb fájdalomtól meg-megcsukló hang a lélekzet szakadásig kiterjeszkedik: asszonyi lélek ehhez hasonlóan aligha fejezte ki a hangok szárnyán gyötrődését. Az öreg Germont hiába ismétli mindig melegebb részvétellel vigasztaló motívumát, az egymásra torló szinkopákban Violetta fájdalma túlrad, elsöpör mindent, amíg kimerülve hajlik le a melódiavonal egy rövid szünet megdöbentő csöndjébe. Csodálatos ez a duett a maga igazi mély, emberi szépségeiben.

Violetta halála az olasz operák legmegragadóbb szerelmi halála. A szordinos hegedűk ismétlik a nyitány szomorú, átszellemült haláldalát. A párisi karnevál víg éneke az ablakon át mégegyszer küldi az élet üzenetét, de a haldokló Violetta ajkairól már csak az enyhülés és megnyugvás hangzik. A halál közelléte csodálatosan megnesmesít mindent. A szavakat valósággal felszívja magába a zene és megőrzi a szövegből azt, ami ebben a legigazabb: az emberi könnyeket.

Az előadás elsőrangú élvezetet nyújtott. *Sándor Erzsé* a 25 éves jubileumát az idén ünneplő nagy magyar énekesnő, interpretálásának páratlan finomsága és kultúrája, amely mind művészi egyéniségének, mind énektechnikájának legjellemzőbb vonása, utolérhe-

tetlen szépségeket hozott ki Verdi gazdag melódikájából.

Külön kell megemlítenünk *iff. Oláh Guszláv* rendkívüli stílustudását és művészetét, amellyel a rokokó-kor ragyogó, festői háttérét élénk varázsolta. A harmadik felvonásba beillesztett ballett gyönyörű színpompája, rokokó gráciája ebben a keretben olyan színpadi képet nyújtott, amelyre a legelső operaszínpadok is büszkék lehetnének.

*

Horthy Miklós kormányzó úr Őfőméltósága nevenapját a színházi ünnepek egyik legszebb, leggazdagabb színű formájával, nemzeti táncköltménnyel ünnepelte a magyar ifjúság. A Liszt Ferenc tánczenéjéből összeállított *«Pesti karneváb»*ban egy darab kedves magyar multat, nagyanyáink farsangolását varázsolja vissza az Operaház. A színpadi kép a Redout klasszikus termét utánozza, jönnek a díszruhás hajdúk, hogy a gyertyák enyhe, barátságos, meleg fényét gyujtsák ki az előtérben. Lassan gyülekezik a báli vendégek serege: bájos hölgykoszorú, búzavirágszínű huszáratillák, fekete Petőfidolmányok. A Biedermeyer-kor hamisítatlan képe mindég teljesebb, pazarabb színű lesz. Kezdődik a tánc, Liszt zenéjének kifogyhatatlan gazdag változatai új és új tömegettáncokra adnak alkalmat. Rózsaszínű felhőkbe öltözött bájos kis bécsi leány libben a színpadra. Bécsi keringő dallamára folyik a tánc, a szerelmi játék a kislány és egy karcsú magyar huszártiszt között, míg a huszárezredes megelégteli a dolgot és magyar táncot vezényel. A huszártiszt otthagya bécsi táncosnőjét és belekezd egy magyar szólótáncba, amelyben benne van Liszt II. magyar rapszódiajának minden lobogó magyar ritmusa, büszke méltósága, nemes férfiassága. A magyar zene tüze, lendülete mindenkit elragad, már a kis bécsi lovag is versenyt táncolja a csárdást a szép magyar

lányokkal, míg végre a bécsi szépség is megadja magát és délceg huszártiszt lovagja karján boldog megértésben lejt a magyar táncot.

A bájos kis egyszerű cselekményt Brada Ede fűzte egybe a zenével. Kitűnő érzéssel hidalta át a báli kép forgatagával a zene ad hoc szerkezetét. *Szalay Karola* a kis bécsi lány, *Kőszegi Ferenc* a huszártiszt, *Harangozó Gyula* a bécsi lovag szerepében, az egész tánckar nagy művészettel jutatták érvényre a zenében rejlő gazdag ritmikus és hangulati lehetőségeket. *Oláh Gusztáv* diszletei, gyönyörű jelmezei, *Szemere Árpád* rendezése biztosították a külső keretek magas művészi színvonalát. A «Pesti karnevál» minden tekintetben tartós sikerre tarthat számot.

*

A III. filharmóniai hangverseny két bemutatót nyújtott közönségének. *De Falla*, a jelen leghíresebb spanyol komponistája, cembaloversenyével szerepelt a műsoron.

A modern zene konstruktív szelleme előszeretettel fordul a kevésbé festésre, mint inkább rajzolásra alkalmas régi hangszerekhez. *De Falla* igyekezett is kihasználni a cembalo jellegzetes előnyeit: az egyes frázisok világos szembeállításának, a melódiavonalak éles megrajzolásának, az egész mű architektonikus felépítésének lehetőségét. Sajnos, dacára, hogy a cembalót csak öt magánhangszer kísérte, az árnyalásra képtelen és a többi hangszer-színnekbe a kalapácszongoránál sokkal jobban beleolvadó hangszert, mint vezető szólam nem tudott érvényesülni. Ennek azonban nemcsak az előadóterem nagysága, hanem a kíséret túlerős dinamikája is volt az oka. *Marcelle Meyer*, a kitűnő cembalóművésznő valóban nem tehetett arról, ha szerény hangszerét a derék fúvósok túlharsogták. A fülnek hozzá kell még szokni a modern zene erősen redukált

hangszereléséhez, hiszen épen ebben találja meg a kapcsolatot a XVII—XVIII. század zenéjéhez. Óriási hangtömegek még nem jelentenek egyszersem nagyobb művészetet is, mert ezek igen sokszor fordítva alkalmazzák az igazi művészet jelszavát: egyszerű eszközökkel sokat mondani.

Kodály Zoltán «*Marosszéki táncok*» című műve olyan, amelyről el lehet mondani ezt a jelszót. A partitúra élén a szerző ezeket írja: «Dajkám marosszéki székely asszony, jó énekes, jó hajdutáncos volt», írja Kemény János erdélyi fejedelem önéletrajzában. (Élt 1607—1662.) Talán nem véletlen, hogy mindmáig Marosszék őrzött meg legtöbbet a régi tánczenéből s hogy egy-egy darabnak más vidéken is «marosszéki» a neve. Bár hangszeresjellegű, eredetében mind dal lehetett, egy részének szöveges változata is megkerült. Hegedűn, furulyán minden faluban hallható volt még a háborúig, a szöveges alak inkább csak öregektől. Brahms «magyar táncai» az 1860 körüli városi Magyarország hangja: jobbára akkor élt szerzők művei. A Marosszéki Táncok messzibb multban gyökereznek: az egykori Tündérország képét idézik föl».

Kodály Zoltán minden mondani-valója a teljes kiérettség, kiforrttság súlyát viseli. Ez a művészet, amely megmutatja, hogy szerény eszközökkel (meglepetésszerűen kis zenekarral dolgozik), hogy lehet ragyogó pompába öltöztetni a népi témákat, ezeknek szelleméből bámulatos összefogó erővel felépíteni a művet, amelyben minden taktus szerves része az egésznek, minden a helyén van, semmi el nem vehető és semmi hozzá nem adható, ma szinte páratlanul áll a világon. Mély igazság rejlett a XVIII. század művészi hitvallásában, amely szerint nem a téma kitalálása, hanem a feldolgozása az igazi alkotómunka, a téma csak megihlet az alkotásra. És *Kodály Zoltán* ihletői, marosszéki ősi

magyar tánc témák, olyan alkotóra találtak, amely lelkének minden szálával magyar talajban gyökerezik. A palotásszerű lassú, az idillikus hangulatú tilinkónóta, az elragadó lendületű záró friss, mind megannyi hű tükre a magyar lélek érzelmi jellemének s a sok idegen zene között hálával és örömmel gondolunk arra, hogy nekünk is van igazi faji műzenénk, amely méltó a nagy világ elismerésére.

*

A fővárosi zenekarnak a Népművelési Bizottságtól rendezett vasárnap délutáni hangversenyei, alig négyéves mult után, mindig jelentősebb tényezői lesznek a zenekultúra terjesztésének és elmélyítésének. Az a közönség, mely anyagi helyzete miatt előbb vagy egyáltalán nem részesült zenei élvezetekben, vagy csupán kisebb értékű

zenével volt kénytelen beérni, e hangversenyek útján zenei ízlését a legmagasabb fokra emelheti. Nagyjelentőségűnek tartjuk az egyesület legutóbbi vállalkozását, Kodály Zoltán *Magyar Zsoltárának* az egyetemi énekarok bevonásával való előadását. A magyar fiatalság szólott itt a magyar fiatalsághoz, annak a csodálatos zenének a nyelvén, amely minden egyes felcsendülésénél tomboló, lélekből fakadó ünneplésre ad alkalmat. Így volt ez most is. *Vaszy Viktor* lelkes dirigálása nyomán bámulatos készséggel interpretálta a dillettáns együttes a legmegrázóbb magyar zenei alkotás ihletett szépségeit. A Magyar Zsoltár megtalálta az utat az egyetemi ifjúság szívéhez, vigye és mutassa meg ezt a kincset most már Csonkamagyarország vidéki fiatalságának is.

Prahács Margit.

Magyar folyóiratszemle.

A racionalizálás lett a mai gazdasági élet jelszava, amely utat tör magának a világ legeldugottabb sarkába is. A racionalizálásra szükség van, mert a megváltozott gazdasági viszonyok megváltozott munkamódokat követelnek. A racionalizálás fogalmi meghatározását, tartalmát és céljait fejti ki *Railh Tivadar* a *Magyar Szemlében*. A fogalom pontos meghatározását megnehezíti az a körülmény, hogy a mozgalomnak megjelölésére a kultúr népek nyelvei különféle kifejezést használnak, amelyek között, bár lényegileg ugyanazt fejezik ki, tagadhatatlanul van bizonyos hangulati eltérés. Ugyancsak sokféleséget mutatnak a racionalizálás értelmét meghatározó definíciók is. Ezek között a legteltesebb és a mi céljainknak is legjobban megfelelő a német Reichskuratorium für Wirtschaftlichkeit fogalmazása, amely szerint a racionalizálás mindazoknak az eszközöknek a

megállapítása és felhasználása, amelyet a technika és a tervszerű rend a gazdaságosság fokozására rendelkezésre bocsájt. Célja a közjólet fokának emelése a javak olcsóbbá és jobbá tétele, valamint mennyiségüknek szaporítása által. A racionalizálás legfontosabb feladata a termelés gazdaságosságának fokozása. De, hogy az így elért eredmény az egész társadalom számára értékke válhasson, szükség van arra, hogy szelleme behatoljon a technikai haladás gondolatától elzárt területekre, a hivatalokba is. A racionalizálásnak, hogy célját elérhesse, egyetemes gondolattá kell válnia. Be kell vinni a köztudatba, hogy aki irracionálisan dolgozik, anyagot, időt és energiát fecsér el és ezzel árt a köznek, mert az okatlan pocskéolás értékeket semmisít meg. De árt saját magának is, mert munkájának eredményességét csökkenti. A szellem racionalizálására van tehát elsősorban

szükség. Arra, hogy mindenki igyekezzék az értékek oktalan pazarlását elkerülni. Magyarország sem foglalhat el a racionalizálással szemben elutasító álláspontot, mert ez a kérdés nem egyszerű közigazgatási vagy népeseáspolitikai ügy, hanem a gazdasági élet természetes fejlődésének következménye. Raith azt ajánlja, hogy a német példát kellene követni, ahol a gazdasági élet kiváló képviselőinek és a szaktudományok kitűnőségeinek önkéntes egyesülése példát mutatott arra, hogy az együttes munka, az érdekeltek kölcsönös megállapodása szolgálja legjobban a racionalizálódás ügyét.

A jelenkori társadalom diagnózisának megállapításánál mindinkább előtérbe nyomul az a felfogás, hogy az európai szellem és társadalom súlyos válságban van. A politikai, szociális és gazdasági krízisről nem kell szólnunk. A baj helyes megállapítása azonban nem könnyű, mert a társadalmi és gazdasági élet az utolsó évtizedekben nagyon bonyolult lett. Mentől összetettebb valamely szervezet, annál több lehetőség van arra, hogy működésében zavarok álljanak be és valamely részleges zavar annál inkább kihat az egész szervezetre. Ha a mai európai társadalom képét megakarnók rajzolni, nehéz volna a különböző népeket, országokat általános érvényű tétélekkel jellemezni. *Bognár Cecil* a társadalmi krízis alapját a normák hanyatlásában látja és tételét a *Katolikus Szemlében* fejt ki. Midőn a normák hanyatlásáról beszélünk, nem azt értjük, hogy a minden időkre érvényes normák elvesztették volna érvényességüket, hanem azt a tényt, hogy ezek a normák már nem érvényesülnek kellőképpen az emberi cselekedetekben, nem fejtik ki szabályozó, irányító hatásukat a kívánt módon. Az újkor legtöbb szellemi és társadalmi mozgalmában megtaláljuk a normaellenes irányzatot. A XVIII.

század úgynevezett felvilágosodottsága és méginkább a XIX. század liberalizmusa szintén ennek egyik megnyilvánulása. De míg a XVIII. században azt hitték, hogy a vallás és erkölcs szabályozó szerepét az esztétikai érzék kifinomultsága veszi át, a XIX. század liberalizmusa pedig a tudományban bízott, a világháború kirobbanása arra mutatott, hogy az ellentétek elvi alapon, jogi és etikai normák segítségével való elsimitása a kultúr Európában nem lehetséges. A háború befejezése nem az erőszak megszűnése, hanem annak továbbfokozása volt. Mindez hatalmas lökést adott arra, hogy az emberiség még gyorsabb iramban haladjon azon az úton, amelyen már századok óta jár. Ma már nemcsak etikai vagy szociális téren nyilvánul meg a fejlődés normaellenes irányzata, hanem a szellemi élet minden ágában is. A modern művészi irányok tagadásai, lázadások az esztétikai normák ellen. Hasonlóképpen az irodalomban is találunk anarchisztikus törekvéseket. Mindebből azonban nem születik új stílus, mert a stílus nem más, mint normák egységbe olvasztása. A modern filozófiában is megnyilvánul a normák alkonya. Az objektív igazság helyett a szubjektum lesz kiindulópontja és mértéke minden megismerésnek. A szociális életben is igen sok tünet van, melynek látszólag semmi köze a normaellenes irányhoz, pedig valójában ezzel függ össze. A legújabb korban egész Európában a parlamentarizmus csődjéről beszélnek. A parlamentarizmus, amely virágzásában nagyon alkalmasnak bizonyult az állami élet irányítására, ma nap már a legtöbb országban külsőség, melynek tulajdonképpen kevés szerepe van. A normák tudatos alkalmazása nagy nehézségekbe ütközik. Még inkább az ösztönszerű, a tudattalan alkalmazás. Az emberiség a változó körülményekhez nemcsak fizikailag, hanem szellemileg is kénytelen alkal-

mazkodni. Az utóbbi évszázadok gyors tempóját az emberi psziché nem tudja követni. Nem tudnak kialakulni sem a tudatos gondolatok, sem pedig a mélyebben fekvő tudatalatti rétegek, amelyek az egészséges ítéleteket és helyes cselekedeteket létrehoznák. A normaellenes irányzat nem velejárója az emberiség magasabb fejlődésének, sőt inkább egyik oka épen abban keresendő, hogy az emberiség szellemi és erkölcsi fejlődése nem tud lépést tartani a technikai és gazdasági fejlődéssel. Ha ez a kiegyenlítetlenség megszűnik, remélhető, hogy ismét egy normatív periódus következik, amely megteremti az egyének és a társadalom harmónikus kialakulásának lehetőségét.

Ravasz László a Protestáns Szemlében korunk főbb jellemvonásairól számol be és e jellemvonások közül a legelsőként univerzalizmusnak nevezi. A világháborúval kezdődő nagy korszakot az egyetemesség gondolata jellemzi. Maga a háború egyetemes vállalkozás volt. A háború borzalma az emberiség lelkében valami megkövesült iszonyatot hagyott hátra. Épen ezért ma a legegységesebb emberi gondolat a béke, az emberi életnek alapfeltétele. A háború és következménye szemünk elé állította, hogy az élet minden igazi értéke az emberiségnek közös kincse. Ennélfogva nagy, kollektív munka indult meg és a kooperáció, amely eddig csak az irodalomban, a diplomáciában és a tőzsde nemzetközi viszonylataiban érvényesült, népek, nemzetdékek nagy közös ügye és közös erőfeszítése lett. Ma mindennek, ami az együttműködésre vonatkozik, különösen csengő akusztikája van és minden, ami elkülönülő és tisztán egyéni, süket fülekre talál, mint a vizesés alján elszavalt monológ. A gazdaság mindig az egyetemességnek volt az előkészítője. Lehetetlen nem látni az univerzalizmusra való törekvést a szellemi életben is. Különösen látszik

ez a protestáns egyházak életében. Mindenki látja ugyanezt a törekvést a szellemi élet más mezőin is. A világirodalom klasszikusai nálunk sokkal több olvasóra lelnek, mint a magyar írók. A színházaknak üzleti és lelki szerkezete olyanná vált, mintha minden színház egy nagy vállalkozónak különböző fiókja volna. Nem kell mondani, hogy ezt a világirodalmi egyetemességet mennyire segítette elő egy új expresszió: a film. Ezidőre a film a zene mellett a legegységesebb nyelve a világnak. Sőt épen univerzalizálás szempontjából fölötte áll a zenének, mert a zene, ha klasszikus, csak kevesekhez szól, a film pedig mindenkihez beszél. De zene terén is univerzalizálás indult meg. Ha most hirtelen divattá válna egy könnyű és hajlékony eszperantó, sokkal nagyobb elterjedésre tarthatna számot, mint amilyen volt a koiné a hellenizmusban, vagy a latin a középkori művelődésben. Az életformák is univerzalizálissá válnak. Minden ország határán belül elvész a népviselet, a különböző országok öltözködési típusai. A divat a legnagyobb egyformásító és sohasem volt univerzális hatalma akkora, mint ma. Mit készít elő ez az univerzalizmus, ma még nem tudjuk. Ma elég azt tudnunk, hogy az univerzalizmus formai kategória, amely nem lehet soha öncél, hanem csak út és eszköz, valami olyan gondolat, igazság, érték számára, amelynek egyetemesen érvényesülnie kell.

Az utóbbi években sok szó esik a magyar városokról és a városiasodás jelentőségéről. A század elején sokszor féltették a falu népét a városba, minálunk leginkább a fővárosba, való özőnlésétől. Azóta a probléma megváltozott. A mai jelszó az, hogy erősítsük meg vidéki nagyvárosainkat, hogy szellemükkel mielőbb átjárják a falvak és tanyák világát, mert különben falu és város, falu és főváros közötti szakadékokon késő lesz hidat verni.

A falusi intelligencia ma már érzi, hogy a vezetésben a városi kultúrának kell segítségére jönni. A falu ma már nem patriarchális : tele van problémával, mert előntötte az egész világ baja. Bámulatos az az erőfeszítés, amit a falu népe az utóbbi években kifejtett, hogy szakértővé, modern emberré váljék. S bármilyen érzelmekkel viseltetik is a falu a város iránt, kétségtelen, hogy a várostól vár segítséget és igyekszik kultúráját a városi kultúra irányában igazítani. De ezalatt a város is belekerült a viharba. Most van a magyar város történelmi pillanata. Száz meg száz kéz nyúlik feléje segítségért, biztatásért, példaadásért.

Minden jel arra mutat, hogy a magyar városok biztosan dacolnak a viharral. A polgári öntudat és az erővel párosult szeretet egészen városi jellegű megnyilvánulása az az önkéntes áldozat, amelyet a magyar városok a téli nyomor rendszeres kiküszöbölésére magukra vállaltak. Ez a vállalkozás a városi polgárság és az urbanitás nemes kötelezettségének tudatára vall. A városi kultúra nemcsak intellektuális irányú ; erkölcsi hatása is van annak, hogy egy szép büszke hajón együtt van egy csomó egyre jobban összesimuló ember a szeretet, a szolidaritás jegyében. (*Debreceni Szemle* szept.)

K. B. O.

NAPKELET

irodalmi és Kritikai folyóirat.

Ezzel a számával a Napkelet kilencedik évfolyamába lépett. Programja változatlanul az, amire indulásakor vállalkozott: a nemzeti szellemben dolgozó magyar írónemzedéket közelebb hozni a magyar olvasóközönséghez és a magyar irodalom egészséges, friss alkotásait minél könnyebben hozzáférhetővé tenni a nehéz viszonyok között élő magyar értelmiség számára.

A Napkelet szerkesztője:

TORMAY CECILE

Helyettes szerkesztő:

HARTMANN JÁNOS

Rovatvezetők:

**ECKHARDT SÁNDOR, GENTHON ISTVÁN, NÉMETH LÁSZLÓ,
PRAHÁCS MARGIT, RÉDEY TIVADAR**

Munkatársak:

Áprily Lajos	Halász Gábor	Pálffy István
Baros Gyula	Hekler Antal	Pauler Ákos
Bognár Cecil	Horváth János	Pigler Andor
Bibó Lajos	Juhász Géza	Reményik Sándor
Brisits Frigyes	Kállay Miklós	Réz Gyula
Büky György	Kelényi B. Ottó	Sajó Sándor
Csanádi Balogh István	Kerecsényi Dezső	Sik Sándor
Dallos Sándor	Kéky Lajos	Solymossy Sándor
Dékány István	Kilián Zoltán	Surányi Miklós
Dóczy Jenő	Komáromi János	Szabó Mária
Erdélyi József	Kornis Gyula	Szekfü Gyula
Falu Tamás	Majthényi György	Szinnyei Ferenc
Fábián István	Mályusz Elemér	Tamási Áron
Galamb Sándor	Mécs László	Thury Lajos
Gáspár Jenő	Mészöly Gedeon	Tolnai Vilmos
Gulyás Pál	Müller Lipót	Török Pál
Gulyás Sándor	Nagy Berta	Török Sándor
Gyallay Domokos	Nagy Emma	Vajthó László
Hajnal István	Németh László	Zsigmond Ferenc
Hoffmann Edit	Pais Dezső	

Az új évfolyam indulásával kérjük t. Olvasóinkat, hogy ismertessék és ajánlják folyóiratunkat ismeretségük körében.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A folyóirat szerkesztője: TORMAY CECILE. Helyettes szerkesztője: HARTMANN JÁNOS. A kiadásért felelős: HEGEDŰS ISTVÁN.

Stephaneum nyomda r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.

A KIS MAGYAR LEGENDÁRIUM

— Tormay Cecile megindító hűségű fordításában — a jubileumi év legnagyobb eseménye.
1 példány ára P 1.50. — Kérjük a pénz előzetes megküldését.

Kérelem a Napkelet t. olvasóihoz és barátaihoz!

Páratlan lelkesedés és szeretet fogadta nyolc évvel ezelőtt a NAPKELET indulását s ez a hatalmas erkölcsi tőke mindig a legnagyobb segítséget jelentette a kiadó Magyar Irodalmi Társaságnak a válságos idők nehézségeinek leküzdésében. Az egyre súlyosodó időkben, amidőn a magyar irodalomban egykor oly hatalmas idegen szellem újra kísérletezik régi szerepkörének átvételére, ma még nagyobb mértékben szükség van az ideális irodalmi célokat szolgáló folyóirat és a magyar olvasóközönség megértő együttműködésére. Ezért bizalommal kérjük a NAPKELET olvasóit és barátait, hogy irodalmi törekvéseink előmozdítása céljából a NAPKELET-et ismeretségük körében ajánlani és bennünket új előfizetők szerzésével támogatni szíveskedjenek.

Azok részére a lelkes közreműködők részére, akik folyóiratunknak új előfizetőt szereznek, kiadóhivatalunk az alább felsorolt művek közül szabadon választható 2 darab jutalomkönyvet ajánl fel:

1. **Fioretti.** A Napkelet Könyvtárában megjelent Assisi Szent Ferenc Kis Virágai c. kiadvány finom papírra nyomott és izléses félkeménykötésű külön kiadása.

2. **Gulyás Pál: Misztikus ünnepi asztal c.** könyve. A fiatal költőgeneráció egyik legerősebb egyéniségének nagy sikert aratott verseskötete.

3. **Reményik Sándor: Atlantisz harangoz c.** könyve. A mai Erdély első poétájának legszebb költeményei a Napkelet Könyvtárában.

4. **Gróf Bethlen Margit: A boldog sziget Istene és**

5. **Bibó Lajos: A föld c.** könyve. Mindkettő a Napkelet Könyvtárának igen keresett novelláskötete.

6. **Boldog Margit legendája.** A szentéletű magyar kiráyleány csodálatos életének leírása régi magyar nyelven.

Minden új előfizető bejelentése után kiadóhivatalunk azonnal portómentes küldéssel postára adja a kiválasztandó két művet.

Kiváló tisztelettel a

Magyar Irodalmi Társaság.

GULYÁS PÁL: MISZTIKUS ÜNNEPI ASZTAL

című nagy szenzációt keltett verseskönyve még kapható kiadóhivatalunknál. Néhány mondatot idézünk a kötet egyik kritikusanak bírálatából: «Az öntudatlan rendező: a teremtő fantázia hagyta e verseken kézjegyét. Képelete eredeti. Közelhajol a dolgokhoz, rést keres rajtuk s a résen át meglepő távolba nyílal. Amit e lírikus legfőbb érdeméül tudok be, az, hogy nincs semmi erőszakolt, elsietett, időelőtti benne». Bolti ára 3 P, előfizetőink 2 P-ért rendelhetik meg.

A NAPKELET LEXIKONA

az ismeretek minden ágát felölelő legjobb kézi lexikon. Tartalmi összeállításában kitűnő, adataiban teljesen megbízható, könnyen kezelhető, aránylag kis terjedelmével is igen bő ismeretanyagot ad, mert 30.000 címszót ölel föl s külső előállításában fényűzően szép munka. A közel 1500 oldalra terjedő és 2 kötetből álló lexikont 600 rajz és szebbnél-szebb műmelléklet díszíti.

Bolti ára 48 pengő. Minden könyvkereskedésben kapható.

A NAPKELET előfizetői 24 P kedvezményes áron rendelhetik meg a kiadóhivatalnál. Az ár hathavi részletben is törleszthető.

A NAPKELET KÖNYVTÁRA

A magyar szellem legszebb alkotásait, a magyar mult legnevezetesebb emlékeit és a legértékesebb külföldi klasszikus művek magyar fordítását tartalmazza a kiváló nyomdai előállításban megjelent kiadványsorozat ;

1. *Madách: Az ember tragédiája.* II. kiadás. (Elfogyott.)
2. *Tormay Cecile: Megállt az óra.* Novellák.
3. *Szekfü Gyula: Történetpolitikai tanulmányok.*
4. *Komáromi János: Zúg a fenyves.* Regény.
5. *Vörösmarty-anthológia.* (Elfogyott.)
- 6—7. *Somssich Andor: Liszt Ferenc élete.*
8. *Reményik Sándor: Atlantisz harangoz.* Versek.
9. *Bethlen Margit: Boldog sziget Istene.* Novellák.
- 10—11. *Szabó Mária: Felfelé.* Regény.
12. *Mohács Magyarországa.* Burgio követ jelentései Bartoniek Emma fordításában.
13. *Conditi: Michelangelo élete.* Gróf Zichy Rafaelné fordításában.
14. *Magyar Anonymus.* Pais Dezső fordításában.
15. *Oldáh György: Görögűz.* Regény.
16. *Assisi Szent Ferenc Kis Virágai.* Tormay Cecile fordításában. III. kiadás.
- 17—18. *Mussolini beszédei.* Gróf Zichy Rafaelné fordításában.
19. *Magyar népballadák.* Gragger Róbert tanulmányával. Sajtó alá rendezte Gálos Rezső. (Elfogyott.)
- 20—21. *Hekler Antal: Leonardo da Vinci életrajza.*
22. *Boldog Margit legendája.* Sajtó alá rendezte Baros Gyula.
23. *Bibó Lajos: A föld.* Elbeszélések.

A kiadványok bármelyike egy-egy számának bolti ára 1.80 pengő. Vidékre való szállítás esetén portóköltéség kötetenként 20 fillér. Kapható minden könyvkereskedésben.

A NAPKELET előfizetői részére a következő kedvezményes árakat tartjuk fenn: Bármelyik szám a kiadóhivatalban átvéve 1.40 pengő, postán való szállítással 1.60 pengő. A kettős számból álló kötet ára kétszeresen számítandó.

A könyveket az ár előzetes beküldése ellenében vagy utánvétellel szállítja a kiadóhivatal.

ELFOGYOTT

A NAPKELET KÖNYVTÁRA harmadik kiadványának a címe után vagyunk kénytelenek már az «elfogyott» jelzõt írni.

Az ember tragédiája, Vörösmarty-anthológia és Magyar népballadák c. kiadványunból sajnos nem tudjuk kielégíteni a még mindig nagyszámban jelentkező megrendeléseket.

Szabó Mária: Felfelé! c. kiadványunkból is már csak néhány példánnyal rendelkezünk, **Assisi Szent Ferenc Kis Virágai** c. kötetünk pedig már a III. kiadásban van forgalomban.

OLCSÓSÁG ÉS KIVÁLÓ TARTALMI ÉRTÉK teszi a Napkelet sárgafüveles könyveinek népszerűségét és nagy kelendőségét.